

"Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Політологія" – рецензований науковий журнал відкритого доступу, що відображає найвагоміші результати фундаментальних і прикладних досліджень у галузі політичних наук, які мають важливе теоретичне або практичне значення для розвитку українського суспільства, української та світової культури, вітчизняної та світової політології.

Окремою метою журналу є публікація результатів досліджень науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка та його академічних партнерів у галузі політичних наук.

Друкується чотири рази на рік.

"Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Political sciences" is a peer-reviewed open access journal that reflects the most significant results of basic and applied research in the field of political sciences that have great theoretical or practical importance for the development of Ukrainian society, Ukrainian and world culture, national and world political sciences.

A special purpose of the journal is to publish the results of research scientists of Taras Shevchenko National University of Kyiv and its academic partners in the field of political sciences.

Published four times per year.

ВІДПОВІДАЛЬНІ РЕДАКТОРИ	П. П. Шляхтун, доктор філософських наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) В. Ф. Цвях, доктор політичних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
ЗАСТУПНИК ВІДПОВІДАЛЬНОГО РЕДАКТОРА	Г. М. Малкіна, доктор політичних наук, доцент (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР	І. І. Петренко, кандидат політичних наук (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	О. В. Батрименко, доктор політичних наук, доцент (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); Ф. М. Кирилук, доктор філософських наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); В. В. Колюх, доктор політичних наук, доцент (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); Д. В. Неліпа, доктор політичних наук, доцент (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); О. І. Салтовський, доктор політичних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); О. І. Ткач, доктор політичних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); М. І. Хилько, доктор філософських наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка).
Адреса редколегії	01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, філософський факультет ☎ (38044) 239 32 81
Затверджено	Вченою радою філософського факультету 27.02.17 (протокол № 6)
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 22071–11971Р від 20.05.2016 р.
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43; ☎ (38044) 239 32 22; факс 239 31 28

СОДЕРЖАНИЕ

НАУКОВІ СТАТТІ

Вілков В.Ю. Неоліберальна концепція нації та національно-державного будівництва Вілла Кимлічки.....	6
Крук О. Крістіан Лінднер – лідер за часів кризи?.....	12
Павко А.І. Сутність та прикметні риси неопатрімоніальної політики знання в Україні	16
Петренко В.В., Разіцький В.Й. Політична діяльність "Братів-мусульман" у Єгипті після усунення від влади президента М. Мурсі.....	19
Петренко І.І. Підходи до визначення поняття "аналіз державної політики".....	25
Смарт Джейсон Джей Порівняльний аналіз конкретних історичних прикладів: політичного очорнювання Катерини Великої і Григорія Распутіна	28
Ткач А.О. Криза зовнішньої політики урядів Дж. Буша та Б. Обама у країнах Латинської Америки.....	32
Ткач О.І. Становлення і розвиток волонтерства як інституту громадянського суспільства	35

ЗМІСТ

НАУЧНЫЕ СТАТЬИ

Вилков В.Ю.	
Неолиберальная концепция нации и национально-государственного строительства Вилла Кимлички	6
Крук А.	
Кристиан Линднер – лидер во время кризиса?	12
Павко А.И.	
Сущность и отличительные черты неопатримониальной политики знания в Украине	16
Петренко В.В., Разицкий В.И.	
Политическая деятельность "Братьев-мусульман" в Египте после свержения президента М. Мурси	19
Петренко И.И.	
Подходы к определению понятия "анализ государственной политики"	25
Смарт Джейсон Джей	
Сравнительный анализ конкретных исторических примеров: политического очернительства Екатерины Великой и Григория Распутина	28
Ткач А.О.	
Кризис внешней политики в период функционирования правительств Дж. Буша и Б. Обама	32
Ткач О.И.	
Становление и развитие волонтерства как института гражданского общества	35

CONTENTS

RESEARCH ARTICLES

Vilkov V.

The neoliberal conception of nation and national-state building of Will Kymlicka 6

Kruk A.

Christian Lindner – leader in time of crisis? 12

Pavko A.

The essence and distinctive features of neopatrimonial policy of knowledge in Ukraine 16

Petrenko V., Razitsky V.

Political activity of the "Muslim brotherhood" in Egypt after removal from the presidency M. Morsi 19

Petrenko I.

Approaches to the definition of "public policy analysis" 25

Smart Jason Jay

Comparative historical case study: the character political assassinations
of Catherine the Great and Grigorii Rasputin 28

Tkach A.

Crisis of foreign policy of G. Bush and B. Obama in Latin America 32

Tkach O.

Formation and Development of Volunteering as a Civil Society Institutions 35

**НЕОЛІБЕРАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ВІЛЛА КИМЛІЧКИ**

Запропоновано аналіз основних неоліберальних ідейно-теоретичних і методологічних настанов інтерпретації процесів націогенезу, рекомендацій щодо сучасного демократичного національно-державного будівництва В. Кимлічки.

Ключові слова: лібералізм, соціетальна культура, нація, національна меншина, національна держава, національно-державне будівництво, федералізм, націоналізм.

У сучасних умовах розвитку демократичних політичних систем, особливо українських реалій останніх років, заслуговують на аналітичну увагу концептуальний підхід, неоліберальні ідеї та рекомендації канадського дослідника Вілла Кимлічки. На основі критики сутності та недоліків базових постулатів та приписів класичної політичної філософії лібералізму в теорії нації, "національному питанні", він формулює власні новаційні і ґрунтовні узагальнення й оцінки оптимальної стратегії щодо сучасних процесів націєтворення, національно-державного будівництва, передумов формування та розвитку національних спільнот, культур та ідентичностей, розв'язання міжетнічних конфліктів, нормативно-правових засад забезпечення прав національних меншин в умовах поліетнічних держав.

Отже, головна і традиційна специфіка політичної філософії лібералізму в "національному питанні" полягає в тому, підкреслює В. Кимлічка, що, по-перше, "у ліберальній теорії" наявна "величезна прогалина", оскільки "даремно шукати ці та інші питання політики побудови нації у творах Локка, Канта, Мілля, Поппера, Роулза або Дворкіна". По-друге, "ліберально-демократична теорія міжетнічних взаємин", її концепція нації та держави, концептуально відтворюючи базовий нормативно-правовий конструкт "розмежування церкви й держави", ґрунтується на міфі про те, "що держава має бути "нейтральною" стосовно етнокультурних відмінностей", що вона "повинна бути "байдужою" стосовно етнокультурних ідентичностей своїх громадян та індивідуальною до здатності етнокультурних груп відтворювати себе впродовж часу". Або, як доводив М. Вальцер, "лібералізм означає "різкій розрив між державою та етнічною належністю". Ліберальна держава стоїть над усіма етнічними й національними групами в країні, "відмовляючись схвалювати або підтримувати їхній спосіб життя чи виявляти активну зацікавленість у їхньому соціальному відтворенні" [2, с. 29, 23–24].

Крім зазначеного, В. Кимлічка, детально аналізуючи ідейно-теоретичні засади класичного, "ортодоксально-го", як він сам іменує, лібералізму в політичній думці, його "надбання" і нагальні завдання у розробці концепцій національної державності та нації, особливо "теорії прав меншин", глибиною висвітлює сутність та причини його основних недоліків. Так, він підкреслює: "У традиційних місцях зародження ліберальної теорії – Великобританії, Франції і Сполучених Штатах – права меншин ігнорувалися або сприймалися як справжня дивина чи аномалія. Чи не найбільше це стосується вимог корінного населення". По-друге, дослідник переконалий, що "ліберальна думка про права меншин дуже часто ґрунтується етноцентричними припущеннями та надмірним узагальненням окремих випадків"; "поєднанням випадкової політичної стратегії з тривалими моральними принципами". І все це "відбито у широкому спектрі заходів, що їх упродовж історії застосовували ліберальні

держави по відношенню до етнічних і національних груп", а найпоширенішим наслідком виявилася "серйозна несправедливість у ставленні багатьох західних демократичних країн до етнічних і національних меншин". По-третє, суттєву негативну роль у концептуальних пошуках та висновках адептів лібералізму, вважає В.Кимлічка, грало та грає те, що вони "неявно допускають, що країни складаються тільки з однієї нації", а сама етнокультурна плюральність і різноманітність "виходять чи з відмінностей у людських концепціях добра, чи з імміграції". У свою чергу, твердить він, така парадигмальна теоретико-методологічна установка зумовлює те, що прихильники класичного лібералізму "зосереджуються на філософській, релігійній і етнічній різноманітності в межах єдиної культури, що ґрунтується на спільній мові" та "не визнають і не обговорюють існування держав, які є багатонаціональними, з різноманітністю соціетальних культур, мов і національних груп". До того ж, усе це нерідко обумовлює приховане концептуальне та ідеологічне припущення, "що держави є однопонаціональними". Таким чином – в аспекті проблематики наукових досліджень складного та багатомірного "національного", – сукупність вище окреслених установок, явних і неявних припущень, що характерні для більшості теоретиків лібералізму, доводить канадський науковець, логічно призводить до ігнорування ними розгляду того питання, що "національні меншини мають особливі права", так само, як до відмови від "дискусій про різницю між націями-державами і поліетнічними й багатонаціональними державами чи про аргументи на користь видозмінення ліберальних принципів у країнах, які є "федерацією народів"". Нарешті, помилковою, вважає він, була й гіпотеза західних лібералів щодо розуміння головних чинників та умов природи міжетнічних конфліктів. Така теоретична позиція одноозначно орієнтувала на те, що "етнокультурні конфлікти пов'язані з тимчасовими чинниками" та "насправді є побічним продуктом якоїсь іншої, глибшої проблеми і зникнуть, як тільки цю глибшу проблему буде вирішено". Такими дієвими факторами подолання етнонаціональних конфліктів та суперечок у суспільстві, першоосновною усунення причин "напруженості й політичної мобілізації, пов'язаних з етнокультурними ідентичностями", визнавався стан речей, коли "буде досягнуто певного рівня економічного розвитку і він стане доступним для всіх громадян", а "процвітаючу демократію буде встановлено як інституційно, так і в сенсі розвитку суспільної культури" [2, с. 149, 142–143, 146–147].

Між тим, заявляє В. Кимлічка, світова історична практика (як Заходу, так і Сходу), навпаки, переконливо довела, що за умов ліберального демократичного режиму "етнокультурні вимоги зросли, а не зменшилися", тоді як "процвітанню та толерантності пішли пліч-о-пліч зі зростанням етнокультурної мобілізації". Стало очевидним, що "суперечки та конфлікти у врегулюванні

етнокультурних відмінностей не зникнуть і спонтанно не вирішаться самі собою. Вони є постійною і довгодіючою ознакою ліберальних демократій". А "досвід західних демократій свідчить про те, що, поза всяким сумнівом, інституціоналізація та консолідація ліберально-демократичних норм ніяк не сприяє зменшенню значення етнокультурної ідентичності у суспільстві" [2, с. 142–143].

У контексті критичного переосмислення теоретичних, ідеологічних та нормативно-правових надбань лібералізму в концептуальному відображенні й забезпеченні минулого та майбутнього у національно-державному будівництві, В. Кимлічка формулює дослідницьку настанову, що "всі політичні теорії повинні визнавати певні форми відмінностей між групами і підтримувати певні культурні спільноти". Тому він не випадково намагається довести, що самі по собі "ліберальні цінності свободи" "мають певні культурні передумови", а також "захищає ідею – колись поширену серед теоретиків лібералізму – що "підставою для свободи" часто "є автономія національної групи". Характеризуючи специфіку мислення "теоретиків ліберального спрямування" із посиланням на Я. Таміра, він констатує, що більшість із них "є ліберальними націоналістами", які, "хоча й неявно", але погодилися з тим, що: "культури та нації є основними одиницями ліберальної політичної теорії"; "свобода й рівність, яка має найбільше значення для людей, є свободою й рівністю у межах власної соціальної культури"; "ліберальні цілі досягаються у/та через лібералізовані соціальні культури або нації"; для того, щоб "існував значимий індивідуальний вибір, людині потрібно мати не лише доступ до інформації та здатність її обґрунтовано оцінювати, а також свободу слова й об'єднання", але й "потрібен доступ до соціальної культури". Крім того: "Свобода, якої вимагають ліберали для окремої людини, не є головним чином свободою вийти за межі своєї рідної мови та історії, а радше свободою діяти у межах рідної культури" [2, с. 80–81, 90, 96–97, 147].

А узагальнюючи вищенаведені ідеї, В. Кимлічка формулює базовий принцип для нового ліберального екзистенціального мислення та ідеології, які приписують: "...Ліберальним ідеалом є суспільство вільних і рівних людей. Але чим є це "суспільство"? Схоже, що для більшості людей ним є їхня нація. Свободою й рівністю, що вони їх найбільше цінують і що можуть ними найбільше скористатися, є свобода й рівність у межах їхньої власної соціальної культури. І вони готові відмовитися від ширшої свободи і рівності заради того, щоб забезпечити продовження існування своєї нації" [2, с. 96].

Ключовою ідеєю теоретичної моделі канадського вченого стає твердження, що ліберали не повинні ігнорувати реальну "індивідуальну залежність від суспільства й культури", а, відкинувши традиційний соціально-філософський чи соціологічний "атомізм" ортодоксального, класичного лібералізму, можна нарешті зрозуміти, що навіть індивідуальна "свобода тісно пов'язана з культурою і залежить від неї". Крім того, у межах свого підходу він відстоює теоретичну позицію, згідно з якою "сучасний світ поділений на соціальні культури", які "завжди пов'язані з національними групами" і "звичаї та інститути яких охоплюють увесь спектр діяльності людини", а "ліберальна цінність свободи вибору має певні культурні передумови", "оскільки в основі індивідуального вибору лежить спектр можливостей, які ми отримали з нашою культурою". Так, оцінюючи зв'язок "ліберальної концепції індивідуальної свободи" з "належністю до соціальних культур", учений робить загальний висновок, що "свобода передбачає вибір між різними можливостями, і наша соціальна культура не

лише надає такі можливості, а й робить їх значимими для нас" [2, с. 81, 89, 144, 146].

Фактично, концепція нації та національної культури канадського дослідника ґрунтується на постулаті, що проголошує: за своєю суттю соціальна культура є такою, яка "надає особам, що до неї належать, цілий набір значимих стилів життя в усіх сферах діяльності людини, включаючи соціальну, освітню, релігійну, економічну, а також рекреаційну, охоплюючи при цьому як суспільне, так і приватне життя". Зазвичай "така культура концентрується на певній території і базується на спільній мові". А серед ідей, принципово підкреслених науковцем у межах його розуміння природи феномену культури взагалі та соціальної культури зокрема має значення саме та, яка твердить, що дане явище являє собою не просту сукупність "спільних цінностей" або "спільний перелік традицій і звичаїв", які поділяють групи людей (як множини окремих індивідів), "а спільні інститути й практики" [2, с. 81–82, 147]. І якщо кордони поширення останніх збігаються з межами сформованого соціуму та політії постфеодальної доби, то якраз така культура і є, безсумнівно, соціальною.

Головне ж таку культуру, на думку канадського дослідника, на відміну від інших її видів чи типів, характеризує те, що вона, по-перше, функціонує як "спільний перелік, тотожний переліку щоденних подій соціального життя, і входить до практик, що охоплюють більшість сфер людської діяльності". По-друге, її суспільно-історична специфіка полягає в тому, що такий тип культури "існував не завжди" й виник лише в силу потреб економічної та політичної модернізації (тобто внаслідок об'єктивно-історичної актуалізації вимог у новій якості робочої сили, значно більш "мобільної, освіченої, грамотної", ніж у традиційному суспільстві), а також у демократичній політичній консолідації та комунікації громадян і внаслідок її здійснення. У свою чергу, і сама модернізація вимагала "поширення в суспільстві спільної національної культури, ураховуючи стандартизовану мову, упроваджену у спільні економічні, політичні та освітні інститути" "загальнодержавного масштабу" [2, с. 82, 154].

По суті, це було процесом, завдяки якому окремі культурні типи (культура певної етнонаціональної спільноти) і набував дієздатності ефективно "залучитися" до буття поліетнічного соціуму/держави, опановувати ним, організувати та структурувати його під свої зразки, стандарти, стилі поведінки у "більшості сфер людської діяльності" (насамперед ті, що спираються на нормативну регламентацію застосування мов). І саме в такий спосіб одна з якихось наявних у країні несоціальних (етнічних) культур, (культурних матриць), тотально "охоплюючи всі аспекти соціального життя", закономерно перетворювалася на найпоширенішу та найбільш інституціоналізовану низку "соціальних практик". Усе це, безумовно й означало, на думку вченого, появу, утворення-створення "соціальної" (такої, що впорядковує існування панівної більшості населення країни) культури. Причому подібна модернізація, тобто досягнення культурної (як національної) єдності та уніфікованості йшла всупереч "протидії" різноманітних "спільних переліків традицій і звичаїв" з боку емігрантів та/або "інкорпорованих шляхом завоювання національних меншин" [2, с. 81–82, 84, 141].

Нині, зазначає канадський науковець, подібної, а саме західної "моделі побудови нації" "дотримуються нові країни Центральної та Східної Європи, які стали на шлях демократичних перетворень". Причому вони "активно здійснюють проекти побудови нації та поширення спільної соціальної культури по території всієї країни" і "застосовують значну частину тих самих засобів побу-

дови нації, що й західні країни". "Як приклад, – пише дослідник, – тут можна навести політику офіційної мови, що має на меті сприяння побудові нації у Латвії, Естонії та Україні, або спроби створити єдину систему національної освіти, частково шляхом закриття шкіл, де використовується мова меншин, як у Македонії, Болгарії та Латвії, або використання відповідної політики імміграції й натуралізації для захисту чи сприяння окремим національним ідентичностям в Естонії, Македонії, Угорщині та Росії, або перенесення внутрішніх кордонів, як у Словаччині" [2, с. 126].

А загалом зазначимо: якщо у В. Кимлічки, у його відправних ідейно-теоретичних і методологічних настановах, а також інтерпретації феномену культури проглядаються, з одного боку, ознаки, вияви й елементи етнопсихологічного біхевіористського підходу (що був характерний для концептуальних пошуків і наукових напрацювань "школи дослідження культури й особистості" середини минулого століття, зокрема, для Р. Бенедикт, А. Кардінера, М. Мід, Дж. Хонігмана). А з іншого боку, помітним є теоретичний вплив більш широкого і універсального для гуманітарних досліджень – діяльнісного підходу. То в аналітичному підсумку "соціетальна культура" тлумачиться науковцем уже з інших позицій. Вона, по-перше, розуміється у соціально-філософському сенсі об'єктивістськи, а в соціологічному – структурно-функціоналістськи. Іншими словами, концептуально уявляється не як етнопсихологічна реальність (тип ментальності та поведінкові моделі), а як реальність, що втілена у структурі функціонування всіх базових підсистем суспільства. По-друге, теоретично вона оцінюється як суто інституціоналізована мережа взаємопов'язаних типів та видів відносин між людьми в соціумі (способів їхніх політичних, економічно-виробничих взаємодій, дискурсивних комунікацій, соціально-рольових поведінкових і побутових приписів, стандартів, звичаїв тощо). Власне "соціетальна культура", як цілісна, якісна ознака спільності, єдності індивідів, способів їхнього буття в суспільно-історичному середовищі завжди постає назовні як окремий соціум (своєрідна колективна особистість – "народ", "нація"), чия життєдіяльність або структурована система основних видів діяльності має неповторний прояв, особливу форму і ритміку протікання, сенс і значення, ціннісну ієрархічність та статусну атрибутивність, самотутні духовно-психологічні складові, елементи, чинники.

Таким чином, за оцінками В. Кимлічки, виявляється, що нація становить собою, насамперед, спільність культури. Вона є колективним та самотутнім носієм культури, що панує чи явно домінує у просторі відокремленого державно-територіального утворення, визнаючи та відтворюючи базові ідентичності та моделі поведінки індивідів і груп населення. Тим самим – саму соціальну субстанціональність національної спільноти як цілісності. І така культура (відповідно – національна спільнота як головний творець культури, культурної спільності), щоб існувати в сучасному світі, не може бути нормативно неврегульованою, інституційно не керованою, тим самим, суворо структурно-функціонально не інституціоналізованою. Так само, як не спроможна бути життєздатною без територіальної відокремленості та використання – в ідеалі – однієї мови.

Зазначимо, що, за оцінками канадського вченого, у демократичних політичних системах не всі культурні системи мають "рівні можливості", а у світі панує тенденція, суттю якої є те, що потенціалом життєздатності володіють лише соціетальні культури, для яких, до того ж, завжди необхідна постійна державна, політико-правова інституційна підтримка. В іншому випадку,

будь-яка культура етнічної групи або великої національної спільноти приречена: на втрату перспектив розвитку; на інтенсивне зменшення свого суспільного впливу; на витіснення із загальнодержавного культурного простору (суспільно-культурної системи, що детермінує соціалізацію та буття більшості громадян кожної держави, їхні намагання досягти належної статусності).

Зокрема, пропонуючи своє розуміння етнокультурних закономірностей і бачення перспектив існування та співіснування культур етнонаціональних спільнот сьогодення, В. Кимлічка стверджує: "...Щоб культура могла вижити та розвиватися у сучасному світі, зважаючи на те, який тиск чиниться у кожній країні з метою створення у ній єдиної культури, це має бути соціетальна культура", бо "будь-яка культура, що не є соціетальною, буде приречена на дедалі більшу маргіналізацію". Причому, як це не парадоксально, але одна з причин такого розвитку ситуації – не лише етнокультурні переваги чи всесвітньо-історичні культурні досягнення окремої нації, а й особливості демократичної політичної системи. "У демократичному суспільстві, – підкреслює науковець, – нація більшості завжди надаватиме підтримку своїй мові й соціетальній культурі і матиме законодавчі повноваження для захисту своїх інтересів під час прийняття рішень, що мають наслідки для культури" [2, с. 85, 114].

У свою чергу, на переконання В. Кимлічки, національні рухи, різноманітні націоналізми національних меншин, у тому числі у країнах західної демократії, – це значна реакція на процес неліберального націєбудівництва, тоді як "вимоги груп меншин треба розуміти у зв'язку з побудовою нації більшістю і як відповідь на таку побудову". А для подолання такої ситуації, вважає він, "національні меншини повинні мати такі самі" справедливі "вимоги щодо засобів побудови нації, як і домінуюча нація" [2, с. 134, 114]. Звідси, сучасне кредо лібералізму в "національному питанні", вважає науковець, має, перш за все, полягати в тому, що його "принципи несумісні з жодними спробами національних чисток, позбавлення людей громадянства або порушення прав людини", тоді як основою розв'язання всіх міжетнічних проблем багатонаціональних держав повинен бути фактично нормативний припис співсуспільної демократії (див., наприклад, інтерпретацію А. Лейпхарта [3, с. 217–225; 4, с. 86–99]), конкретною формулою якого є те, що "будь-яка національна група, яка бере участь у проекті побудови нації, мусить поважати право інших націй, що підпадають під юрисдикцію даної групи" [2, с. 114].

Однак тут слід визнати, що як прихильника демократичної моделі світооблаштування, правових приписів, моральних і політичних цінностей та принципів осучасненого лібералізму, В. Кимлічку цікавить не сам по собі етнічний вимір або етнонаціональна специфіка культури народів, а її осмислення та моделювання лише в політичному аспекті. Інакше кажучи, він аналізує та інтерпретує культуру націй крізь призму тих настанов і принципів політичної філософії лібералізму, які є ідеологічними, а не сцієнтистськими. Цим він відстоює концептуальну позицію до ототожнення – за їх ознаками – політичних систем ("типів суспільств") та різновидів національних культур (так само національних спільнот), а культури та нації диференціює лише за критерієм ступеня чи рівня їх "лібералізації". Принцип же розмежування національних культур доволі простий. Вони поділяються лише на "ліберальні" та "неліберальні". Хоча, визнаємо, науковець і підкреслює: "Ліберальна реформа залишається незавершеною в усіх суспільствах, і було б смішно твердити, що слід визнати лише повністю ліберальні нації, тоді як інші слід асимілювати" [2, с. 98].

Зокрема, характеризуючи відмінності ліберальних та неліберальних націй, культур, а також націоналізмів, канадський дослідник зазначає: "...Соціетальна культура в межах ліберальної нації є відкритою і плюралістичною, інтегруючою у свої власні практики все, що вона виявляє в інших культурах, і передає його наступним поколінням. Більше того, такого роду культурний взаємообмін вважається благом. Ліберальні націоналісти відкидають ідею культури, яка розглядає процес взаємодії з іншими культурами та навчання у них радше як загрозу "чистоті" і "цілісності", ніж як можливість культурного збагачення. Інакше кажучи, ліберальні націоналізми прямують до космополітизму на практиці, у сенсі використання культурного взаємообміну... На відміну від цього, мета неліберальних націоналізмів часто полягає в захисті "чистоти" й "автентичності" своїх культур від "забруднення" їх зовнішнім впливом". Окрім цього, "ліберальні нації менше намагаються на тому, що національна ідентичність мусить бути виключною. Хтось може бути справжнім "канадцем" і водночас вважати себе належним до ірландської або в'єтнамської нації. Більше того, можна публічно виражати обидві національні ідентичності. ... На відміну від цього, неліберальні націоналісти намагаються встановити більшу виключність у своїй концепції національної ідентичності і наполягати на тому, що особа, щоб бути справжнім представником певної нації, мусить відмовитися від усіх інших національних ідентичностей" [2, с. 130–132].

У такому контексті інтерпретації природи та специфіки національних спільнот і культур заслуговує на увагу ще один із головних постулатів і теоретико-методологічних орієнтирів концепції нації та націєтворення В. Кимлічка. Його суттю є те, що він заперечує наявність – так само, як і дихотомію – у суспільно-історичних реаліях (тим самим – і правомірність теоретичного обґрунтування) двох моделей нації – "етнічної" та "громадянської". Те ж саме стосується, на його думку, і класифікації національних (націоналістичних) рухів. Таким чином, на переконання дослідника, треба говорити не про два вищезгадані типи націй чи проекту їх будівництва, внаслідок чого не підтримувати теоретично їх інтерпретацію як "суто ліберальних" (західних, політичних) або "суто неліберальних" (східних, етнічних), що стало вельми популярним у сучасній етнополітичній галузі суспільствознавства, а вести лише аналітичну розмову про більшу або меншу ліберальність кожного з них. Так, подібно до С. Хантінгтона [див., напр.: 7, с. 62–65] В. Кимлічка, різко виступаючи проти поширеної, майже парадигмальної в націології ХХ ст. дуальної моделі класифікації як націй, так і націоналізмів, твердить: "Окремі аналітики намагаються класифікувати відмінності між ліберальним і неліберальним націоналізмом як відмінності між "громадянським" і "етнічним" націоналізмом. ... Однак такий підхід уводить в оману. Навіть у найбільш ліберальних з усіх демократій побудова нації виходить за межі впровадження політичних принципів. Вона передбачає також поширення спільної мови і національної культури. Те, що відрізняє ліберальну побудову нації від неліберального націоналізму, – це не відсутність будь-якого занепокоєння питаннями мови, культури й національної ідентичності, а швидше зміст, розмах і складові цієї національної культури та способи інкорпорування в неї" [2, с. 133–134].

Необхідно також зазначити, що В. Кимлічка значною мірою деміфологізує (у пор., насамперед, із концепцією "духу народу" романтизму та німецької класичної філософії [див., напр.: 1, с. 107, 119–122]) роль мови для утворення національної спільноти, її духовної культури, зводячи головні функції мови до комунікативного ресурсу

та засобу інтерпретації і забезпечення процесу свідомого раціонального вибору в межах практичної діяльності.

Безпосередньо функціональне призначення мови в межах "існування культури як окремого суспільства" (головне – для забезпечення найбільш ефективної усередині окремої держави інституціоналізованої соціальної комунікації) В. Кимлічка висвітлює завдяки характеристиці суті ліберальної моделі (проекту) націєтворення. "Якщо ліберальна побудова нації означає поширення спільної національної культури по всій території держави, – заявляє він, – то тут мають на увазі культуру у вузькому значенні, те, що я називаю "соціетальною культурою", найважливішим для якої є радше питання спільної мови, що використовується в широкому переліку соціетальних інститутів (шкіл, засобів масової інформації, правових, економічних установ, органів влади тощо), ніж спільні релігійні вірування, сімейні звичаї та стиль життя". Водночас дослідник підкреслює, що встановлення одномовної монополії – як один із визначальних інструментів побудови нації – не є характерною ознакою неліберальних проектів націєтворення, які зазвичай, у теоретичному розумінні, ставлять за мету створення "етнічної", а не "громадянської" національної спільноти. "Ліберальні демократичні країни, – зазначає науковець, – займалися активними кампаніями побудови нації, прагнучи поширити спільний набір інститутів, що функціонують однією мовою, по всій території своєї країни і таким чином сприяти формуванню єдиної національної ідентичності. Ліберальні демократії, так само, як і неліберальні, прагнуть надати виразно "національного" характеру суспільному життю" [2, с. 105, 129, 127].

Надання ж демократії "національної форми" шляхом впровадження "мовної гегемонії" (найчастіше однієї, рідше кількох "офіційних мов"), як ідеологічна установка та практична діяльність, що притаманні навіть теоретикам та ідеологам "ліберального націоналізму", реальній політиці сучасних демократичних держав, пояснює В. Кимлічка, не є абстрактно гуманістичними. Насправді вони означають, що "рішення держави про мову навчання у державних закладах і про мову державних органів влади – це, по суті, рішення про те, які мовні групи виживуть" або "які етнолінгвістичні групи процвітатимуть, а які втратять своє значення". З іншого боку, політика "одна нація (скупність громадян держави) – одна мова", має велике суспільно-політичне значення, оскільки "сприяє досягненню цілої низки важливих і легітимних демократичних цілей". По-перше, "стандартизована освіта єдиною мовою" слугує "необхідною передумовою забезпечення усім громадянам однакових можливостей працювати в сучасних економічних умовах", а також створює "однакові можливості доступу до головних інститутів, що функціонують офіційною мовою". По-друге, "участь у спільній соціетальній культурі нерідко" виявляється "найважливішою умовою формування солідарності в межах сучасних демократичних країн". Оскільки "Вид солідарності, якої потребують розвинуті країни, вимагає, щоб громадяни мали сильне відчуття спільної ідентичності та співпричетності, так, аби вони робили поступки одне одному, і цю спільну ідентичність має полегшити спільна мова. Більше того, спільну мову вважали надзвичайно важливою для демократії – як можуть громадяни спільно управляти країною, якщо вони не можуть зрозуміти один одного? Інакше кажучи, сприяння інтеграції спільній соціетальній культурі розглядали як найважливішу умову соціальної рівності та політичної згоди в сучасних країнах". А загалом, констатує канадський дослідник, вищезазначені чинники, особливо мовний, забезпечували та нині гарантують утворення фундаменту сучасної нації, поширення націона-

льно-консолідуючих зв'язків у межах демократичної держави тому що, формуючи національну свідомість та самосвідомість, перетворюють різноманітні етнокультурно-строкаті групи людей на єдину "національну спільноту". Насамперед, такий історичний процес та сучасна державна політика "побудови нації" ефективно забезпечують створення субстанції нації-держави – єдиної національної ідентичності [2, с. 25–26, 28–29].

Розглядаючи концептуальні та практичні аспекти суспільно-політичних процесів побудови такого типу національних політичних утворень як "нації-держави" в реаліях західних демократичних політичних систем, канадський дослідник визнає не лише те, що "прагнення стати нацією-державою було й залишається дуже потужним у більшості західних демократій", а нинішні "ліберально-демократичні держави стали такими, що будують націю-державу", але і показує, які суспільні, етнокультурні умови й адміністративно-політичні рішення стали необхідними для цього [2, с. 29, 31].

Він стверджує, що для "природи сучасної держави", тим самим і для "моделі побудови нації" як "нації-держави" (класичними зразками яких визнає Англію, Італію, Німеччину, Францію, США) системоутворюючими чинниками були й залишаються "національна мова та соціетальна культура". А посиляючись на Дж. Джонсона, В. Кимлічка доводить, що, незважаючи на проголошений суто ліберально-демократичний характер "структури американської держави", "жодна з багатомовних імперій старого світу не наважувалася бути такою твердою, змушуючи все своє населення розмовляти однією мовою, як ліберальна республіка". У даному випадку достатньо радикальними "урядовими рішеннями для встановлення гегемонії англійської мови" в кордонах "нібито етнокультурно нейтральної держави" були: "офіційна вимога вивчати англійську мову дітям у школі"; "офіційна вимога вивчати англійську мову іммігрантам (до 50 років), щоб отримати американське громадянство"; "вимога de facto" можливості "роботи в державних установах або для державних установ" – "знання претендентом англійської мови"; "рішення про межі штатів і час їхнього прийняття до федерації спеціально встановлювалися в такий спосіб, щоб англословне населення становило більшість у кожному із п'ятидесяти штатів американської федерації" [2, с. 27, 24–25].

Досліджуючи вкрай актуальні проблеми природи національної ідентичності, міграцій, мультикультуралізму, впливу та значення національної (як соціетальної) культури для буття сучасної людини та національних спільнот, В. Кимлічка формулює деякі загальні тенденції, майже основні закономірності. Зокрема, на прикладі Канади (Квебеку) та Західної Європи він доводить гіпотезу, що процес лібералізації різних соціетальних культур призводить, з одного боку, до зростання плюральної ціннісної установок індивідів (їхніх "концепцій належного життя") в межах однієї національної групи, тобто веде "до зменшення спільних рис усередині кожної з національних культур". Тоді як з іншого, навпаки, – "до їхнього (спільних рис. – В. В.) зростання" між культурами різних націй, посилюючи серед їхніх представників спільну цивілізаційну належність [2, с. 93–94].

Між тим, у такому процесі, зазначає канадський науковець, очевидною стала тенденція "поєднання лібералізації та посилення національної ідентичності" (що політично представлено активізацією націоналістичних рухів). Загалом, чітко виявилось, що "індивіди, належні до ліберальних культур, справді цінують свою культурну належність", а лібералізація та модернізація "не тільки не зменшили відчуття національної ідентичності (що нерідко проголошувалося багатьма теоретиками полі-

тики раніше. – В. В.), а навпаки, фактично сприяли його зростанню". Вони стимулювали підйом "національних почуттів", так само, як "поширення й посилення прагнення людей жити та працювати у своїй власній (національній. – В. В.) культурі" [2, с. 94].

У пошуках відповіді на питання "Чому ж узи культури та мови такі сильні для більшості людей" учений бере за основу лише суб'єктивістські морально-психологічні аргументи представників ліберальної думки (А. Магаліт, Дж. Раза, Я. Таміра, Ч. Тейлора), що, як це не дивно, нагадують класичні доводи прихильників альтернативних парадигм у теорії нації – примордіалістів та переніалістів [див, зокрема: 5, с. 267–311; 6, с. 51–57], які були адептами концепту "етнічної нації". Так, "культурна належність", зазначає В. Кимлічка, "передбачає "помітну соціетальну позицію" в тому сенсі, що вона впливає на те, як інші нас сприймають і реагують на нас, що у свою чергу формує наше розуміння своєї ідентичності. Більше того, національна ідентичність особливо придатна для того, щоб слугувати "основою ідентифікації", оскільки вона базується на належності, а не на досягненнях. ... Отже, культурна ідентичність забезпечує "основу для самоідентичності [людей] і безпеку захищеної належності, задля якої не потрібно докладати зусиль". І фактично це "означає, що людська гідність і самоповага пов'язані з повагою до їхньої національної групи. Якщо культура не є загальношанованою, тоді під загрозою опиняються також гідність і самоповага її членів" [2, с. 95].

У підсумку, відбудовуючи власну пояснювальну модель чинників зростання ролі національної культури, тим самим і націоналізму, для збереження національної ідентичності та національно-консолідуючих зв'язків В. Кимлічка, з позицій теорії раціонального вибору пропонує глобальну етнополітичну формулу. "...Відкриття кордонів, – підкреслює він, – також підвищує ймовірність того, що рідне національне суспільство цих людей буде наводнене вихідцями з інших культур і корінне населення не зможе забезпечити свого виживання як окремої національної культури. Отже, ми маємо вибрати між, з одного боку, підвищенням мобільності й розширенням території, у межах якої люди є вільними та рівними громадянами, та, з іншого боку, зменшенням мобільності, однак підвищенням упевненості в тому, що люди і надалі залишаться вільними й рівними членами своєї власної національної культури. Більшість людей у ліберальних демократіях надають виразну перевагу останньому. Вони прагнуть бути вільними та рівними у межах своєї власної нації, навіть якщо це означає, що вони матимуть менше свободи працювати і брати участь у виборах в інших місцях..." [2, с. 96].

Критично проаналізувавши й оцінивши типові недоліки підходу адептів класичного лібералізму щодо тлумачення реалій та перспектив буття державних утворень, націй і національних меншин в умовах демократії, канадський учений запропонував власні нестандартні рекомендації для розв'язання проблем теорії та практики національно-державного облаштування та розвитку сучасного суспільства. По суті, сукупність пропозицій В. Кимлічки концептуально означає створення нової ліберальної "моделі етнокультурної справедливості", яка отримує в нього назву "права, диференційовані за групами". "Хоча на перший погляд, – пише канадський дослідник, – може видатися, що ці диференційовані за групами права національних меншин – дискримінаційні, оскільки вони диференціюють індивідуальні й політичні права на основі членства в групах, однак фактично вони не суперечать ліберальним принципам рівності". Такі права, які в першу чергу необхідні для "захисту культур національних меншин у багатонаціональних державах

від економічних чи політичних рішень культур більшості", можуть мати різні форми. Меншини повністю справедливо "можуть вимагати права самоврядування або права вето на певні рішення щодо мови та культури і можуть вимагати обмеження руху мігрантів та іммігрантів на своїх землях". До таких "диференційованих прав" належать і ті, що вже реально проголошені й інституційно запроваджуються у країнах "багатонаціональних ліберальних демократій": "ведення державної освіти та урядової служби мовою національних меншин", "схвалення форми федералізму, так що національні меншини" можуть "формуваати більшість в одній зі складових частин федерального об'єднання (штату, провінції чи округу)" [2, с. 144–146].

Причому, тут В. Кимлічка особливо підкреслює: "Якби не ці диференційовані за групами права, члени культурних меншин не мали б такої ж можливості жити та працювати, користуючись своїми рідними мовами й культурами, яку представники культур більшості мають і сприймають як належне" [2, с. 145].

Проте оновлений лібералізм, на думку канадського вченого, має не лише проголошувати додаткові права та свободи для національних меншин або іммігрантів, але й накладати на них "фундаментальні обмеження". Серед них головними є такі. "По-перше, – зазначає він, – ліберальна концепція прав меншості не виправдовує (за винятком хіба що надзвичайних обставин) "внутрішніх обмежень", а саме вимог культурних меншин обмежити основні громадянські чи політичні свободи своїх власних представників". По-друге: "Ліберальна справедливність не може прийняти жодного з таких прав, які дають можливість одній із груп пригноблювати чи експлуатувати інші, як в апартеїді. Зовнішній захист є законним тільки до тих пір, поки він заохочує рівність між групами, виправляючи кривди або уразливі моменти, від яких страждають члени певної групи". А лаконічно універсальний припис-рекомендація, що має бути стрижнем сучасного ліберального підходу, проголошує, що "ліберальні погляди вимагають свободи у межах групи меншин і рівності між групами меншин і більшості. Система прав меншин, яка поважає ці два обмеження" є "бездоганною з погляду лібералізму. Вона не тільки не суперечить, а насправді й підтримує основні ліберальні цінності" [2, с. 145].

Щодо тих рекомендацій (у т. ч. стосовно запровадження федералізму), які В. Кимлічка пропонує внаслідок свого ретельного аналізу теоретичних і нормативно-правових засад націєтворення, сутності та специфічних проявів етнонаціональних суперечностей і конфліктів у нових та старих державах із демократичною політичною системою, то тут заслуговує на увагу своєрідний ліберально-демократичний універсалізм та реалізм дослідницьких узагальнень і висновків. Зокрема, канадський науковець проголошує: "...Вимоги територіально сконцентрованих національних меншин у країнах Центральної та Східної Європи схожі на вимоги націо-

нальних меншин на Заході, і здається логічним, що мають бути застосовані одні й ті ж принципи для їх оцінки. Згідно з цими принципами, демократичні країни повинні прийняти вимоги національних меншин про національне визнання й національну автономію, так щоб вони мали змогу утвердити себе як життєздатні й функціонуючі соціетальні культури з державними установами, робочою мовою яких була б рідна мова цих меншин. І справді, деякі з таких механізмів, що використовуються для пом'якшення націоналізму меншин на Заході, зокрема федералізм, могли б бути використані у країнах Центральної та Східної Європи. Якщо федералізм працює на забезпечення миру, демократії, свободи та процвітання у таких багатонаціональних державах, як Іспанія, Канада, Бельгія, Велика Британія та Швейцарія, то чому б йому не працювати в Росії, Македонії чи Україні?". А загалом загальна політико-ідеологічна ситуація стала такою, що "нині більшість багатонаціональних західних країн зрозуміли непродуктивність спроб придушити націоналізми меншин і вбачають у федералізмі шлях до стабілізації багатонаціональних держав. Можливо, країни Центральної та Східної Європи поступово також поділять таке розуміння" [2, с. 134–135].

Проте головною причиною побоювання ідей федералізму у країнах Східної Європи є, на думку В. Кимлічки, те, що "багато національних меншин у Центральній і Східній Європі потенційно ірредентистські. У цьому полягає досить істотна відмінність від національних меншин у Західній Європі, більшість із яких не має сусідніх держав, де жили б люди такої самої національності та до яких вони могли б приєднатися або з якими могли б возз'єднатися. ... На відміну від цього, багато найбільших етнічних конфліктів у Центральній і Східній Європі пов'язані з національними меншинами, які мають поруч історичну батьківщину. Проблема у таких випадках полягає не тільки в тому, що меншини можуть прагнути приєднатися до такої держави, а й у можливості політичної і навіть військової інтервенції цих сусідніх держав із метою "захисту" інтересів "своїх" людей" [2, с. 135–136].

Список використаних джерел / References:

1. Вілков В. Ю. Генезис понятия нации / В. Ю. Вілков. – 3-те вид. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2014.
2. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин / В. Кимлічка. – Х. : Центр Освітніх Ініціатив, 2001.
3. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы / А. Лейпхарт // Полис. – 1992. – № 1–2. – С. 217–225.
4. Лейпхарт А. Со-общественная демократия / А. Лейпхарт // Полис. – 1992. – № 3. – С. 86–99.
5. Смит Э. Национализм и модернизм: Критический обзор современных теорий наций и национализма / Э. Смит. – М. : Практикс, 2004.
6. Сміт Е. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / Е. Сміт. – К. : "К.І.С.", 2004.
7. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон. – М. : ООО "Изд-во АСТ": ООО "Транзиткнига", 2004.

Надійшла до редколегії 11.01.17

В.Ю. Вілков, канд. филос. наук, доц., научн. сотр.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

НЕОЛИБЕРАЛЬНАЯ КОНЦЕПЦИЯ НАЦИИ И НАЦИОНАЛЬНО-ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА ВИЛЛА КИМЛИЧКИ

Представлен анализ основных неолиберальных идейно-теоретических и методологических установок интерпретации процессов нациогенеза, рекомендаций для современного демократического национально-государственного строительства В. Кимлички.

Ключевые слова: либерализм, социетальная культура, нация, национальное меньшинство, национальное государство, национально-государственное строительство, федерализм, национализм.

V. Vilkov, PhD, Associate Professor, research associate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE NEOLIBERAL CONCEPTION OF NATION AND NATIONAL-STAT BUILDING OF WILL KYMLICKA

The paper analyses the main neoliberal ideological and theoretical as well as methodological instructions of interpreting the processes of natiogenesis and modern democratic national-state building, set forth by W. Kymlicka. The study shows the primary postulates and analytical prescriptions of how W. Kymlicka modernistically interprets: the liberal and non-liberal processes of creating the national community and the nation-state; the concepts of ethnic and civic nation, societal culture, nation-stat; his axioms of the liberal political and philosophical approach to national minorities rights and ethnic conflicts in the globalized world system.

Keywords: liberalism, societal culture, nation, national minority, nation-state, national-stat building, federalism, nationalism.

UDC 321

A. Kruk, Adjunct
University of Zielona Góra, Zielona Góra, Poland

CHRISTIAN LINDNER – LEADER IN TIME OF CRISIS?

Until 2013 the Free Democratic Party exceeded the 5% threshold in parliamentary elections and had their representatives in the Bundestag. However, after the election held on 22 September 2013 the FDP became the non-parliamentary opposition. It was a crisis situation for the party and the Liberals decided that Christian Lindner should replace the chairman Philipp Rösler in December 2013 and try to fight for the FDP to return to the parliament. Taking up the position of the FDP chairman Ch. Lindner did not withdraw from his activities in North Rhine Westphalia. In 2017 he will lead the campaigns for the Bundestag and the Senate election in North Rhine Westphalia. He also promotes Project Lindner 17 and Beta Republic Germany.

Keywords: Germany, Free Democratic Party, political party.

Introduction. After the Bundestag election on 22 September 2013 the Free Democratic Party became the non-parliamentary opposition for the first time in the history of post-war Germany. Not reaching the 5% threshold was a blow to the Liberals, who in 2009 won 14.6% of the votes. When recalling the election night at the Liberals Rainer Brüderle stressed that Christian Lindner "was dismayed" because of the failure [3, p. 5]. The defeat in 2013 was the effect of the criticism of current activities of the party leaders as well as the crisis engulfing the European liberal parties. In view of the structural problems in Europe voters stopped putting their hopes in liberal parties, and protest groups [7] began to gain support.

In the beginning, it must be emphasized that the political science literature distinguishes between the political manager and leader. Their common feature is to create the political elite [22, p. 93]. According to Jerzy Sielski party managers "hold office in the party or the state" but do not have to be leader. The leader is the chairman of a political party [22, p. 93]. His/her power depends on the effectiveness of forcing political decisions. Currently, Ch. Lindner is leading the FDP, which is struggling to return to the Bundestag. This is a crisis situation for the Liberals. The result of the next election to the German parliament will tell whether Ch. Lindner has managed to reach higher than in 2013 results. From observing other FDP politicians, e.g. Rainer Brüderle, it can be concluded that they believe in the leadership style of Ch. Lindner. Brüderle claims that "Lindner is young and smart. He charmed people with his charm and rhetoric during election campaigns. There were crowds at his election meetings" [3, p. 130; 3].

Ch. Lindner was a member of the Senate of North Rhine Westphalia from 2000 to 2009, from 2009 to 2012 he was a member of the Bundestag, and between 2009 and 2011 he was the General Secretary of the FDP. He became the leader of the FDP in December 2013.

Origin. After World War II the Free Democratic Party was a popular party in North Rhine Westphalia. It is where Christian Lindner, the current leader of the German Liberals born in Wuppertal, started his political career. His political activity started in the 1990s. He could observe the leadership style of the FDP leaders in North Rhine Westphalia after the reunification: Jürgen Möllemann (1983-1994), Joachim Schultz-Tornau (1994-1996), again

Möllemann J. (1996-2002); Andreas Pinkwart (2002-2010) and Daniel Bahr (2010-2012). Although after World War II North Rhine Westphalia mainly supported the Social Democrats, the Liberals were not in the Landtag only once (in 1995) after the German reunification [8].

Table 1. The results of the FDP in North Rhine Westphalia in the Landtag election

Year	1990	1995	2000	2005	2010	2012
Result, in %	5,8	4,0	9,8	6,2	6,7	8,6

Source: Ergebnisse der Landtagswahlen in Nordrhein-Westfalen, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/nordrhein-westfalen.htm> (13 Oct 2016)

Political beliefs. Ch. Lindner admired the FDP thinkers. He also realised that some German politicians, for example Helmut Schmidt and Richard von Weizsäcker, were highly respected because the public valued "experience, excellence, credibility" [8, p. 144]. Ch. Lindner read the works of Karl-Hermann Flach, Ralf Dahrendorf and Friedrich August von Hayek. He also referred to other masters when he spoke of his vision of liberal policy, especially the President of Western Germany Theodor Heuss and the Foreign Minister Hans-Dietrich Genscher, who was his political master. Lindner emphasised Genscher's contribution to the unification of Germany and European integration. The cooperation between Lindner and Genscher was very effective. The two politicians published an extended interview titled "Building Bridges. Two generations, one passion". In the book, they shared their insights on the future of Europe, a vision of the economy in the Federal Republic of Germany and programme work at the Free Democratic Party. After Genscher died on 31 March 2016 Lindner called for the continuation of foreign policy in "Genscher's tradition." Thus, he has been a supporter of genscherism, which is expressed in the Europeanization of German policy [8].

Lindner also admired Guido Westerwelle primarily for his activity in the 1990s. He believed that the FDP election campaign in 1994, when the Liberals were led by Klaus Kinkel, was "humiliating" [21, p. 10], and Westerwelle was the one who saved the image of the FDP. Westerwelle's success was the approval of the 1997 Wiesbaden

Programme, which anticipated the strengthening of civil society in Germany. Lindner understood the importance of civil society. He understood that in the future churches and trade unions, along with political parties, would play important roles in the political system. Expressing satisfaction at the development of direct democracy he was of the opinion that it should not eliminate representative democracy, but complement it.

As for modern liberals acting in the international arena, Lindner praised Alexander Graf Lambsdorff, who had experience in relations with Moscow. A. Graf Lambsdorff also gained experience while being a member of the European Parliament, where he was engaged in foreign policy [14].

Lindner believed that the FDP programme could be fitted into a triangle made up of the market economy, the rule of law and open society " [16]. He pointed out that freedom should take precedence over equality, but opted for intergenerational justice and respect for the principle of sustainable development. He defined freedom after the sociologist Ralf Dahrendorf as "the sum of life chances" [21, p. 19], and added: "those who are afraid of illness, old age, social exclusion and discrimination are not free" [21, p. 19).

While Philipp Rösler persuaded the Germans to opt for "compassionate liberalism", Lindner believed that the liberal programme should take into account the thoughts of Adam Smith and be an expression of the responsibility for the next generation. Lindner stressed: "I am a liberal. Full stop" [15].

After Walter Scheel, T. Heuss, H.-D. Genscher, Klaus Kinkel and Guido Westerwelle, Lindner is an advocate of European integration. Despite the economic crisis and the citizens' resentment towards the European Union he sees advantages in the integration process. Referring to Theodor Heuss's metaphors according to which Europe is based on the "three mountains – Golgotha, the Acropolis Hill and the Capitoline Hill" Lindner emphasized that the European Union was a community of values. In his opinion, the European Union is more than a free trade zone. He admits that in Germany a "profound loss of confidence in the social market economy" has occurred [8, p. 93; 14]. But against the critics of the market economy he emphasizes its advantages and but opts for reforms. He supported the use of new solutions in the market economy, e.g. the model of flexicurity, which had been successfully introduced in Denmark. The Danish solution was based on a combination of the standards of flexibility and security in the labour policy. According to Lindner opportunities for development should be guaranteed to citizens. For this purpose he advocates building a knowledge society. He is of the opinion that nowadays the loss of skills is "a new risk, next to unemployment, sickness, accident or care needs" [8, p. 112].

On the initiative of Ch. P. Lindner and P. Rösler the Liberals developed a new programme after the Bundestag election in 2009. The work lasted till 21 and 22 April 2012. The Liberals passed "Karlsruhe Theses: Responsibility for freedom – for an open civil society" [11]. They wanted to create a document that would reflect the ideas of Wilhelm Röpké, Friedrich-August von Hayek, John Locke, John Stuart Mill, as well as the previous FDP programmes. The ambition of the Liberals was to update the earlier programme works and adapt them to current challenges in the internal and international policy.

Ch. Lindner listed an increase in world population, globalization, digitalisation and social changes caused by aging and immigration as the most important challenges in 2015 [1].

The fight for leadership. 2009 was an important year for the FDP. They won 14.6% of the votes in the Bundestag election. After the election, the coalition

agreement between the CDU / CSU and FDP was made. Angela Merkel negotiated 5 minister offices for the Liberals. Guido Westerwelle was appointed the Vice-Chancellor and Foreign Minister. P. Rösler joined the government as the Minister of Health, Sabine Leutheusser-Schnarrenberger became the Minister of Justice, Rainer Brüderle was the Minister of Economy and Dirk Niebel was the Minister of Development. When Lindner came to Berlin after winning parliamentary elections in 2009, he began his cooperation with P. Rösler. Ch. Lindner noticed that they both had come to the capital from other regions – P. Rösler was from Lower Saxony, and Ch. Lindner from North Rhine Westphalia. Although Ch. Lindner was engaged in election campaigns in North Rhine Westphalia in the nineties, 2012 was of particular importance in his political career, when a new election was announced in the federal state. The head of the FDP fraction in the Landtag Gerhard Papke supported the dissolution of the federal state parliament of North Rhine Westphalia, The reason for the decision to hold the new election were conflicts over the budget. The government led by the Socio-Democrat Hannelore Kraft received no support. At that point Lindner decided to return to Düsseldorf from Berlin. His decision to return to North Rhine Westphalia met with the approval of Hans-Dietrich Genscher, who praised Lindner for his sense of responsibility for the region. The master of the young politician recalled that "a weight was lifted from his heart" [8, p. 50; 14, p. 97–100], when he found out that Ch. Lindner would lead the election campaign. During the election Lindner opted for the social market economy. On election posters he placed the slogan: "solid finances instead of cheap promises", "New election rather than new debts". The SDP won again in the election, but the Liberals had their 22 representatives in the federal state parliament after winning 8.6% of the votes. Ch. Lindner gained experience in running the election campaign in that industrialized federal state [8, p. 49, 51].

Ch. Lindner was recommended as the head of the FDP after the defeat of the party in the parliamentary election of 22 September 2013. For the first time in the history of post-war Germany the party became the non-parliamentary opposition. The FDP lost arena where they could present their opinions. On 7 December 2013 the FDP congress was held in Berlin, at which the chairman P. Rösler handed over power. The fight for leadership of the FDP was lost by the older generation of the FDP as their candidate – Rainer Brüderle did not gain many supporters. A candidate to chair the Liberals Ch. Lindner presented his programme in which he declared that the FDP should be:

- the party that would support the market economy;
- the party that would promote civil rights;
- the party that would support private ownership;
- the party that would support fair measure of achievements;
- the pro-European party;
- the party that would be open to people "regardless of race, income and profession";
- the party that in the past strove for the reunification of Germany [17].

The federal election in Germany is scheduled for the autumn 2017 and in May 2017 the senate election will be held in North Rhine Westphalia. It is Ch. Lindner's responsibility to improve the image of the FDP among voters and prepare the party for the next parliamentary elections in 2017 and support politicians in the fight for power in the regions and the seats in the European Parliament. Ch. Lindner stressed that the FDP should face modern challenges and "from the perspective of freedom respond to current questions [8, p. 34].

During the 67th FDP Congress, held from 21 to 24 April 2016 in Berlin, the FDP supported the idea of building the "Beta Republic of Germany". The distinguishing feature of the Beta republic should be modernity. The term Beta was taken from the computer industry and the Liberals decided to use it to promote the modernization of the FDP. They made digitalisation one of the main topics claiming that it would give the society a chance to develop [10; 12].

The Liberals are also trying not to be perceived by the public as the "party of one topic," i.e. tax lowering. Ch. Lindner also emphasises that the European Union is facing identity and structural problems, which is the capital for politicians from the Alternatives for Germany (AFD) or the United Kingdom Independence Party (UKIP) in the fight for voters. Commenting on the success of the AFD he points out that Germany needs the third way. In his opinion neither the policy of limitless openness towards immigrants, nor the isolation and closing borders is a beneficial solution. Therefore, Lindner criticized Chancellor Angela Merkel. He believed that there were limits to Germany bearing responsibility for the migration crisis as well as the economic crisis. However, he was also aware that the policy of open doors for immigrants represented by the FDP politician Frank Sitta in Saxony-Anhalt had failed. Ch. Lindner believed that the statements of some AfD politicians resembled the language of the Nazis. In his opinion, apart from "core voters who had right-wing radical views," there were many people among the AfD supporters who wanted to express protest against the situation in Germany, but they were not radicals [18]. On 6 January 2015, during the FDP meeting traditionally organized on Three Kings' Day, Lindner pointed out that : "the AfD is not a substitute for the FDP. The AfD is the contrary of everything that is sacred for us liberals" [20].

In his work programme for North Rhine Westphalia Lindner mainly addressed educational issues, building an open society and health policy. He pointed out that North Rhine Westphalia was a highly industrialized federal state, hence environmental policy was of great importance. His involvement brought profits.

For the 2017 election "Project Lindner 17" was prepared. The name referred to the Liberals' previous election campaigns. Owing to the effective campaign run by J. Möllemann the FDP won 9.8% of the votes in the 2000 election to the Senate in North Rhine Westphalia. G. Westerwelle decided to increase his success in the local politics and using his experience he suggested "Project 18" in the 2002 election campaign for the Bundestag. He wanted to gain 18% of the votes [4, p. 134]. Analogously to the ideas of J. Möllemann and taking into account the date of the upcoming elections Ch. Lindner started "Project Lindner 17". He wants to start the fight for the Bundestag votes during the senate campaign in North Rhine - Westphalia. However, the FDP started their fight to return to the Bundestag in October 2013. Initially, they lost in Saxony (31 August 2014), Brandenburg (14 September 2014), and Thuringia (14 September 2014). In May 2014 the Liberals won only 3.4% of the votes in the European Parliament election, but because the 5% threshold was abolished in that election Alexander Graf Lambsdorff, Gesine Meissner and Michael Theurer became the FDP representatives in the European Parliament.

In the elections to the Senates of the federal states that followed the European Parliament election the FDP situation became very dynamic. The string of failures was broken in the election to the Senate of Hamburg (15 February 2015) and Bremen (10 May 2015). The election campaign in Hamburg was run by Katja Suding, and the campaign in Bremen by Lenck Steiner. The two

politicians cooperated with Ch. Lindner, who supported their election campaigns. The press called K. Suding, L. Steiner and Nicola Beer "Lindner's Angels" for the effective usage of public relations techniques in the fight for the votes for the FDP. The Liberals exceeded the 5% threshold in Rhineland Palatinate (13 March 2016) and in Baden-Württemberg (13 March 2016). Lindner was satisfied with the success of the liberal Volker Wissing in Rhineland Palatinate, who contributed to the creation of the so-called "traffic lights" coalition government (SPD-FDP-Die Grünen) after the election, with V. Wissing as the deputy prime minister. However, the Liberals lost the next elections held in eastern federal states, despite the fact that the federal structures supported the regional candidates. The Liberals did not exceed the 5% threshold in Saxony-Anhalt (13 March 2016) and Mecklenburg-Vorpommern (4 September 2016). The situation improved only in the senate election in Berlin (18 September 2016), when they won 6.7% of the votes [7].

Table 2. The FDP election results in federal states after the 22 Sep 2013

Federal state	Election date	Result, in %	Major candidate
Hesse	22 Sep 2013	5	Jörg Uwe Hahn
Saxony	31 August 2014	3,8	Holger Zastrow
Brandenburg	14 Sep 2014	1,5	Andreas Büttner, Gregor Beyer
Thuringia	14 Sep 2014	2,5	Uwe Barth
Hamburg	15 Feb 2015	7,4	Katja Suding
Bremen	10 May 2015	6,6	Lencke Steiner
Baden-Württemberg	13 March 2015	8,3	Hans-Ulrich Rülke
Rhineland-Palatinate	13 March 2016	6,2	Volker Wissing
Saxony Anhalt	13 March 2016	4,9	Frank Sitta
Mecklenburg-Vorpommern	4 Sep 2016	3,0	Cécile Bonnet-Weidhof
Berlin	18 Sep 2016	6,7	Sebastian Czaja

Source: author's own work. Preparing "Project Lindner 2017" the politician stressed the need for the implementation of liberal values and the social market economy. Lindner believed that prosperity had to be built on the basis of the power drawn from innovation. To his mind civil society should be characterized by openness and creativity. Therefore, his programme contained the slogan "more courage" [1]. By suggesting this slogan Lindner wanted to meet the concerns of the German population about terrorism, the growing number of immigrants and economic problems. Ch. Lindner called for courage when in German cities – Cologne, Hamburg and Stuttgart – people were attacked. His call for calm and prudence was contradicted by the Alternative for Germany articulating concerns about increased crime in Germany. According to Ch. Lindner Germany could not alone shape immigration policy, but should strive for the development of its relevant elements within the European Union. For the liberal it was important to act in accordance with the international public law. He believed that the European Union needed solidarity actions within the framework of the European Security and Defence Policy, especially towards African countries and the Middle East. In his opinion, it was Germany's duty to participate in military missions of the European Union. Although he supported the cooperation with Turkey, he warned against Turkish politician. In the fight against terrorism he called for the increased involvement of the police, army and security services. He believed that the current problems should be resolved through the use of democratic procedures. In international affairs, he was an advocate of the primacy of the international law.

Conclusions. Ch. Lindner is a politician who built his political identity on the views of liberals. He is characterized by enthusiasm and youth. First he was a successful local politician in North Rhine Westphalia. Later he was involved in the creation of the FDP basic programme. The activity of Ch. Lindner and other representatives of the young generation of the FDP led to the approval of Karlsruhe Theses in 2012. Despite the programme work the Liberals were defeated in the Bundestag election in 2013, because the Germans stopped regarding the ideals of liberalism as reliable during the crisis of European integration and criticized the activities of the FDP politicians in 2009-2013. The FDP transition to the opposition was not comfortable for the party, which had been playing an important role in the German party system after World War II. Now Ch. Lindner is leading the FDP in the struggle to improve the image of the party and return to power.

References / Список використаних джерел:

1. Beschluss des 66. Ord. Bundesparteitages der FDP, Berlin, 16. Mai 2015 (vorbehaltlich der Überprüfung des Wortprotokolls). Mehr Chancen durch mehr Freiheit: Projekt für eine Republik der Chancen [Elektronisch Ressource]. – Zugriffsmodus : <https://www.fdp.de/sites/default/files/uploads/2016/01/25/beschlussmehrchancendurchmehrfreiheit-projektfeureinerepublikderchancen.pdf>. – accessed October 13, 2016.
2. Bollmann Ralph. Porträt Christian Lindner / Ralph Bollmann // Der Spieler, "Frankfurter Allgemeine Wirtschaft". – 28.12.2015.
3. Brüderle Rainer. Jetzt rede ich! Ein Gespräch mit Hugo Müller-Vogt / Rainer Brüderle. – Reinbeck/München 2014.
4. Dittberner Jürgen. Die FDP. Von der Regierung in die außerparlamentarische Opposition. Und zurück? / Jürgen Dittberner. – Berlin, 2014.
5. Ergebnisse der Landtagswahlen in Nordrhein-Westfalen, [Elektronisch Ressource]. – Zugriffsmodus : <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/nordrhein-westfalen.htm>. – accessed October 13 2016.
6. Nicht alles gelb, was glänzt / Matthias Geis, Merlind Theile, Heinrich Wefing, Lindner Christian // Die Zeit. – 10.03.2016.
7. Güntner Joachim. Der deutsche Liberalismus Individualistisch leben [Elektronisch Ressource] / Joachim Güntner // Neue Züricher Zeitung". – 27.5.2016. – Zugriffsmodus <http://www.nzz.ch/feuilleton/zeitgeschehen/der-deutsche-liberalismus-individualistisch-leben-ld.85001>. – accessed October, 17, 2016.
8. Genscher Hans-Dietrich. Brückenschläge. Zwei Generationen, eine Leidenschaft / Hans-Dietrich Genscher, Christian Lindner. – Hamburg, 2013.
9. Jungholt Thorsten, FDP-Chef Lindner hat genug vom "Bullshit-Bingo" [Elektronisch Ressource] / Thorsten Jungholt // Die Welt. – 24.04.2016. – Zugriffsmodus : <https://www.welt.de/politik/deutschland/article154701041/>

FDP-Chef-Lindner-hat-genug-vom-Bullshit-Bingo.html. – accessed October 16, 2016.

10. Jungholt Thorsten. FDP-Chef Lindner: "Liberalismus und Populismus schließen sich aus" / Thorsten Jungholt // Die Welt. – 3.04.2016.
11. Karlsruher Freiheitsthesen der FDP für eine offene Bürgergesellschaft : Beschluss des 63. Ordentlichen Bundesparteitages der FDP. – Karlsruhe 22.04.2012.
12. Kröter Thomas. Bundesparteitag der FDP Lindner und Kubicki wollen die AfD einholen [Elektronisch Ressource] / Thomas Kröter // Kölner Stadt Anzeiger". – 22.04. 2016. – Zugriffsmodus : <http://www.ksta.de/politik/bundesparteitag-der-fdp-lindner-und-kubicki-wollen-die-afd-einholen-23935864>. – accessed October 16, 2016.
13. Kruk Aleksandra. Wolna Partia Demokratyczna po zjednoczeniu Niemiec (1990–2013) / Aleksandra Kruk. – Zielona Góra, 2015.
14. Lindner Christian. Europa darf sich nicht erpressen lassen' / Christian Lindner // Handelsblatt. – 2.06.2016 [Elektronisch Ressource]. – Zugriffsmodus : <http://www.christian-lindner.de/Europa-darf-sich-nicht-erpressen-lassen/6403c22043i1p60/index.html>. – accessed October 15 2016.
15. Lindner Christian. Ich bin liberal. Punkt [Elektronisch Ressource] / Christian Lindner // Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung". – 15.04.2012. – Zugriffsmodus : <http://www.christian-lindner.de/lch-bin-liberal-punkt/2789c14822i1p680/index.html>. – accessed October 15 2016.
16. Lindner Christian. Marktwirtschaft, Rechtsstaat, offene Gesellschaft – das liberale Dreieck (Rede auf dem außerordentlichen Bundesparteitag der FDP am 13.10.2011 in Frankfurt) [Elektronisch Ressource] / Christian Lindner. – Zugriffsmodus : https://www.fdp.de/files/2061/LindnerRedeBPT13_11_2_.pdf. – accessed October 13 2016.
17. Lindner Christian. Vorstellungsrede als Kandidat für den Bundesvorsitz der FDP auf dem a.o. Bundesparteitag in Berlin am 7.12.2013 [Elektronisch Ressource] / Christian Lindner. – Zugriffsmodus : https://www.fdp.de/files/2061/Vorstellungsrede_Lindner_BPT_Berlin_07_12_13.pdf – accessed October 13 2016.
18. Lindner Christian. Die Landesregierung darf gegenüber Rechtspopulisten nicht schweigen" am 28.01.2016 im Düsseldorf Landtag [Elektronisch Ressource] / Christian Lindner. – Zugriffsmodus : <https://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/dokumentenarchiv/Dokument/MMP16-104.pdf>. – accessed October 13 2016.
19. Maron Thomas. Merkel regiert den Krisen nur hinterher [Elektronisch Ressource] / Thomas Maron // Stuttgarter-Zeitung.De. – 3.01.2016. – Zugriffsmodus : <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.fdp-partei-merkel-regiert-den-krisen-nur-hinterher.f2b6235-5934-4864-8889-0554073fd2af.html>. – accessed October 24, 2016.
20. Rede Christian Lindner MdL. Bundesvorsitzender der FDP beider Dreikönigskundgebung am 6.01. 2015 in Stuttgart [Elektronisch Ressource]. – Zugriffsmodus : <https://www.liberales.de/content/lindner-rede-wir-sind-freie-demokraten>. – accessed October 15 2016.
21. Rösler Philipp. Freiheit: gefühlt-gedacht-gelebt. Liberale Beiträge zu einer Wertediskussion / Philipp Rösler, Christian Lindner (eds.) Wiesbaden 2009.
22. Sielski Jerzy. Przywództwo w Unii Europejskiej / Jerzy Sielski // Przegląd Politologiczny. – 1/2013.

Received Editorial Board 10.01.17

O. Крук, ад'юнкт (в роздрукованому варіанті "докторант" і PhD)
Зеленогурський університет, Зелена Гура, Польща

КРИСТІАН ЛІНДНЕР – ЛІДЕР ЗА ЧАСІВ КРИЗИ?

У 2013 р. Вільна демократична партія пододала 5-відсотковий бар'єр на парламентських виборах і мала своїх представників у бундестазі. Проте, після виборів, що відбулися 22 вересня 2013 р., ВДП стала парламентською опозицією. Це була кризова ситуація для партії і ліберали вирішили, що Крістіан Лінднер має замінити голову Філіпа Респера у грудні 2013 р. та спробувати поборотися за повернення ВДП у парламент. Обіймаючи посаду голови ВДП, К. Лінднер не полишив своєї діяльності в Північній Рейн-Вестфалії. У 2017 р. він буде вести виборчу кампанію до Бундестагу та до Сенату Північної Рейн-Вестфалії. Крістіан Лінднер також сприяє діяльності Проекту Лінднер 17 і Бета в Республіці Німеччина.

Ключові слова: Німеччина, Вільна демократична партія, політичні партії.

A. Крук, ад'юнкт (в роздрукованому варіанті "докторант" і PhD)
Зеленогурський університет, Зелена Гура, Польща

КРИСТИАН ЛИНДНЕР – ЛИДЕР ВО ВРЕМЯ КРИЗИСА?

В 2013 г. Свободная демократическая партия преодолела 5-процентный барьер на парламентских выборах и получила своих представителей в бундестаге. Однако, после выборов, которые состоялись 22 сентября 2013, СвДП стала парламентской оппозицией. Это была кризисная ситуация для партии и либералы решили, что Кристиан Линднер должен заменить голову Филиппа Респера в декабре 2013 г. и попробовать поборотся за возвращение СДПГ в парламент. Занимая должность председателя СДПГ, К. Линднер не оставил своей деятельности в Северной Рейн-Вестфалии. В 2017 г. он будет вести избирательную кампанию в Бундестаг и в Сенат Северной Рейн-Вестфалии. Кристиан Линднер также способствует деятельности Проекта Линднер 17 и Бета в Республике Германия.

Keywords: Германия, Свободная демократическая партия, политические партии.

УДК (038)1

А. І. Павко, д-р іст. наук, проф.
Національна академія управління, Київ

СУТНІСТЬ ТА ПРИКМЕТНІ РИСИ НЕОПАТРИМОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗНАННЯ В УКРАЇНІ

На основі критичного використання матеріалів вітчизняних і зарубіжних соціогуманітарних видань здійснено спробу розкрити сутність та прикметні риси неопатримоніальної політики знання в Україні. Акцентовано увагу на необхідності вироблення та реалізації альтернативної моделі політики в царині отримання наукових ступенів.

Ключові слова: влада, наука, науковий ступінь, неопатримоніалізм, політика знання.

Комплексне, системне дослідження політики знання, її структурних складових у контексті тенденцій неопатримоніалізму та глобальних трансформацій слід, на нашу думку, віднести до пріоритетних напрямів розвитку сучасної політичної думки. Традиційно політика знання базується на змісті та напрямках взаємодії науки та влади. Розкриваючи механізми взаємозв'язку знання та влади, потрібно виходити з того, що наука розвивається не імманентно, а під впливом певних соціальних та політичних обставин, які відбиваються на її важливих методологічних характеристиках. Наприклад, середньовічний університет був своєрідною цеховою корпорацією для збереження істини, систематизації та упорядкування наявних знань, а не для отримання нових. Історичний досвід засвідчує, що деякі повчальні аспекти взаємовідносин влади і науки дістали яскраве втілення в епоху Великої французької революції. У цей період наука намагалась довести свою придатність до вирішення практичних проблем, а влада, натомість, підтримувала її через практичну корисність [11, с. 107]. Потрібно підкреслити, що розвиток науки є однією з необхідних, імперативних умов успішного просування нашої країни у цивілізаційний світ, систему європейських цінностей. Адже наука виробляє нове знання і шукає шляхи його практичного застосування в межах чинних соціальних, культурних, політичних, економічних, ціннісних умов і традицій [4, с. 8]. У системі цінностей, які створені європейськими націями і домінують сьогодні в цивілізованому світі, науці та політиці щодо неї належить чільне місце. Важливо в цьому зв'язку зробити акцент на тому, що Європа вперше створила феномен емпіричної і теоретичної науки, тобто систему критеріїв, за якими певні припущення сприймаються науковою спільнотою як істинні або відкидаються як хибні, знання будуються на абстрактних об'єктах, набувають форм логічно систематизованої, внутрішньо несуперечливої наукової теорії та інтерпретуються на даних експерименту і спостереження [2, с. 3].

Гіпотетично можна стверджувати, що вектор, стратегічні напрями політики знання визначаються особливостями політичного режиму. Зазначимо, що політика знання належить до таких напрямів політичної думки, які характеризуються високим рівнем консенсусу стосовно їх базових принципів. Сучасні дослідники порівняно зі своїми попередниками глибше розкрили нерозривний зв'язок між владою і знанням як у теоретичному, так і в прикладному сенсі. А сутність політики знання в її афористичному аспекті переконаливо показав Б. Латур, на думку якого "наука є нічим іншим, ніж продовженням політики іншими засобами" [8, с. 239].

Цілком очевидно, що політика знання передбачає залежність наукового знання від соціально-політичного контексту, а також характеризується не тільки взаємодією влади і знання, але й синергетичним ефектом.

Сучасну політику знання в Україні потрібно розглядати в контексті неопатримоніального режиму. Нагадаємо, що специфічною особливістю патримоніалізму є, насамперед, апропріація (привласнення) сфери управ-

ління офіційними носіями політичної влади, а також відсутність розмежування між публічно-політичною та приватною сферою соціуму, в результаті чого управління державою в якості приватного володіння здійснюють правлячі групи. Англійський дослідник Р. Бендікс зазначає, що при патримоніалізмі керівник держави розглядає всю сферу політичного управління в якості своєї особистої справи, таким же чином він використовує своє "політичне домінування в якості корисного доповнення до своєї приватної власності" [13, с. 154].

Практично всі дослідники патримоніалізму вбачають сутнісну особливість патримоніальних режимів саме в обміні ресурсів (посад, можливостей, титулів, контрактів, ліцензій, імунітету від закону) між ключовими гравцями в уряді і стратегічно розташованими індивідами: профспілковими лідерами, бізнесменами, регіональними керівниками. В обмін на ці ресурси, уряд чи керівники держави, отримують економічну та політичну підтримку [13, с. 158].

Слід зауважити, що комплексну теорію неопатримоніалізму обґрунтував у своїх працях Ш. Ейзенштадт. Він, зокрема, виокремив три основні принципи функціонування неопатримоніальних систем:

1) політичний центр, який є незалежним від периферії і концентрує політичні, економічні і символічні ресурси влади, одночасно захираючи для всіх інших груп і верств суспільства доступ до цих ресурсів та позицій контролю за ними;

2) управління державою здійснюється як приватним володінням (патримонізм) правлячих груп – носіїв державної влади, які приватизують різні суспільні функції та інститути, роздаючи і в якості джерела власних прибутків;

3) етнічні кланові, релігійні і сімейно родинні зв'язки не зникають, а відтворюються у сучасних політичних і економічних відносинах, визначаючи способи та принципи їх функціонування [15, с. 324–359].

Ми поділяємо думку тих вітчизняних дослідників, які стверджують, що структура наукового поля України в основних рисах відтворює структуру її політичного поля і на їх перетині виникає неопатримоніальна наука [10, с. 50]. Під неопатримоніальною наукою слід розуміти систему взаємодії академічних та університетських дослідників, представників бізнесових і владних структур, обумовлену прикметними рисами неопатримоніального політичного режиму.

У сучасній літературі із філософії науки дослідженнями певною мірою є такі епістимологічні цінності наукового знання, як об'єктивність, інтерсуб'єктивність, істинність, несуперечливість, відтворюваність, можливість верифікації, обґрунтованість, точність, узгодженість, систематичність, евристичність, краса, потенційна та реальна практична корисність, перманентній розвиток тощо [4, с. 13]. Разом з тим проблеми неопатримоніальної політики знання в пострадянській Україні заслуговують поглибленого і системного вивчення. Узагальнений підхід до цієї проблеми дає підстави для висновку про наявність феномену неопатримоніальної

науки в країні. Його виникнення обумовлено дією багатьох чинників, проте пріоритетними серед них є три взаємопов'язаних комплекси обставин, які мають історичний, соціальний та політичний виміри. Доречно сказати і про те, що вплив політичного режиму на генезу неопатрімоніальної науки є достатньо потужним, але не детермінантним за своїм характером. Неопатрімоніальна політика знання в сучасній Україні спирається на історичне підґрунтя, яке пов'язане з практикою отримання наукових ступенів у колишньому Радянському Союзі та його регіонах. Її яскраво ілюструють такі статистичні дані. Так, кількість співробітників з науковими ступенями у 60–70-х рр. минулого століття становила 63 % апарату ЦК КПРС, а в ЦК національних компартій вона сягала вже 73 % [3, с. 328].

В останньому складі ЦК КПРС було 11 дійсних членів і вісім членів-кореспондентів Академії наук СРСР, 55 докторів і 59 кандидатів наук [9, с. 349]. Сучасні зарубіжні дослідники значний інтерес більшовистських політичних лідерів до науки пояснюють їх прагненням обмежити інтелектуальну свободу та підпорядкувати науку політиці [6, с. 32]. Доречно нагадати, що наукові ступені у 1920–1930-х рр. могли присуджуватись вечними радами академічних інституцій чи вищих навчальних закладів без подання тексту дисертаційних досліджень. Проте тільки тими високопосадовцями, які працювали в науці, освіті чи в партійних органах. У цей період був відсутній особливий мотиваційний інтерес, пов'язаний із присудженням наукових ступенів, оскільки вони не були пов'язані безпосередньо з отриманням посад, а тому більша частина дослідників не вважала доцільним витрачати зайвий час на процедуру захисту дисертації у спеціалізованих установах. Проте в 1950–1960-х рр., коли прибутки професорів у кілька разів перевищували середні заробітки службовців, а нерідко представників партійної номенклатури, було відновлено організаційно-економічний механізм отримання наукових ступенів на радянському політичному просторі.

Необхідно зазначити, що з погляду сучасних класичних атрибутів радянський режим не був тотально неопатрімоніальним. У зв'язку з цим отримання наукових ступенів було регламентовано низкою формальних та неформальних норм і процедур. Якщо ж захист дисертації і дозволявся партійним функціонерам певного номенклатурного рівня, то він не був загальним і масштабним, а відповідним чином неконтрольованим і хаотичним. В умовах радянського політичного режиму наявність наукового ступеня гарантувала доплату до зарплати, і як додатковий варіант – відповідну науково-педагогічну посаду у системі вищих навчальних закладів. Разом з тим навіть в радянський період поєднувати партійну та наукову роботу вважалося некоректним.

Сучасна практика отримання наукових ступенів спирається значною мірою на свій модифікований аналог ретроспективного минулого, проте аж зовсім не тотожна йому. Крім збереження елементів наступництва, в умовах сьогодення відбувається відхід від радянської спадщини поповнення наукового потенціалу країни. Насамперед, це стосується кардинальних зрушень у світосприйнятті моральних принципів і норм, пов'язаних з отриманням наукових ступенів. В Україні, зокрема, сформувався стійкий прошарок приватних підприємців і держслужбовців високого рівня, які, не маючи до науки та наукової діяльності будь-якого стосунку, намагаються обґрунтувати власні претензії на окремі важливі продукти інтелектуальної праці. Певною мірою це можна пояснити посиленням підпорядкованості інтелігенції політичній владі та неопатрімоніальному режиму через тотальне зубожіння значної частини викладачів універ-

ситетів та падіння престижу наукової праці. Потрібно звернути увагу на те, що практика отримання наукових ступенів на пострадянському політичному просторі підпорядкована загальній тенденції сучасних держав забезпечити формальні легітимні свідчення професійних компетенцій, інтелектуального потенціалу, які б могли засвідчити обґрунтованість претензій кандидатів на певне привілейоване робоче місце або високий політичний статус. Англійський дослідник Р. Коллінз, аналізуючи особливості сучасного освітнього ринку, звертає увагу на те, що цінність освітньої культури подібна цінності грошей. Чим більше грошей перебуває в обігу, тим менше можна купити товарів, послуг із тією ж сумою грошей, оскільки збільшення припливу грошей лише піднімає ціни. У зв'язку із цим, Р. Коллінз висловлює передбачення, згідно з яким навіть при умові, що у майбутньому кожен зможе отримати науковий ступінь із престижних галузей знань, проте ці ступені будуть цінуватись у суспільстві не більше, ніж робота у сфері обслуговування [7, с. 157–158].

Наприклад, у 1960 рр. у зв'язку з інфляцією освітньої валюти цінність диплому фахівця вищої школи суттєво знизилась. З погляду прагнення чиновників і політиків до отримання сертифікатів, які мали б підтвердити ефективність їх роботи, розвиток пострадянських країн практично не відрізняється суттєво від західноєвропейських. Так, третина депутатів нижньої палати швейцарського парламенту володіє науковим ступенем Phd. В Україні, за підрахунками дослідників, станом на 2014 р., 45,9 % губернаторів і 35,8 % голів обласних рад мали наукові ступені кандидата або доктора наук [10, с. 41].

Одним із виявів тенденції до неопатрімоніалізму в політиці знання в Україні є те, що саме адміністративні посади відіграють визначальну роль в актуалізації та артикуляції наукових інтересів та дивовижному перетворенні нічим не помітного в науковому середовищі чиновника "у велетня академічної науки".

Свідченням неопатрімоніальної науки в Україні є домінування процесів формування наукового капіталу шляхом використання адміністративних засобів управління останнім. Про це свідчить хоча б те, що серед українських губернаторів та голів обласних рад, які мають науковий ступінь, надзвичайно мало тих, хто отримав її до початку своєї політичної кар'єри. На думку експертів, лише 4 % випадків отримання губернаторами наукових ступенів можна кваліфікувати як легітимні з погляду вимог та оцінок наукового товариства. Решта 96 % фактів "отримання" держслужбовцями наукових ступенів безпосередньо залежать від їх рангу у владній ієрархії та тривалості перебування на тій чи іншій адміністративній посаді. [10, с. 56–57] На відміну від неопатрімоніальної політики знання в Україні у Великій Британії вчені ступені поки що не розглядають як знак статусу і престижу, який сильні світу цього і можновладці можуть при бажанні легко здобути. Мабуть, тому, що тутешні політики не є прибічниками моди, яка, наприклад, набула поширення в Україні, отримувати наукові ступені у доступний їм спосіб. Із 650 членів Палати громад тільки 21 (тобто 3,2 %) мають ступінь Phd. При цьому всі вони без винятку отримали свої ступені перед обранням до парламенту. Із 33 парламентаріїв, які входять до Кабінету міністрів, тільки двоє мають ступінь Phd [4, с. 203]. До цього потрібно додати, що виявлення плагіату в дисертаціях, які захищають у британських університетах, трапляються не часто. Цілком зрозуміло, що як є парламенти, так і в англійському суспільстві існує усвідомлення розуміння того, що отримати бажаний науковий ступінь нелегко і це вимагає довготривалої,

систематичної, напруженої праці. Наслідком цього є відсутність інфляції наукових ступенів в Альбїоні.

Натомість неопатримоніальна політика знання в незалежній Україні значною мірою деформувала потенційно можливу європейську модель підготовки науково-педагогічних кадрів, обумовила девальвацію наукових ступенів, падіння престижу інтелектуальної праці, сприяла формуванню ірраціонального типу мислення. Слід підкреслити, що крах радянської системи значною мірою був викликаний зміною ціннісних орієнтацій інтелектуалів та кризою легітимності влади. Важливо розуміти, що функція дискурсивного співтовариства, яке асоціюється з інтелектуальною елітою, полягає у критиці, легітимзації і трансмісії культурних цінностей, які відтворюють картини світу, ідеології, національні стратифікаційні ідентичності. [12, с. 3] Позиція інтелектуальної еліти в українському суспільстві щодо вектора і магістральних напрямів політики знання має особливо важливе значення. Адже інтелектуальна еліта європейського спрямування апелює до цінностей і традицій демократичного режиму, політичного розуму, моральних основ політики. Варто, мабуть, прислухатися до слів англійського інтелектуала І. Шапіро про те, що демократію доцільно розглядати як "необхідні ліки від хронічного захворювання, а не як засіб, який коли-небудь зробить лікування зайвим" [14, с. 297].

Неопатримоніальна політика знання в Україні вимагає об'єктивного конструктивно-критичного аналізу, вироблення альтернативної їй моделі, плідних дискусій. Як вважає один із лідерів "партії інтелектуалів" Франції Р. Дебре, найкращим "стимулом для мислення є ситуація полеміки" [5, с. 15] Його співвітчизник Р. Арон підкреслює, що інтелектуалам "не загрожує байдужість" [1, с. 267]. На його думку, опієм для інтелектуалів є боротьба за свободу, у тому числі у царині наукової діяльності. Як показує історичний досвід, наука може розвиватися навіть за обставин, що суперечать справжньому шляхетному духові наукових цінностей. Однак за рівних умов наука розквітає тільки у вільних, за К. Поппером, суспільствах, у яких діє принцип верховенства права, свобода думки та свобода слова.

А. І. Павко, д-р ист. наук, проф.
Национальная академия управления, Киев, Украина

СУЩНОСТЬ И ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ НЕОПАТРИМОНИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ЗНАНИЯ В УКРАИНЕ

На основании критического использования материалов отечественных и зарубежных социогуманитарных изданий осуществлена попытка раскрыть сущность и характерные черты неопатримониальной политики знания в Украине. Акцентируется внимание на необходимости выработки альтернативной модели в сфере получения научных степеней.

Ключевые слова: власть, наука, научная степень, неопатримониализм, политика знания.

A. I. Pavko, Doctor of Historical Sciences, Professor
National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

THE ESSENCE AND DISTINCTIVE FEATURES OF NEOPATRIMONIAL POLICY OF KNOWLEDGE IN UKRAINE

In article on the basis of critical use of materials of domestic and foreign socio-humanistic editions the attempt to disclose the essence and characteristic features of neopatrimonial policy of knowledge in Ukraine is made. The attention is focused on the need of development of alternative model in the sphere of receiving scientific degrees is focused.

Keywords: power, science, scientific degree, neopatrimonialism, policy of knowledge.

Отже, сучасна політика знання в Україні має, на нашу думку, спиратися на усталені традиції демократичного режиму, позитивний вітчизняний і зарубіжний досвід присудження наукових ступенів, активну і цілеспрямовану протидію гіпертрофованим виявам неопатримоніалізму в освітньо-науковій сфері. Усім своїм, змістовним наповненням вона має підтримувати, за висловом Т. Куна "нормальну науку і, розумно застосовуючи "нормалізуючі санкції", забезпечувати неухильне дотримання дослідниками наукової істини етичного кодексу вченого.

Список використаних джерел / References:

1. Арон Р. Опій інтелектуалів / Р. Арон ; із фр. пер. Г. Філіпчук. – К. : Юніверс, 2006.
2. Вимір раціональності як чинник європейської інтеграції [відп. ред. М. Попович] ; Нац. акад. наук України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. – К. : Наукова думка, 2014.
3. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / М.С. Восленский. – М. : Советская Россия, 1991. – 624 с.
4. Габович О. Українська фундаментальна наука і європейські цінності. – Вид. 2-е, доп. / О. Габович, В. Кузнецов, Н. Семенова. – К. : Вид. дім " Києво-Могилянська академія", 2016.
5. Дебре Р. Интеллектуальная власть у Франции / Р. Дебре ; пер. із фр. – К. : Дух і Літера, 2008.
6. Кислицын С.А. Научная элита в системе политической власти. – Изд. 3-е, доп. / С.А. Кислицын. – М. : Изд. Л.К.И., 2012.
7. Коллинз Р. Четыре социологические традиции / Р. Коллинз ; пер. с англ. – М. : Территория будущего, 2009.
8. Латур Б. Дайте мне лабораторию, и я переверну мир / Б. Латур // Логос. Журнал по философии и прагматике культуры. – 2002. – № 5–6. – С. 211–242.
9. Модсли Э. Советская элита от Ленина до Горбачева. Центральный комитет и его члены. 1917–1991 гг. / Э. Модсли, С. Уайт. – М. : РОССПЭН, 2011.
10. Осин В. Власть и знание на постсоветском пространстве: политический режим, научная степень, идеология и карьера в Украине и Молдове / В. Осин, А. Зеленски, С. Шуляк. – Вильнюс : ЕГУ, 2014.
11. Сокулер З.А. Знание и власть: наука в обществе модерная / З.А. Сокулер. – СПб : РХГИ, 2001.
12. Социальные науки в постсоветской России. – М. : Академический Просект, 2005.
13. Фисун А.А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации / А.А. Фисун. – Х. : Константа, 2006.
14. Шапино И. Моральные основания политики : учеб. пособие. / И. Шапино ; пер. с англ. ; под. ред. В.С. Малахова. – М. : КДУ, 2004.
15. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ / Ш. Эйзенштадт. – М. : Аспект-пресс, 1999.

Надійшла до редколегії 13.01.17

УДК 321

В. В. Петренко, канд. політ. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
В. Й. Разіцький, канд. іст. наук, доц.
Національний торговельно-економічний університет, Київ

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ "БРАТІВ-МУСУЛЬМАН" У ЄГИПТІ ПІСЛЯ УСУНЕННЯ ВІД ВЛАДИ ПРЕЗИДЕНТА М. МУРСІ

Революція в Єгипті 2011 р. та прихід до влади "Братів-мусульман" стали справжньою сенсацією для всього мусульманського світу і викликали особливий інтерес політичних лідерів провідних країн Заходу. Однак воєнний переворот у країні липня 2013 р. не тільки перекреслив попередні досягнення "братів" у політичній боротьбі за владу, але й поставив під загрозу саме існування цієї організації. У статті зроблено спробу з'ясувати причини політичної поразки президента Єгипту М. Мурсі та його команди, а також проаналізувати внутрішні суперечності серед "Братів-мусульман", внаслідок яких з'явилася загроза розколу організації. Також не менш важливим є завдання визначити реакцію мусульманського світу на воєнний переворот у Єгипті та перспективи подальшої діяльності "Братів-мусульман" в умовах внутрішньої боротьби за владу та посилення переслідувань урядом президента А. Аль-Сісі.

Ключові слова: "Брати-мусульмани", ісламізм, режим А. Аль-Сісі, мусульманський світ, арабський Схід, Ісламська держава.

Вступ. "Арабська весна" в Єгипті, падіння режиму президента Х. Мубарака, проведення в країні демократичних виборів позначили нову сторінку в історії однієї із найбільших та найвпливовіших держав арабського світу. А прихід до влади "Братів-мусульман" після десятиліть переслідувань офіційним Каїром став символічним на шляху країни до демократії. Лідери провідних держав світу визнали вибори в Єгипті та привітали М. Мурсі із вступом на посаду президента. Масова підтримка нової влади єгипетським народом була для багатьох дослідників та аналітиків вагомим аргументом на користь того, що післяреволюційний Каїр надовго визначив основні вектори своєї зовнішньої і внутрішньої політики й стане вагомим центром демократії в арабському світі. Однак військовий переворот 3 липня 2013 р. на чолі з генералом А. Аль-Сісі не тільки занепокоїв уряди багатьох країн християнського та мусульманського світу, але й став повним розчаруванням для місцевих мешканців, означивши політичну поразку "Братів-мусульман" у Єгипті. Ураховуючи той факт, що ідеологічні і політичні переконання "братів" знайшли підтримку населення в багатьох державах арабського Сходу, усунення президента М. Мурсі від влади в Єгипті викликало глибоке занепокоєння громадськості та стало предметом дослідження вчених. На порядок денний науковців, аналітиків було винесене питання подальшої політичної долі "Братів-мусульман", які відразу розпочали активну боротьбу з режимом військових у країні. Однак внутрішні суперечності з приводу подальшої стратегії і тактики діяльності організації тримають у напруженості як прихильників, так і противників цього громадсько-політичного руху, які намагаються передбачити події в Єгипті, зрозуміти траєкторію його історичного поступу.

Усунення від влади в Єгипті президента М. Мурсі в липні 2013 р. дало поштовх гострим дискусіям та суперечкам вчених, політиків, журналістів з приводу подальшої діяльності "Братів-мусульман". Через два роки після цієї події запитань щодо політичного курсу "братів" залишається більше, ніж відповідей. З огляду на це мета статті – проаналізувати основні напрями діяльності "Братів-мусульман" у Єгипті, виявити їх сильні та слабкі сторони у процесі боротьби за владу.

Для реалізації поставленої мети слід виконати кілька важливих завдань. Серед них, зокрема, проаналізувати причини поразки "Братів-мусульман" у Єгипті, висвітлити ставлення громадськості країн арабського світу до "братів" після політичної поразки президента М. Мурсі та його команди, визначити основні напрями діяльності організації, її тактику і стратегію, а також вну-

трішні розбіжності з приводу методів боротьби з режимом нового глави держави А. Аль-Сісі.

Військовий переворот у державі такого масштабу, як Єгипет, а також політична поразка однієї із найвпливовіших громадсько-політичних організацій арабського світу – "Братів-мусульман" – не могли залишитися поза увагою дослідників. Тому й не дивно, що дана проблематика продовжує активно вивчатися фахівцями багатьох країн світу. Відразу після усунення від влади президента М. Мурсі з'явилися цікаві публікації вчених Е. Блеера, П. Тейлора, Т. Перрі [9], К. Аль-Енані [2], присвячені аналізу причин політичної поразки "братів" і проблемам подальшого розвитку Єгипту. Революційним подіям у Каїрі також присвятив свою працю А. Бішара [8], який зробив спробу дати логічне пояснення цілій низці політичних потрясінь у Єгипті на початку другого десятиліття XXI ст., які завершилися воєнним переворотом і поразкою "Братів-мусульман".

Варто зазначити, що останнім часом з'явилася ціла низка публікацій, присвячених питанням діяльності "Братів-мусульман" після воєнного перевороту липня 2013 р. Зокрема заслуговує на увагу стаття С. Тадроса "Розкол "Братів-мусульман"" [19], у якій він аналізує ідеологічні течії всередині організації та намагається пояснити причини можливого її остаточного розколу.

Проблемам порушення внутрішньої єдності "Братів-мусульман" присвятили свої публікації А. Аль-Саїд [4], Н. Зідан [22]. Автори намагаються виявити ідеологічні розбіжності серед членів організації та визначити можливі шляхи подальшого розгортання внутрішньої кризи "братів" з приводу стратегії і тактики боротьби з режимом президента А. Аль-Сісі в Єгипті.

Також важливими для розуміння місця та ролі "Братів-мусульман" у єгипетській політиці є праці М. Аль-Мештаві [3], І. Єздані [21], А. Аїяша [5]. Автори аналізують внутрішню структуру організації "братів" та намагаються прослідкувати її зміни, які відбулися після політичної поразки президента М. Мурсі та його команди. Вони пролили певне світло на процес формування керівного складу "Братів-мусульман" після воєнного перевороту в Єгипті липня 2013 р., нових контролюючих органів організації і внутрішню боротьбу за владу серед її членів.

Надзвичайно важливими для розуміння політики "Братів-мусульман", причин внутрішніх суперечок та наростаючої впродовж останніх місяців загрози розколу організації є публікації С. Шехати [16], М. Ель-Даами [12], А. Спігела [17] та ін. Вони проаналізували вплив ісламізму на ідеологію, стратегію і тактику "братів" після усунення від влади президента М. Мурсі, а також висвітлили реакцію мусульманського світу на воєнний пере-

ворот в Єгипті у липні 2013 р. Автори підкреслили важливість міжнародного аспекту для продовження боротьби "Братів-мусульман" з режимом президента А. Аль-Сісі та визначили вплив ісламських організацій на формування внутрішньої і зовнішньої політики "братів".

На тлі багатих фактичним матеріалом і різноманітних за тематичним спрямуванням наукових публікацій, присвячених діяльності "Братів-мусульман" після усунення військовими від влади в Єгипті президента М. Мурсі, залишається необхідність комплексного та неупередженого аналізу боротьби "братів" на двох фронтах: внутрішньому – з'ясування сутності ідейно-тактичних розбіжностей між окремими членами організації і перспектив збереження внутрішньої єдності; та зовнішньому – спроможності продовження протистояння з режимом президента А. Аль-Сісі на тлі посилення урядових переслідувань та загрози внутрішнього розколу.

Перемога і поразка: "Брати-мусульмани" у буремний революційний період. Наприкінці 2010 р. в Тунісі розпочалися вуличні протести народу, приводом яких було самоспалення туніського вуличного торговця фруктами М. Буазізі, вчинене 17 грудня 2010 р. на знак протесту проти свавілля поліції, що незаконно конфіскувала його товар. Мешканці країни були незадоволені правлінням багаторічного президента бен Алі (президент обіймав посаду з 1987), який під тиском "вулиці" 14 січня 2011 р. змушений був піти у відставку.

Успіх революції в Тунісі надихнув населення інших арабських держав до боротьби проти місцевих диктаторських режимів. Серед них одне із провідних місць належить Єгипту, де протягом тридцяти років на посаді президента перебував Х. Мубарак. Мешканці країни були незадоволені низьким рівнем життя, відсутністю свободи слова, нестачею житла, зростанням цін на продукти, високим рівнем безробіття. Внаслідок масових народних протестів, під час яких загинуло понад 300 осіб і ще близько тисячі зазнали різної важкості тілесних ушкоджень, 11 лютого 2011 р. президент Х. Мубарак змушений був залишити свою посаду, а влада тимчасово була передана до рук армійського командування (Вищої ради збройних сил).

Серед політичних сил та організацій, які брали участь у революції в Єгипті в 2011 р., "Брати-мусульмани" посилили важливе місце завдяки широкій підтримці їх ідей громадськістю та здатністю за короткий проміжок часу мобілізувати для акцій протесту значні маси людей. З огляду на це не дивно, що саме ця політична організація ("Партія свободи і справедливості") на тлі революційних подій здобула на парламентських виборах 2011–2012 рр. 40 % місць у Народній асамблеї (нижній палаті парламенту), а в червні 2012 р. її кандидат М. Мурсі обійняв посаду президента Єгипту. Таким чином "Брати-мусульмани" успішно пройшли три фази у досягненні своїх політичних цілей, визначені ще засновником цієї організації Х. Аль-Банном – поширення ідеології організації в Єгипті та далеко за його межами, структурне оформлення та здобуття влади на виборах з метою втілення в життя завдань цієї політичної сили [1].

Прихід до влади в Єгипті "Братів-мусульман" був знаковим для організації та відкривав перед ними значні політичні перспективи. Насамперед слід зазначити, що це був перший випадок за 80-річну історію діяльності, коли "Брати-мусульмани" стали легальним політичним рухом і на законній підставі шляхом вільних виборів здобули перемогу. Організація мала значну народну підтримку та всебічне сприяння з боку мусульманського духовенства і деяких ісламістських політичних партій та організацій, що давало можливість провести реформи в країні й втілити в життя свої цілі та завдання. Таким чином, у

Єгипті з'явилася можливість реалізації хоча б частини ісламістських ідей у напрямі розбудови традиційного мусульманського суспільства та державних інституцій.

Однак уже на початковому етапі боротьби за владу в Єгипті "Брати-мусульмани" виявилися недостатньо рішучими і послідовними у своїх діях та внутрішньо організованими, що за досить короткий проміжок часу коштувало їм не тільки владних повноважень, але й права на продовження політичної та громадсько-релігійної діяльності. Так, у лютому 2011 р. лідери організації заявили, що не будуть брати участь в президентських виборах, однак всупереч цьому А. Абульфутх висунув свою кандидатуру на посаду президента. Крім того, голосування в Генеральній Раді "Братів-мусульман" з питання участі у президентській компанії розділило її учасників навпіл (56 прихильників проти 52 противників участі у виборах президента), внаслідок чого кінцеве рішення на користь боротьби за владу в країні, а також кандидатура М. Мурсі, було справжнім здивуванням для багатьох послідовників руху, які змушені були прийняти його з метою збереження внутрішньої єдності організації [9].

Вартий уваги той факт, що від початку створення "Брати-мусульмани" не мали чітко визначеної сфери діяльності, охоплюючи широке коло питань релігійного, цивільного, політичного і морального характеру. Саме тому членами організації стали не тільки політики, фахівці у певних галузях господарства, але й багато релігійних лідерів та їх духовних послідовників, пріоритетами діяльності яких є дотримання правил і цінностей ісламу [16, р. 114]. Відсутність чіткої межі між політичною та релігійною сферою неодноразово призводила до виникнення внутрішніх суперечностей серед членів руху щодо напрямів та методів подальших дій, внаслідок чого з'являлася загроза розколу організації.

Важливою проблемою для "Братів-мусульман" після приходу до влади в Єгипті була відсутність досвіду адміністративного управління, адже організація в попередні десятиліття діяла підпільно. З огляду на це, маючи у своїх колах значну кількість інженерів, юристів, лікарів, науковців, учителів, "Брати-мусульмани" виявилися неспроможними сформувати політичну еліту та професійний бюрократичний апарат, здатний ефективно виконувати поставлені керівництвом завдання. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що у "Братів-мусульман" так і не відбулося трансформації підходів від опозиційної свідомості до мислення правлячої партії при вирішенні нагальних проблем [2, р. 19].

Варто зауважити, що впродовж перебування М. Мурсі на посаді президента у його діяльність активно втручалася партійне керівництво "Братів-мусульман", що не могло сприяти піднесенню авторитету глави держави та зростанню довіри з боку як місцевих мешканців, так і зарубіжних партнерів.

Не додавав довіри до М. Мурсі з боку опозиційних партій та армійського командування той факт, що президент та його команда ухвалювали найважливіші рішення у вузьких партійних колах "Братів-мусульман", ігноруючи при цьому інших політичних гравців. Соціальною опорою слугувала підтримка прихильників серед різних прошарків населення, яких за необхідності можна було легко вивести на вулиці міст, а також деяких ісламістських організацій. Щоб зберігати вплив на свідомість народу, М. Мурсі нерідко вдавався до надмірної ісламістської риторики, що насторожувало не тільки опозицію, але й навіть деяких політичних партнерів "Братів-мусульман" [8, р. 24].

Отже, позбавлені права участі в політичному житті країни та, відчуваючи загрозу тотальної ісламізації дер-

жави, опозиційні партії легко налагодили діалог із керівництвом збройних сил Єгипту на тлі спільного протистояння "Братам-мусульманам". Для останніх ситуація також ускладнювалася тим, що ініційовані президентом М. Мурсі та його командою реформи гальмувалися бюрократичним апаратом, який практично не зазнав змін особового складу і продовжував працювати із часів режиму Х. Мубарака. Відсутність позитивних змін у суспільстві та державі позначилася на поступовому зменшенні соціальної підтримки "Братів-мусульман", внаслідок чого вони виявилися неспроможними протистояти опозиційним силам і 3 липня 2013 р. були усунуті від влади військовими на чолі з генералом А. Аль-Сісі.

Воєнний переворот у Єгипті й ув'язнення президента М. Мурсі поставило на порядок денний питання подальшої діяльності "Братів-мусульман". Члени організації та їх однодумці в містах країни розпочали масові акції протесту, вимагаючи звільнення з-під арешту законно обраного на демократичних виборах президента М. Мурсі та повернення йому повноважень глави держави. Після низки сутичок демонстрантів із силовиками у грудні 2013 р. "Братів-мусульман" було оголошено терористичною організацією та заборонено їх діяльність, що виявилось великим розчаруванням для багатьох мешканців країни, а також іноземних аналітиків, урядовців і громадськості, які покладали великі надії на революцію в Єгипті та пов'язували з нею можливість демократизації всіх сфер життя в державі.

Воєнний переворот у Єгипті спровокував цілу низку терористичних актів та акцій непокори новій владі. Важливою опорою "Братів-мусульман" у боротьбі з режимом А. Аль-Сісі та його прибічниками є мусульманське духовенство. Традиційно релігійні лідери користуються значним авторитетом і пошаною в ісламському суспільстві і тому політики рідко наважуються на відкрите протистояння з ними. Саме тому, незважаючи на усунення від влади М. Мурсі та політичну поразку "Братів-мусульман", останні продовжили активну боротьбу з новим режимом.

1 січня 2015 р. президент Єгипту А. Аль-Сісі виступив перед релігійними лідерами країни в університеті Аль-Ажар у Каїрі. Промова була присвячена необхідності реформування релігійних ідей, відмови від надмірної ісламістської риторики, яка призводить до ворожнечі, кровопролиття, тероризму і в підсумку "руйнує сучасне життя народу та ставить під загрозу його майбутнє" [11]. Зі змісту зазначеного на думку більшості дослідників випливає, що президент у такий спосіб зробив попередження представникам мусульманського духовенства, які продовжують підтримувати ісламістські ідеї та політичний курс "Братів-мусульман", поклавши на них (релігійних діячів, учених) відповідальність за "приведення релігійного дискурсу в гармонію з духом часу" [11].

Реакція мусульманського світу на політичну поразку "Братів-мусульман". Усунення від влади в Єгипті президента М. Мурсі поставило на порядок денний у науковому світі та політичних колах багатьох держав питання подальшого розвитку "Братів-мусульман" та ісламізму загалом. Цікаво, що схожі дискусії про кінець ісламізму були й раніше, і приводом до їх появи часто слугували політичні поразки та невдачі ісламських течій в тій або іншій країні. Це спонукало деяких політологів говорити про входження в "постісламську" епоху. Однак із липня 2013 р. така дискусія набрала особливої ваги, адже Єгипет є однією із провідних держав арабського світу, а організація "Братів-мусульман" розширила свою діяльність далеко за національні кордони країни. Тому й не дивно, що ісламісти від Індонезії до Марокко розпочали активну дискусію з приводу подальшої долі руху "братів" та їх ідеології.

Криза "Братів-мусульман" у Єгипті згодом була поглиблена міжнародним фактором. Велика Британія розпочала розслідування діяльності "братів", а Катар під тиском Саудівської Аравії та ОАЕ в серпні 2014 р. примусив деяких із лідерів організації залишити країну [19, р. 67].

Варто зауважити, що дочірні організації "Братів-мусульман" в інших країнах арабського Сходу висловили моральну підтримку своїм побратимам у Єгипті та гостро розкритикували дії військових із силового захоплення влади в Каїрі. При цьому, зокрема в королівстві Йорданія, дочірня організація "Братів-мусульман" відкинула можливість переслідувань з боку місцевого уряду, зазначивши, що офіційний Амман ставиться без упереджень як до ісламістських груп, так і до не ісламістських [12].

У Сирії, де "Брати-мусульмани" тривалий час перебувають під подвійною загрозою з боку аль-Каїди та режиму Асада, їх ("братів") лідери поставили під сумнів конституційну легітимність нової влади в Єгипті та закликали до проведення там справедливих демократичних виборів [18]. На противагу Сирії, в Марокко дві основні ісламістські групи – Партія розвитку та справедливості та Організація справедливості і доброзичливості – використали єгипетський випадок для посилення своїх власних позицій у країні та критики політичних підходів суперників до розв'язання важливих завдань [17].

Слід наголосити, що політична поразка "Братів-мусульман" у Єгипті стала предметом для дискусій представників інших ісламістських груп, які здебільшого, співчуваючи "братам", зазначають політичні прораханки останніх, що в підсумку призвели до краху. Зокрема, позиція аль-Каїди полягає в тому, що "кожен, хто закликає протистояти обману мирними засобами, плаває у морі ілюзій...". З огляду на це "брехня" – на думку джихадистів, "не може бути усунена іншими шляхами, як тільки застосуванням грубої сили та влади" [6]. Єгипетські джихадисти підтримали критичні зауваження з-за кордону, звинувативши "Братів-мусульман" у відсутності прагнення до боротьби за встановлення ісламської держави [7].

Цікаво, що ще до воєнного перевороту в Єгипті та усунення М. Мурсі від влади один із лідерів сирійського філіалу "Братів-мусульман" З. Салем критикував єгипетських однодумців за прийняття ними рішення виставити свого кандидата на президентські вибори. З. Салем зокрема заявляв, що таким чином "брати" отримали у спадок "човен, який тоне" [14]. Отже, думки із приводу оцінок діяльності "Братів-мусульман" у Єгипті розділилися як серед членів цієї організації, так і з-поміж представників інших ісламістських груп і не ісламістських течій. Однак більшість із них відкидають можливість поразки ісламізму разом із політичним крахом "Братів-мусульман" у Єгипті [13].

Крім того, вартий уваги той факт, що політичний колапс "Братів-мусульман" у Єгипті у 2013 р., на думку деяких дослідників, не тільки не поставив під загрозу існування цієї організації, але й посприяв зміцненню її внутрішньої єдності. "Брати-мусульмани" – це не тільки політична партія, але й, насамперед, соціальний і релігійний рух із глибоким корінням та значною організаційною мережею, що забезпечує йому певний імунітет до урядових переслідувань. Більше того, багаторічне перебування цієї організації поза законом довело, що посилення репресій з боку влади означало зростання солідарності серед "братів" і їх відданості ідеям організації" [2, р. 20]. Тому й не дивно, що найбільшу загрозу для "Братів-мусульман" багато вчених вбачають у між-

усобній боротьбі за лідерство та втраті контролю керівництва над діяльністю цього руху.

Внутрішні трансформації організації "Братів-мусульман" та перспективи подальшої діяльності. Помітний вплив на розвиток ісламізму та діяльність "Братів-мусульман" мало утворення в червні 2014 р. Ісламської держави після того, як бойовики захопили друге по величині місто в Іраку – Мосул. Це був перший випадок, коли ісламістська група досягла успіху в тому, у чому "брати" та багато інших організацій зазнали поразки – контроль та управління значними територіями в самому серці арабського мусульманського світу [19, р. 68]. Таким чином, проголошення Ісламської держави поглибило внутрішню кризу серед "Братів-мусульман", які вже до цього були виснажені боротьбою з режимом А. Аль-Сісі, арештами їх лідерів та багатьох активістів. У цей період особливої гостроти набуло питання ефективних методів боротьби за владу, у якій "брати" в Єгипті зазнали поразки.

Слід наголосити, що в умовах загальної розгубленості серед "Братів-мусульман" зріс вплив салафітських ісламістських ідей, які поступово почали претендувати на лідерство серед опозиційних сил у Єгипті. У листопаді 2014 р. одна із салафітських груп закликала "братів" разом організувати антиурядовий марш протесту з ісламістськими лозунгами. Керівництво "Братів-мусульман" виявилось не готовим швидко прийняти рішення, адже їх позиція полягала у відстороненні своїх антиурядових акцій від ісламізму. Оскільки молоді частково долучилися до цієї акції, то лідери "братів" поспішили зробити заяву, що "демонстранти мали на меті лише піднесення прапора Єгипту зі звичними революційними лозунгами" [15]. Внаслідок цього значна частина молоді розчарувалася в діяльності "Братів-мусульман" і почала надавати перевагу ісламістським ідеям, виступаючи за підтримку Ісламської держави Іраку і Леванту.

Загроза внутрішнього розколу, переслідування владою та численні арешти лідерів "братів" викликали необхідність проведення виборів керівного складу організації, які відбулися в лютому 2014 р. Наразі науковцям до кінця не зрозуміло, як вдалося "Братам-мусульманам" за таких складних обставин провести ці вибори, однак за їхніми результатами керівником залишився на той час ув'язнений М. Бадей. Його наступником і тимчасово виконуючим обов'язки став М. Таха Вахдан [4]. Разом із тим залишається також невідомою доля багатьох лідерів організації, які до воєнного перевороту липня 2013 р. обіймали ключові посади. Серед них, зокрема, М. Еззад, М. Гозлан, А. Рахман Аль-Барр та ін.

Слід наголосити, що перед новими лідерами "Братів-мусульман" стояли досить складні завдання. Насамперед, їм необхідно було зміцнити внутрішню дисципліну організації, яка дещо послабилася після політичної поразки в липні 2013 р. Не менш важливо було об'єднати навколо себе інші опозиційні партії, щоб таким чином повернути лідерство серед опозиційних сил і спільними зусиллями продовжити боротьбу проти нової влади в Єгипті.

Відстоюючи свої провідні позиції серед опозиційних груп, "Брати-мусульмани" після усунення президента М. Мурсі від влади сформували Національний союз для підтримки легітимності, куди також увійшли інші партії, такі як аль-Васат, Салафітські партії аль-Ватан, Фаділа, Асала та ін. Розширюючи масштаби своєї політичної антиурядової діяльності, яка досить швидко почала набувати пан-Єгипетського характеру завдяки залученню до спільної боротьби проти президента А. Аль-Сісі ісламістських та не ісламістських груп, у серпні 2014 р.

"брати" ініціювали створення Єгипетської революційної ради [21]. При цьому важливо наголосити, що до Ради входили деякі не ісламістські діячі, що сприяло поліпшенню іміджу "Братів-мусульман" на Заході.

У грудні 2014 р. "брати" залучили до своєї діяльності членів парламенту Єгипту, які після воєнного перевороту в липні 2013 р. змогли втекти до Туреччини, та проголосили відновлення роботи єгипетського парламенту у вигнанні [10]. Серед пріоритетів діяльності основним для Революційної ради Єгипту залишалось здійснення всебічного тиску на режим президента А. Аль-Сісі за кордоном.

Вартий уваги той факт, що вимушена еміграція багатьох членів організації "Братів-мусульман" за кордон не стала перешкодою для їх подальшої політичної та громадської діяльності. У січні 2015 р. вони провели з'оміж своїх рядів вибори до нового органу – Адміністративного офісу єгиптян за кордоном, до складу якого увійшли три представники з Туреччини, два – з Катару і по одному з Малайзії та Судану. Новий орган очолив А. Абдель Рахман, який уже у своєму першому інтерв'ю поклав на Адміністративний офіс відповідальність за керівництво "братами" в Єгипті [20]. Таким чином можна стверджувати, що загроза розколу організації "Братів-мусульман" триває, особливо якщо врахувати, що в Європі продовжує свою діяльність "Міжнародна організація Братів-мусульман" на чолі з І. Моніром. Розташована в Лондоні, організація координує діяльність "братів" за межами Єгипту (переважно на європейському континенті) вже впродовж кількох десятиліть.

Залишається також невирішеним питання подальшої стратегії "Братів-мусульман". Організація продовжує публічно дистанціювати себе від радикальних ісламістських ідей і рухів, хоча до Союзу проти перевороту в Єгипті долучила ісламістські групи. А як поміркована політична сила, "брати" зазнали поразки. Для багатьох це служить доказом помилковості стратегії. Особливо для активної молоді, яка вимагає жорсткіших методів боротьби з метою пришвидшення повалення режиму А. Аль-Сісі в Єгипті. За таких обставин привабливішою є ідеологія ісламістських організацій, а "Брати-мусульмани" поступово втрачають своїх прихильників та вплив у суспільстві. Тому й не дивно, що під час першого виступу в ЗМІ голова офісу "Братів-мусульман" за кордоном попросив вибачення у єгипетського народу за неправильно обраний реформістський шлях розвитку [22].

Слід зауважити, що впродовж останніх місяців почастишали випадки агресивних дій молодого крила "Братів-мусульман", спрямованих проти поліції, армії та навіть інфраструктури країни (знищення електричних мереж, трансформаторних станцій). Якщо спочатку ці акції мали вигляд спонтанних, то з часом все більш стає очевидним, що нові лідери "братів" дали зелене світло підривної діяльності. Із цього приводу аналітик А. Аїяш зазначив, що "керівництво "Братів-мусульман" занепокоєне втратою контролю за молодим крилом організації через пряму заборону застосування силових методів боротьби" [5].

Варто зазначити, що важливим кроком на шляху до зміцнення внутрішньої єдності серед "Братів-мусульман" було залучення молоді до керівного складу організації, внаслідок чого рух дещо активізував свою діяльність у Єгипті.

Разом із тим, незважаючи на докладені численні зусилля до справи зміцнення внутрішньої структури "Братів-мусульман" на рубежі 2014–2015 рр. усередині організації з'явилися численні розбіжності між "поміркованим" та "радикальним (молодим) крилом" із приводу

стратегії та методів подальших дій. На відміну від молоді, яка, як було зазначено вище, піддалася впливу ісламістських організацій і виступила за радикальні методи боротьби з режимом, старше покоління "братів" заперечують необхідність використання насилля в єгипетському суспільстві. Вони ще добре пам'ятали урядові переслідування членів організації впродовж попередніх десятиліть і тому не бажали повторювати такі самі помилки у стратегії. "Помірковане" крило "Братів-мусульман" вважало, що на тлі економічного занепаду в державі, відсутності стабільності та безпеки режим військових на чолі з президентом А. Аль-Сісі сам себе знищить шляхом здійснення нового перевороту в Єгипті, або ж через тиск Заходу, який буде змушений вимагати досягнення національного примирення. Тому замість радикалізації своїх дій "братів" варто зосередити зусилля на переконанні провідних європейських лідерів у тому, що в разі тривалої байдужості останніх до "Братів-мусульман" Єгипет чекає доля Іраку та Сирії, де контроль та влада над значними територіями захопили ісламісти.

Внаслідок поглиблення внутрішніх розбіжностей із приводу стратегії та тактики подальших дій у травні 2015 р. в Єгипті відбулася зустріч семи членів Управлінської ради "Братів-мусульман", що діяла ще до воєнного перевороту в країні липня 2013 р. Серед них зокрема були М. Еззат, М. Гозлан та муфтії Абдель Рахман аль-Барр. Ці авторитетні члени організації вирішили повернути собі контроль над діяльністю "Братів-мусульман" і тому заявили, що Рада "братів" за кордоном не легітимна і має припинити свою роботу [3]. Однак нове керівництво організації, серед якого було чимало молоді, відмовилося визнати владу над собою цих "заколотників" та змінити свою стратегію на більш помірковану, внаслідок чого внутрішня єдність "Братів-мусульман" почала "тріщати по швах".

Цікаво, що в переддень спроби організації заколоту серед "Братів-мусульман" до уваги громадськості Єгипту було запропоновано звернення з назвою "Єгипет кличе", підписане 159 релігійними вченими з усього мусульманського світу. Саме в цьому документі найбільш авторитетні релігійні діячі, серед яких зокрема М.А. Максоуд, С.А. Азім, С.А. Адлан та інші, закликали мусульман до активної протидії режиму А. Аль-Сісі в Єгипті, вбачаючи в цьому священний обов'язок "правовірних" [19, р. 67]. Зважаючи на це й не дивно, що "помірковане" крило "Братів-мусульман" зазнало поразки у здійсненій спробі повернути собі контроль над організацією.

Висновки. Отже, незважаючи на оптимістичні прогнози багатьох учених щодо продовження діяльності "Братів-мусульман" та збереження ними своїх позицій як у єгипетському суспільстві, так і в мусульманському світі загалом, організація на початку 2015 р. почала балансувати на межі внутрішнього розколу. Каменем спотикання стала подальша стратегія і тактика "братів" у протидії режиму президента А. Аль-Сісі. Молодь, розчарована усуненням від влади військовими президента М. Мурсі та політичною поразкою "Братів-мусульман", почала швидко переймати ідеї ісламістських організацій, які закликали до активної боротьби з режимом у Єгипті, що на практиці означало застосування насильницьких методів боротьби. Для поміркованого крила "братів" такі дії є неприйнятними, оскільки впродовж попередніх десятиліть не тільки не принесли бажаних результатів, але й остаточно зіпсували імідж організації на міжнародній арені (насамперед на Заході). Внутрішніми суперечностями серед "Братів-мусульман" найбільше скористалися представники режиму президента А. Аль-Сісі, які впродовж весни-літа 2015 р. арештували багатьох лідерів "братів" обох ворогуючих між собою таборів.

Крім того, користуючись внутрішніми чварами організації, влада посилила на неї тиск, внаслідок чого в

діях "Братів-мусульман" можна спостерігати поглиблення ідейної кризи і непослідовність дій. Хоча, з іншого боку, саме скрутне становище організації вберегло її від остаточного розколу та розпаду на окремі незалежні та не пов'язані між собою структурні групи.

Помірковане крило "Братів-мусульман" продовжує контролювати фінансові потоки організації та багато із її закордонних підрозділів, тоді як радикальна течія (молодь) домінує в ЗМІ, найбільше впливає на "вулицю" Єгипту і платить найдорожчу ціну в боротьбі з режимом – кров та життя своїх однодумців.

Оцінюючи ситуацію в Єгипті, дослідники одностайні в тому, що відсутність перемоги одного із протидіючих таборів "Братів-мусульман" у найближчому майбутньому призведе до остаточного розколу організації. Адже відомо, що внутрішня боротьба за владу в "братів" відбувалася вже не одноразово. Варто зокрема згадати диспут 1940 р. між Х. Аль-Банном та М. Шабабом із приводу доцільності дотримання встановлених людьми (земними) законів або боротьбу за владу в організації між А. аль-Сокарі та Х. Аль-Банном. Не менш небезпечним для збереження єдності "Братів-мусульман" був розкол, здійснений Васат партією у 1995 р., а також одним із лідерів "братів" А. Фетухом у 2011 р. Однак в усіх цих ситуаціях одна із ворогуючих сторін у межах організації отримувала перемогу, внаслідок чого "Брати-мусульмани" зміцнювали свою внутрішню структуру та продовжували діяльність.

Таким чином, єдність "Братів-мусульман" і продовження діяльності організації насамперед залежить від її членів. Десятиліття урядових переслідувань "братів" у Єгипті і в окремих країнах за кордоном не завдали їм такої шкоди, як внутрішні розбіжності та міжусобна боротьба за владу. А чи вдасться "Братам-мусульманам" подолати внутрішню кризу на сучасному етапі, стане остаточно відомо лише із плином часу.

Список використаних джерел / References

1. Hasan Al-Banna and his political thought of Islamic Brotherhood. Ikhwanweb [Electronic source]. – May 13, 2008. – Access mode : <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=17065>. – Дата доступу : жовтень 14, 2015.
2. Al-Enani Khalil. The Muslim Brotherhood after Morsi / Al-Enani Khalil // Siyasat Arabia. – 4 (2013):17–23.
3. Al-Meshtawy Mohamed. In the Brotherhood's struggle, the new office removes the old guard [Electronic source] / Al-Meshtawy Mohamed // Masr Al Arabia. – May, 29, 2015. – Access mode : <http://www.alaraby.co.uk/investigations/2015/7/7/%D8%A5%D8%B9%D8%A7%D8%AF%>. – Дата доступу : листопад 15, 2015.
4. Al-Sayed Alaa al-Din. In five points all you want to know about the Brotherhood's last crisis [Electronic source] / Al-Sayed Alaa al-Din // Sasapost. – May 31, 2015. – Access mode : <http://www.sasapost.com/muslim-brotherhood-crisis-2015>. – Дата доступу : жовтень 30, 2015.
5. Ayyash Abdelrahman. The Brotherhood's Post-Pacifist Approach [Electronic source] / Ayyash Abdelrahman // Sada. – July 9, 2015. – Access mode : <http://carnegieendowment.org/sada/2015/07/09/brotherhood-s-post-pacifist-approach/id6y>. – Дата доступу : листопад 2, 2015.
6. Barnett David. Al Qaeda official says force needed to establish Sharia law in Egypt [Electronic source] / David Barnett // The Long War Journal. – 10 (2013a): 57–68. – Access mode : http://www.longwarjournal.org/archives/2013/12/al_qaeda_official_ji.php. – Дата доступу : листопад 16, 2015.
7. Barnett David. Jihadist media unit urges fighters to strike Egyptian army [Electronic source] / David Barnett // The Long War Journal. – 23 (2013b): 94–107. – Access mode : http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/jihadist_media_unit.php. – Дата доступу : листопад 21, 2015.
8. Bishara Azmi. Revolution against revolution, the street against the people, and counterrevolution [Electronic source] : Arab Center for Research and Policy Studies / Azmi Bishara. – September 9, 2013. – Access mode : <http://english.dohainstitute.org/release/0ad546ea-4977-4189-9a30-302ae69af5d7>. – Дата доступу : жовтень 17, 2015.
9. Blair Edmund. How the Muslim Brotherhood lost Egypt [Electronic source] / Blair Edmund, Taylor Paul and Perry Tom // Reuters. – July 25, 2013. – Access mode : <http://www.reuters.com/article/2013/07/25/us-egypt-mistakes-specialreport-idUSBRE96O07H20130725>. – Дата доступу : жовтень 28, 2015.
10. Egyptian Parliament Sessions to be held in Turkey [Electronic source] // Ikhwanweb. – December 19, 2014. – Access mode : <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=31942>. – Дата доступу : листопад 25, 2015.

11. Egyptian President Sisi Calls for Reform of Islam [Electronic source] // Jerusalem Issue Briefs. – February 15, 2015. – Access mode : <http://jcpa.org/article/sisi-calls-for-reform-of-islam/stash.5s6UTgMT.dpuf>. – Дата доступу : листопад 16, 2015.
12. El Daama Mohamed. Secretary General of the Islamic Action Front in Jordan: It is time to change our ways of expression [Electronic source] // Mohamed El Daama // Al Sharq Al Awsat. – September 25, 2013. – Access mode : <http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&article=744561&issue=12720#UjfvvRDu5V>. – Дата доступу : грудень 10, 2015.
13. Hassan Anas. The Levant and Egypt: The Future of the Nation State [Electronic source] // Anas Hassan // Rassd. – December 17, 2013. – Access mode : http://rassd.com/578355_%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D9%85_%D9%88%D9%85%. – Дата доступу : жовтень 24, 2015.
14. Hussein Tam. The Brotherhood's Man in London [Electronic source] // Tam Hussein // The Majalla. – April 23, 2013. Access mode : <http://www.majalla.com/eng/2013/04/article55240699>. – Дата доступу : грудень 11, 2015.
15. Muslim Brotherhood statement to all Revolutionary Egyptians [Electronic source] // Ikhwanweb. – November 27, 2014. – Access mode : <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=31916>. – Дата доступу : листопад 23, 2015.
16. Shehata, Samer. Islamist Politics in the Middle East: movements and change [Electronic source] // Samer Shehata. – L.: Routledge, 2012. Access mode : <https://www.routledge.com/Islamist-Politics-in-the-Middle-East-Movements-and-Change/Shehata/p/book/9780415783620>. – Дата доступу : жовтень 17, 2015.

17. Spiegel Avi. The fate of Morocco's Islamists [Electronic source] // Avi Spiegel // Foreign Policy. – July 9, 2013. Access mode : http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/07/09/the_fate_of_morocco_islamists. – Дата доступу : грудень 14, 2015.
18. Statement from the Muslim Brotherhood in Syria: regarding the coup on constitutional legitimacy in Egypt [Electronic source] // Ikhwanysyria. – July 6, 2013. – Access mode : <http://ikhwanysyria.com/Portals/Content/?Name=%D8%AD%D9%88%D9%84%20%D8%A7%D>. – Дата доступу : листопад 17, 2015.
19. Tadros Samuen. The Brotherhood Divided // Samuen Tadros // Currents Trends in Islamic Ideology. – 2015. – 19: 63–84.
20. The Manager of the Brotherhood Office Abroad: Managing the Crisis in Egypt is our responsibility [Electronic source] // Masr Al Arabia. – April 22, 2015. – Access mode : <http://www.masralarabia.com>. – Дата доступу : жовтень 16, 2015.
21. Yezdani Ipek. Egyptian opposition establishes Revolutionary Council in Istanbul // Ipek Yezdani [Electronic source] // Hurriyet Daily News. – August 9, 2014. – Access mode : <http://www.hurriyetcailynews.com/egyptian-opposition-establishes-revolutionary-council-in-istanbul.aspx?pageID=238&nID=70196&News-CatID=352>. – Дата доступу : жовтень 25, 2015.
22. Zidan Talal Nancy. Will the Muslim Brotherhood group change [Electronic source] // Talal Nancy Zidan // Masr Al Arabia. – April 30, 2015. – Access mode : <http://www.masralarabia.com>. – Дата доступу : листопад 16, 2015.

Надійшла до редколегії 13.01.17

В. В. Петренко, канд. полит. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
В. И. Разицкий, канд. ист. наук, доц.
Национальный торгово-экономический университет, Киев, Украина

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ "БРАТЬЕВ-МУСУЛЬМАН" В ЕГИПТЕ ПОСЛЕ СВЕРЖЕНИЯ ПРЕЗИДЕНТА М. МУРСИ

Революция в Египте 2011 г. и приход к власти "Братьев-мусульман" стали сенсацией для всего мусульманского мира и вызвали особенный интерес политических лидеров ведущих стран Запада. Однако военный переворот в стране в июле 2013 г. не только перечеркнул предыдущие достижения "братьев" в политической борьбе за власть, но и поставил под угрозу само существование этой организации. В статье сделана попытка выяснить причины политического поражения президента Египта М. Мурси и его команды, а также проанализировать внутренние противоречия среди "Братьев-мусульман", в результате которых возникла угроза раскола организации. Также не менее важным есть задание определить реакцию мусульманского мира на военный переворот в Египте и перспективы дальнейшей деятельности "Братьев-мусульман" в условиях внутренней борьбы за власть и активизации преследований правительством президента А. Аль-Сиси.

Ключевые слова: "Братья-мусульмане", исламизм, режим А. Аль-Сиси, мусульманский мир, арабский Восток, Исламское государство.

V. V. Petrenko, Candidate of Political Sciences, Associate professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine,
V. Y. Razitsky, Candidate of Historical Sciences, Associate professor
Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine

POLITICAL ACTIVITY OF THE "MUSLIM BROTHERHOOD" IN EGYPT AFTER REMOVAL FROM THE PRESIDENCY M. MORSI

*Political activity of the "Muslim Brotherhood" in Egypt after removal from the presidency M. Morsi
Revolution in Egypt in 2011 and coming to the power of the "Muslim Brotherhood" became a real sensation for the entire Muslim world and generated a special interest of the political leaders of the West. However, military coup in the country in July 2013 cancelled previous "brothers" achievements in the political struggle for power and jeopardized the very existence of the organization. The article attempts to clarify the reasons of the political defeat of Egyptian President M. Morsi and to analyze internal contradictions among the "Muslim Brotherhood", due to which appeared the treat of the organization's split. Also equally important task is to determine the reaction of the Muslim world on the military coup in Egypt and the perspectives of further "Muslim Brotherhood's" activity under the circumstances of internal struggle for power and strengthening of persecution by the government of President A. Al-Sisi. Despite political failure in Egypt "Muslim Brotherhood" continued activity in the country, trying to organize united opposition of Islamist and not Islamist parties under their supervision. The authors have attempted to follow the main ways of creation of antigovernment organizations, where "brothers" play key role. Among them are "National Union to support the legitimacy", "Egyptian Revolutionary Council", "Administrative Office of Egyptians Abroad", "International Organization of the Muslim Brotherhood", located in Europe, and others.*

Keywords: the "Muslim Brotherhood", Islamism, regime of A. Al-Sisi, Muslim world, Arabian East, Islamic state.

UDC 32:351 (477)

I. Petrenko, Candidate of Political Sciences (в роздрукованому варіанті PhD, assistant Professor)
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

APPROACHES TO THE DEFINITION OF "PUBLIC POLICY ANALYSIS"

The problem of public policy analysis' definition is explored in the article. The approaches to the understanding of public policy analysis are analyzed; its main components are defined. The functions of public policy analysis are singled out and described. The author's view of the concept of "public policy analysis" is proposed.

Keywords: public policy analysis, analysis, politics, public policy.

Public policy analysis today is extremely important scientific and practical activities. It not just give the opportunity to solve urgent social problems by developing effective public decisions, but also has an important communicative function in society, enables civil society to

actively get involved and monitor important decision making process in the country. The participation of civil society takes an entirely different view than just protest activity, it becomes intelligent, its main instrument becomes the expert analytical work that enables to solve

professionally any socially important issues and ask the right (justified, reasonable, timely, adequate) requirements to authorities.

Problems of public policy analysis development by such famous foreign and Ukrainian scientists as: C. Weiss, A. Wildavsky, D. Weimer, A. Vining, E. Vedung, B. Hoghwood, L. Gunn, M. Howlett, W. Dunn, T. Dye, S. Turonok, L. Pal, O. Valevskiy, T. Brus, O. Demyanchuk, U. Kalnysh, O. Kiliievych, C. Patton, V. Rebkalo, V. Romanov, V. Rubanov, O. Rudik, D. Sawicki and V. Tertychka.

As with any young science, development of public policy analysis is quite thorny. There is a lot of discussion about definitions and categories, subject area, methodology of technology, generally place in the social sciences. Thus the purpose of our research is the definition of "public policy analysis" and singling out its functions.

As for the interpretation of the term "public policy analysis" today there is no consensus among scientists. It due to the peculiarities of the translation of category in English, and with youth of political analysts in Ukraine in general.

As for "analysis" as a part of the phrase public policy analysis increasingly less clear. In this context, the term "analysis" is used broadly as a detailed, comprehensive study of any object to understand, comprehend its nature or define its essential characteristics (depth studying of something). And there are not any discussions. Some different situation with the concept of "public policy".

In English, the word policy has three main counterparts (importance): 1) polity (meaning politics) – a political organization of a society, a system of principles and norms, institutions and mechanisms that bring people into the political community; 2) politics (political process) – a functioning of political system of society, the activities of its subjects, the relationship between different social groups and individuals about the use of public power institutions for the realization of their interests; 3) policy (the product of the political system – the course, direction and action plan) – a specific regulatory and distribution decisions and actions that create state policy mechanisms public decisions making and technologies of its realization, assess of their effectiveness and prediction of social consequences [1, 2, 15].

In the Ukrainian language there is only one word using for all the incarnation – politics.

Based on these approaches, we can single out two important aspects, which policy analysis can be directed on. These are, first, the public authority, namely the question of its obtaining and using (ie the functional of political system) and, secondly, the leadership and management of the society, namely the specific regulatory and distribution decisions (ie the product of political system), particularly in the form of public policy aimed at solving social problems and meet urgent social needs. In addition, the analysis can be epistemological, that is aimed directly at the content of the policy and explore the political organization of a society without recourse to accurately localized in time and space problems [1, 15].

In this context, content analysis of public policies aimed at studying the processes of management and leadership society, ie the specific regulatory and distribution solution (product of the political system) that solve certain social problems (applied – that is clearly localized in space and time).

Thus, in our view, analysis of public policy aimed at solving social problems through the development of effective public policy and the specific problems of the political system is the subject of policy analysis' research.

Also not very clear how to translate public or state policy. In Ukraine has had a tradition of taking the concept of "public policy". This translation uses in the monograph of Ukrainian scientist and well-known researcher of this problem V. Tertychka [14]. "English-Ukrainian Glossary of terms and concepts of policy policy and economics," concluded by O. Kiliievych defines "public policy analysis" as analysis of state policy [9].

Although some scientists including O. Demyanchuk insist on the need to use the term "state policy" as public policy [8]. This approach could be argued that the main characteristic of public policy of a modern democratic state must be publicity – openness to the public, its criticisms and suggestions, and public consultations and public examination should be integral component of public policy in any area.

In addition, the modern science of management pass from the paradigm of state management to paradigm of public administration that effectively deprives the state monopoly on the adoption and implementation of public decisions. Therefore, in this context will take reasonable using the term of public policy, which involves the interaction of many actors (political parties, interest groups, NGOs, state, etc.) in making public policy.

Let's try to give a working definition of this concept: the state (public) policy – a set of related of united purposes, principles and methods of implementation of regulatory and distribution solutions and actions of the higher echelons of power (especially the government), adopted with the participation of the expert-analytical structures and civil society, and aimed at solving social problems [11].

Some authors also use the term "public policy analysis" or just "policy analysis". In Ukraine, it became more common term "public policy analysis", with the specification of which is a policy is talking about.

Public policy analysis characterized by utility, useful knowledge for solving specific social problems. Knowing that produces public policy analysis seeks an immediate impact on political processes and their adjustment in line with the intended purpose.

After defining the main components of the concept of "public policy analysis", trying to synthesize them together and give a comprehensive definition of the term. For this we consider the main approaches to the definition of policy foreign and domestic authors.

D. MacRae and J. Wilde consider the public policy analysis as the process of using data and reasons for choosing the best policy direction among several alternatives to solve a specific problem in politics [16, p. 14]. D. Weimer and A. Vining determine policy analysis as customer-oriented and based on social values advice about government decisions, [5, c. 11-12]. American researcher V. Williams believes that public policy analysis is a way of combining the available information and the results of specific studies to provide a basis for decision making (by comparison alternatives) and determine the need for information concerning the policy for the future [4, c. 59]. L. Pal considers policy analysis as qualifying use of intelligence to social problems [10, c. 41-45]. W. Dunn defines public policy analysis as activities of creation knowledge about the process of public policy and in the process [7, c. 23]. Canadian researcher P. Brown examines policy analysis as part of political management, which aims to significantly improve the management as a key feature of effective political leadership [3, c. 19-23]. Such scholars as C. Patton and D. Sawicki determine public policy analysis as a process through which identified and evaluated alternative policies or programs aimed at reducing or solving social, economic or physical problems [17, p. 17].

Most definitions of public policy analysis of Western scholars are very general and do not reveal the essence of this concept in full. They are more related information and analytical aspects of analysis and ignore the very substantive scope of this type of analysis.

B. Hoghwood and L. Gunn maintain separation of policy analysis in descriptive (way of making government programs) and order (how should produce public programs that improve processes politics and the policy). Researchers emphasize the recommendation, applied, socially significant, multidisciplinary, integrative and targeted problem-solving nature of policy analysis. They also raise questions about different ways to use the term "policy analysis", namely:

- policy analysis as research of policy content – focus is on the origin of a particular policy, its intentions and management;
- policy analysis as research of policy process – the focus is on how policy is actually implemented actions from the perspective of different agents at every stage;
- policy analysis as research of policy products – the purpose of these studies is to determine the pattern of expenditures and other indicators of policy products;
- policy analysis as the development of the evaluation – the purpose of these studies is to assess a particular government program in terms of the extent to which the results coincided with the policy objectives;
- policy analysis as a means of obtaining information for policy-making, that means gathering and analyzing data to help decide on the policy or give advice on the consequences of the alternative government program;
- policy analysis as advocacy a process – the goal is not so much understanding of the policy, as his shift upward rationality (emphasis is on how to develop policies);
- policy analysis as policy advocacy – provides using the analysis in the argument in favor of a policy
- policy analysis as analysis – provides a secondary induction in the form of critical assessments of the assumptions, methodology and validity of policy analysis.

Given basic approaches to policy analysis the authors come back to the problem of separation of analysis as a description and analysis as recommendation. These definitions typically range from narrative (the first four) to order activity (last three) [6, c. 3-48].

Thus, the researchers conclude that the policy analysis aimed at knowledge as a process of policy and the awareness in the policy. Therefore, they are inclined to believe that it is appropriate to use two terms: 1) "researching policy", which is used to show descriptive nature of analysis (knowledge of policy and policy process); 2) "policy analysis", which is used to emphasize the primacy of order (awareness in the policy).

Based on research of foreign scholars we can say that they represent a policy analysis as activity of generation and presentation of information in ways that improve the basis on which policy makers make their judgments. It involves the use of intuition and judgment and includes not only test of policy by its schedule for components, but also the design and synthesis of new policy alternatives. Public policy analysis can be directed as to develop effective public policy in any sphere of public life and in research and evaluation are currently applied public policy and programs.

Domestic scientists give a broader definition of policy. Thus, the Ukrainian researcher V. Tertychka determines public policy analysis as an advice, recommendation for an alternative strategy of direct government institutions oriented to solve a problem or set of problems based on

social values [14, c. 84]. Other Ukrainian researchers note that the public policy analysis – is a qualified assessment of the content and the development of public policy at all stages of its implementation and impact on subjects involved in the political process by their interests and needs, predicting the likely results of the implementation to prevent undesirable consequences and timely introduction adjustments in implementation on the basis of available information and specific data collected during the study [12, c. 18]. There is such a definition of public policy analysis as purposeful intellectual and practical activities to develop, critical evaluation and dissemination of knowledge on the process of formulation and implementation of public policy [13, c. 25].

Ukrainian scientists have noted that the public policy analysis is complex cognitive activity that occurs by identifying, understanding, evaluating a wide range of means by which political issues are defined, directed, resolved revised or corrected. It also provides the study of the social factors involved in this process and actively or passively influence on it [4, c. 60]. Defining these two components, scientists have concluded that the public policy analysis as the policy can be defined as the science and art. It should also be said that the basis of the effective implementation of public policy analysis advocates a harmonious combination of scientific and theoretical knowledge and practical skills.

The public nature of the problems that are the subject of public policy analysis determines it specific. The point is that the public policy analysis, because of the complexity of the problems that it has to solve; there is no single solutions, highly technical scheme of analysis in general, absolute constancy and uniformity of the process.

The first systematised collection of documents and materials about public policy analysis in Ukraine, public policy analysis is seen as a set of procedures relating to the development of recommendations (advice) to authority on the best from among the possible, a course of action – public policy in general and its individual components, and evaluation, monitoring of the results and effects of the implementation of state-management decisions to improve the indicators of social development. Recommendations for the "best" choice should be based on social values in public and social choice, which is made in a democratic society. An important characteristic of policy is its publicity – involving the general public, experts, academics, non-governmental organizations to the debate that preceded the adoption of decisions [1, c. 4].

Thus, based on the aforecited try to give a generalized definition of this concept: state (public) policy analysis – a specific kind of analytical work aimed at the development, implementation, study and explanation of government policy, by means of a comprehensive study of social problems and making recommendations to the competent authorities and officials taking public decisions.

Having definition of "public policy analysis" should determine its function. We believe in this context is a reasonable approach of Ukrainian scientists who are seeing a functional purpose of policy in:

- obtaining information necessary to justify the goals and objectives of public policy formation and management;
- identifying the most realistic content of public problems and effective solutions, argues of public decision-making;
- prevention of bias and subjectivity in the definition and implementation of public policy;
- identifying social reserves and use its to improve social management;

• informing of the public policy on the possible and actual deviations from predictive models of policy implementation in life;

• identifying factors and causes that promote or impede the implementation of public policy for the timely use of appropriate action by the control system

• improve the efficiency and effectiveness of public policies based on evidence-based arguments about the possible options for its implementation, development of recommendations for its implementation [4, с. 64–65].

Thus, public policy analysis is applied branch of scientific knowledge. It directly relates to processes of development and implementation of state (public) policy. It is a combination of theoretical models, methodological principles, methods, techniques and tools of research, specific programs and recommendations aimed at practical use, achieving real results. Public policy analysis is a young science, academic discipline and practical activity, which has its object and subject. The object of public policy analysis is the state (public) policy, and subject – specific problems of public life (clearly localized in space and time), not affecting relations on the power but need to solve their political methods and solved by developing effective policy.

Список використаних джерел / References:

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. док. і мат. – К. : К.І.С, 2004.
2. Ахременко А. Политический анализ и прогнозирование / А. Ахременко. – М. : Гардарика, 2006.

I. I. Петренко, канд. політ. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ"

Досліджено проблему визначення поняття "аналіз державної політики". Проаналізовано підходи до розуміння державної політики; визначено її основні компоненти. Описано функції аналізу державної політики, запропоновано авторський погляд щодо концепції аналізу державної політики.

Ключові слова: аналіз державної політики, аналіз, політика, державна політика.

I. I. Петренко, канд. політ. наук, асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Киев, Украина

ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ "АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ"

Исследуется проблема определения "анализ государственной политики". Анализируются подходы к пониманию государственной политики; определяются ее основные компоненты. Описываются функции анализа государственной политики, предлагается авторская точка зрения относительно концепции анализа государственной политики.

Ключевые слова: анализ государственной политики, анализ, политика, государственная политика.

UDC 321

Jason Jay Smart, Postgraduate (в роздрукованому варіанті PhD student)
Moldova State University Chisinau, Moldova

COMPARATIVE HISTORICAL CASE STUDY: THE CHARACTER POLITICAL ASSASSINATIONS OF CATHERINE THE GREAT AND GRIGORII RASPUTIN

Character attacks and character assassination have been active parts of Russian culture for hundreds of years. Why some attacks succeed, while others fail, has remained a lively topic of academic discussion. This article argues that the attacks against Rasputin were successful for two reasons. First, attacks of a sexual nature against Rasputin raised serious concerns about the validity of his role as a religious leader. People who viewed him as holy would be put into the situation of explaining his licentious behavior. Alternatively, the sexuality of the Tsarina was merely a means of embarrassment, but nothing that would disqualify her from ruling; like sexual scandals disqualify a holy man from being holy. Equally, the subject matter of foreignness is important. This paper argues that though the Tsarina was in fact foreign, she made herself sufficiently Russian and the country prospered under her. In terms of Rasputin, though completely Russian, the losses in the First World War were not understandable unless the blame of the losses was put on his foreign allegiances and his misguiding of the Tsar's family.

Keywords: political assassination, case-study, reputation, image, social communication.

Introduction. The study of character attacks and character assassinations are ever timely in global politics. Today, as in all ages before, attacks against the individual as a means or influencing the public discussion remain a common tool of those seeking power. Russian history is no

3. Браун П. М. Посібник з аналізу державної політики / П. М. Браун. – К. : Основи, 2000.

4. Валевський О. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні / О. Валевський, В. Ребало, М. Логунова та ін. – К. : Вид-во УАДУ, 2000

5. Веймер Д. А. Аналіз політики: концепції і практика / Д.А. Веймер, Е.Р. Вайнінг ; пер. І. Дзюби та А. Олійника. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000.

6. Гогвуд Б. Аналіз політики для реального світу / Б. Гогвуд, Л. Ган ; пер. А. Олійника. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004.

7. Данн В.Н. Державна політика: вступ до аналізу / В.Н. Данн ; пер. Г. Краснокутський. – О. : АО БАХВА, 2005.

8. Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти / О. Дем'янчук. – К. : Факт, 2008.

9. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. – К. : Вид-во Соломії Павличко, 2003.

10. Пал Л. Аналіз державної політики / Л. Пал ; пер. Івана Дзюби. – К. : Основи, 1999.

11. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм / І. Петренко // Віче (Журнал Верховної Ради України), 2011. – № 10. – С. 23–25.

12. Ребало В. Політична аналітика та прогнозування / В. Ребало, О. Валевський, Ю. Кальниш. – К. : Вид-во УАДУ, 2002.

13. Романов В. Вступ до аналізу державної політики / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001.

14. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002.

15. Турунок С. Политический анализ : курс лекцій / С. Турунок. – М. : Дело, 2005.

16. MacRae D. Policy analysis for Public Decisions / D. MacRae, J. Wilde. – North Scituate, MA : Duxbury Press, 1979.

17. Patton C. Basic methods of policy analysis and planning / C. Patton, D. Sawicki, J. Clark. – N. Y. : Pearson, 2012.

Received Editorial Board 11.01.17

exception to this rule and has a strong tradition of character attacks and character assassinations. By having a deeper understanding of how and why attacks and assassinations were used, it is hoped that the eras of Tsarina Catherine the Great and Grigorii Rasputin can be understood in a new light.

© Smart Jason Jay, 2017

Defining "character attacks", versus "character assassination", versus "negative advertising", versus "comparative advertising", is not a simple endeavor to undertake. A careful review of existent political science research on the subject shows that there are no universal norms in defining these terms and that the range of opinions on the matter vary considerably. As we will see, the use of terms is very loose.

Merriam-Webster Dictionary, defines character assassination as being either "The act of saying false things about a person usually in order to make the public stop liking or trusting that person," or "the slandering of a person usually with the intention of destroying public confidence in that person."¹ Whereas *Cambridge Dictionary* states that it is, "an intentional attempt to spoil the reputation of a person by criticizing them severely, especially unfairly, in the newspapers or on television"².

The definition according to *US Legal* is that, "Character Assassination refers to the slandering or vicious personal verbal attack on a person with the intention of destroying or damaging that person's reputation or confidence. In other words, it is malicious verbal assaults designed to damage or tarnish the reputation of a person. Once done, these acts are often difficult to reverse or rectify. Therefore, it is likened to a literal assassination of a human life. The damage sustained can last a lifetime or, for historical figures and important personalities, for many centuries after their death.

"It involves a deliberate attempt to destroy a person's reputation, especially by criticizing them in an unfair and dishonest way when they are not present. It can also involve exaggeration or manipulation of facts to present an untrue picture of the targeted person, double speak, spreading of rumors, innuendo or deliberate misinformation on topics relating to the subject's morals, integrity, and reputation. It is a form of defamation"³.

Though character assassination is not commonly studied in political science, we will use the term as applied, we will use the definition offered by Shiraev and Smart in *Character Assassination Throughout the Ages*, that a character assassination attempt is the "Serious and direct accusations, claims, charges, statements, or other information that is based on certain known facts." It continues that the outcome is one where the Attacks should result in an immanent moral damage and unavoidable political defeat of the opponent"⁴.

Grigorii Rasputin. The illiterate Grigorii Efimovich Rasputin was born on January 10, 1869 in rural Pokrovskoe, Siberia, Russia, to a poor peasant family. Though he lacked actual ordination as a monk or priest in the Orthodox Church, his rise to international infamy began when Tsar Nikolai's wife, Tsarina Alexandra, thought that their son, Prince Alexei, who suffered from the blood disease hemophilia, was saved by the monk following a near fatal falling incident. As a result of his "miraculous" recovery, the Tsarina became a devoted and fervent follower of Rasputin's, which in turn led to his becoming more involved in the royal household [1]. Given the rising unpopularity of the Romanovs, Rasputin's reputation for depravity led many to view him as a fundamental threat to

the survival of the monarchy and of the Empire. This perceived threat led to his eventual physical assassination at the hands of conspirators during the winter of 1916 [2, 3].

As the *Independent* writes about Rasputin, "When it comes to lechery, he is in the premier division, a beast among beasts. Stories of Rasputin's drunken and orgiastic exploits lodge themselves in the imagination with a vividness that outshines even the most squalid rumor to waft out of the White House." [4] Grigorii Rasputin, also known as the "mad monk," [5] was a frequent target of character attacks that have been continuously passed on for the past century. These attacks were initiated by those in Russian society who sought to destroy Rasputin's reputation in order to lessen his ability to influence the royals. The nature of the attacks varied, but his supposed immorality, debauchery and blasphemy were among the most common points used by those who wished to destroy him. Like most character attacks, once a rumor is repeated enough that people believe it; it becomes easier to pin further such rumors on the accused – even with less evidence.

However, before his days in the Tsar's Court, the attacks against Rasputin had already begun. In 1907 the first of the attacks against Rasputin began in rural Siberia with accusations of supporting a heretical sect, and of having kissed and bathed with some of his female followers. An Orthodox tribunal investigated and found that the accusations lacked merit, and so Rasputin was spared any punishment [6]. Sputnik News reports that, "The case was fabricated so clumsily that it 'works' only against its own authors. No wonder the documents were never published. Nothing but allusions were made to its existence."

Why would someone be motivated to attack Rasputin? According to the same Sputnik article, the local members of the clergy had an axe to grind with the Rasputin's unorthodox Orthodox preaching. Specifically, the argument was "...of a most principled nature. Rasputin believed that once someone had become a man of the church, that person had to give all of his soul to serving God. Rasputin vehemently renounced a purely mechanical, formal service of God. So exacting an attitude couldn't but set against him those clergymen, who tended to regard the Church as no more than an organization providing them with employment and a steady income" [6].

Given that the rumors about Rasputin began as a result not of his actual actions and misdeeds, but as a means to destroy his reputation because of his differing theological views, these attacks are clearly an attempt at character assassination, as the intent of the rumor was purely to defame the target as a means of "killing the messenger" of the differing theological viewpoints. Unfortunately for Rasputin, rumors about him only became more elaborate and painful.

In fact, by the time that Rasputin had made his way out of Siberia, and into the Russian capital of St Petersburg, there was evidence to suggest that impersonators were used to go in public, cause a ruckus, and cause the royal family embarrassment. The objective of this was to so soil Rasputin's image and reputation, that the royal family would be forced to cut ties with him. The most famous of these incidences was the one at the Yar Restaurant where Rasputin, in a drunken excitement, exposed his penis to the wealthy and powerful patrons [7].

Was this really Rasputin? Sputnik News casts doubt on this incident and others like it by observing that, "Rasputin look-alikes were used as a trump-card in this smear-campaign." Though this initially sounds too fantastic to be true, it is supported by the official records of the Ministry of Internal Affairs of Imperial Russia, which was the then domestic security apparatus of the government, which

¹ [Electronic source]. – Access mode : <http://www.merriamwebster.com/dictionary/character%20assassination>.

² [Electronic source]. – Access mode : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/character-assassination>.

³ [Electronic source]. – Access mode : <http://definitions.uslegal.com/c/character-assassination>.

⁴ "Character attacks and American Presidents" [Electronic source]. – Access mode : <http://www.palgrave.com/us/book/9781137397867>

records that the meeting occurred in the city of Kharkov, Ukraine, Russian Empire in 1912. The misbehavior of the look-alikes was consistent with the rumors that were circulating of what Rasputin was engaging in. Reportedly, "the hired actors organized drunken brawls in restaurants and taverns, called on prostitutes, bragged about their proximity to the Royal family, etc." [6].

Whether impersonators were involved is debatable, but what is not debatable is that, like with many other leaders in history, images were also used to defame him. There were pictures showing the sinister monk caressing the breast of the Tsarina, [8] implying that their relationship was more than that of spiritual discernment and direction. Different images played on the idea that Rasputin acted as a decision maker to whose command the Tsar danced [9], another showed Rasputin between the Tsar and Tsarina with the quote "three heads think better than one" [10]. The attack was that Rasputin's influence was far greater than simply that of a spiritual adviser, and in fact was calling the shots.

The worst of the attacks – which were very similar to the attacks made against Tsarina Alexandra Fedorovna – was that Rasputin was in cahoots with the enemies of Russia and was causing the country to lose in the First World War. Allegations about Rasputin varied from that he was a member of the radical Austrian nationalist group, the Green Hand, to the fact that he was causing the Romanian losses. All of the rumors dictated that Rasputin was a "double agent", serving the interests of the foreign enemy.

John Scale, a British intelligence officer working Petrograd at the time, wrote that the "German intrigue was becoming more intense daily. Enemy agents were busy whispering of peace and hinting how to get it by creating disorder, rioting, etc. Things looked very black. Romania was collapsing, and Russia herself seemed weakening. The failure in communications, the shortness of foods, the sinister influence which seemed to be clogging the war machine, Rasputin the drunken debaucher influencing Russia's policy, what was to be the end of it all?" [11].

These attacks, regarding Rasputin's apparent influence over the royal family in pushing them to pursue military and national strategies that were detrimental to the war effort, were the most damaging. Though being a debauched charlatan was bad – much worse was that he was misappropriating his position of trust to steer the Tsar to catastrophe during the World War I and in face of increasing protests throughout the Empire. The idea that Rasputin was a German spy, essentially a charge of treason, has remained a topic of debate today [12]. In all, this would have been the capstone to destroying Rasputin's credibility in the public's eye.

The rumors of his disloyalty were so widespread and successful, that the British military began to believe in them. Spartacus Educational cites a number of British sources to collaborate this "Michael Smith, the author of *Six: A History of Britain's Secret Intelligence Service* (2010), has argued that MI6 officers based in Russia, were involved in developing a plot to assassinate Rasputin. Giles Milton, argues in *Russian Roulette: How British Spies Thwarted Lenin's Global Plot* (2013), that the original idea came from Samuel Hoare, the head of the British Secret Intelligence Service in Petrograd. Hoare believed that Rasputin was sabotaging the Russian war effort and if he was murdered 'the country would be freed from the sinister influence that was striking down its natural leaders and endangering the success of its armies in the field.' Richard Cullen, the author of *Rasputin: The Role of Britain's Secret Service in his Torture and Murder* (2010), claims that agents Oswald Rayner, John Scale and Stephen Alley were involved in the plot" [11].

In the end, the rumors of Rasputin's treasonous disloyalty and negative influence on the policies of the royal family cost him his life. Rasputin was assassinated in Yusupov Palace on the Moika River, in St Petersburg on December 30, 1916 [13]. Sources who participated in the assassination, chief among them Prince Felix Yusupov – the man who supposedly pulled the trigger to kill Rasputin – tend to indicate that though Rasputin was famously poisoned, then shot, then tossed into a hole in the ice of the Neva River [14]. Others indicate that he was tortured and questioned to the point that they "squeezed his testicles flat" [15]. Either way, Rasputin's death was guaranteed by the successful character assassination against him.

Tsarina Catherine the Great. Attacks against Catherine the Great were common during and after her reign. Many of these attacks suggest that the Empress was oversexed and engaged in atypical behaviors that contrasted greatly to the conservative morals of Orthodox Russia. Undoubtedly, Catherine assisted in creating these rumors through her rather licentious behavior with a wide number of escorts throughout her 34-year reign.

Catherine, a lesser German princess, was brought to Russia to marry and become the consort of Grand Duke Peter of Holstein, later Peter III [16]. Catherine faced attacks that she was foreign. Wisely, Catherine was able to fight back these rumors by fluently learning Russian and converting to the Orthodox faith from Lutheranism [16]. a rumor began that their only son, Paul I, was in fact the offspring of an illicit affair that the Empress had engaged in with Sergei Saltykov. This rumor was fanned by Catherine herself whose memoirs leave the reader with the impression that she thought that Saltykov may have been the boy's father [17]. Some argue that she spread this rumor more as a means of spiting her son and husband, who she clearly did not like, rather than as a true question as to who her son's father was [18]. Things were not helped by the fact that her husband also doubted the legitimacy of their children. It is now commonly believed that Catherine, during her marriage, engaged in at least three extramarital affairs, [19] and kept several lovers after her husband's murder [20]. Where the stories of Catherine's sexual appetite turn from rumors of self-abandonment to lust, to those of character assassination, is when her behavior was characterized as non-heterosexual.

Following her death in 1796, rumors began that she died while trying to copulate with a stallion. Such an incredible sexual aberration falls well outside of the norms of sexual behavior and, depending on the intent of the source of the rumor, could likely be an attempt at character assassination. Though it is not precisely clear the source of the rumor, it is reported that French Republicans, displeased with her support for the monarchy during the Revolution, began the rumor as a means to discredit her. Others have argued that Poles, upset by her annexation of large sections of their country, spread the rumors following her death [21].

As Psychology Today writes "the horse myth probably emerged from the French upper class as a way to mar her legend." The author quotes Michael Farquhar as having said "She was a woman in power with a promiscuous sex life... Her contemporaries were never comfortable with that." Psychology continues with the analysis that "The salaciousness of a rumor often helps it survive. People repeat shocking stories if only to see whether they can be confirmed and the very act of repetition adds credibility to the story. Since bestiality has remained socially unacceptable, the myth about the ruler and her horse never lost its power

to outrage. Many rumors survive on shock value combined with a nugget of truth" [22].

The article aptly notes that rumors combined with an element of truth can be very effective. Given Catherine's self-created notoriety as a voracious lover of men during her lifetime, it was easier for her opponents, the French Republicans, or the Polish, to paint her as having died a death less than becoming of a monarch – soiling her reputation as a monarch worthy of the honorific title "the Great". If the rumor really did originate with her foreign opponents, then it would certainly be a case of attempted assassination of her character, and an excellent example of how when relations deteriorate between countries, a sleazy rumor can make incredible inroads and forever defame the leader.

An attack that Catherine suffered, but to a lesser extent, was due to her "foreignness" as she was born in Germany [23, p. 74–76].

Another example from Catherine's life of a "cheap shot" type of character attack [24], also regarding how she supposedly "really" died, is less dramatic, but also embarrassing to her memory. Though historians state that Catherine the Great died from a stroke [25] at the age of 67, after collapsing in her bedroom, [26, p. 325] myths began to arise that she died whilst sitting on the commode in her bedroom chamber. This rumors likely origin is in the interpretation of her servant, ZakarZotov's, account of having discovered her in the "closet", which some have interpreted as being a euphemism for the "water closet", or "toilet" [27]. To imagine that "the Great" leader of the Russian Empire died from a stroke while "straining on the toilet" [21], is a good deal less glorious than death on the battlefield.

The great Russian poet, Alexander Sergeevich Pushkin, wrote that, "Наказ писала, флоты жгла, / И умерла, садяъ на судно". Literally translated as "The order was written, the fleet was torched / and she died whilst sitting on the ship." Colloquially, the word "судно" also means "bedpan", rendering the translation that "she died while on the toilet" [28, p. 499]. Given Pushkin's tremendous global popularity, this only further perpetuated the cheap shot which had started years before.

The actual cheap shots against her continues with the rumor that not only had she died while on the toilet, but that she had broken the commode with her great weight and the shattered porcelain had cut her to death [29]. The story that Catherine was so obese that she broke the commode was repeated by her contemporary enemies who were quick to diminish her historical memory as best as they could [30].

It seems most probable, that all of Catherine's death rumors were either cheap shots, or simply rumors, in terms of the death on the toilet, the story of death by horse was almost certainly an attempted character assassination. The truth is, as the History Channel write, that "Though her enemies would have hoped for a scandalous end, the simple truth is that Catherine suffered a stroke and died quietly in her bed the following day" [16].

Contrasts between the character attacks: The Tsar and the Monk. In summary, there are many similarities between the attacks against Tsarina Catherine the Great and Grigorii Rasputin. Many of these attacks followed along the traditional lines of character attacks: sex and foreignness. There are also some major differences: The attacks against Rasputin lead to him being mortally assassinated and being remembered as "the mad monk;" Catherine, on the other hand, lived into old age and now is known as Catherine "the Great." So what is the difference between the two attacks? Why does one effectively lead to someone's reputation being destroyed, while another does not?

Let's start with the allegations of a sexual nature. The attacks against Rasputin included all types of heterosexual behavior: From sleeping with his followers, to bedding the Tsarina. Why does this have a particularly clear shock value? As Rasputin was supposed to be an Orthodox man of God, he should have been living a life of moderation, purity and devotion. If he was engaging in licentious behavior and sleeping with scores of women – or promising them a neo-religious experience by doing so – it is in contradiction with what people would expect from the monk. Moreover, importantly, it invalidates his role as a religious leader – how can he possibly be giving sound moral advice to the royals if he is a depraved pervert?

Continuing in that vein, if we accept that he is a man of sewer depravity, is it such a large leap to believe that he is also defiling the Tsarina and giving her poor, misinformed advice that hurts the war effort of Russia? If someone has already accepted that he is a man without morals, it is not a huge leap to then believe that he is moreover also a traitor – if he betrays his vows, why not betray his country? The road to a successful character attack, as earlier mentioned, is that it has seeds of truth that are first accepted, then built upon in order to destroy the target of the attack.

The attacks against the Tsarina are also shocking – especially in regards to the horse. But what is the purpose of this? What is the worst that can come of an attack against the Tsarina? The reality is that little can come of it. The attacks can support Republicans attacks against the monarchy as being out of touch with common people and being a dubious institution. It would also help all of her internal enemies to see her name made "Mud." Especially given that the attacks against her tended to appear after her death, it seems most probable that they wished to tarnish her memory.

That being said, the difference between the sexual scandals of the two was the intended outcome and the realistic outcome. The intended income in both was to tarnish them: But for Rasputin, a monk, this would defame him to the point of no longer being able to serve as a monk. For the Tsarina it would have simply been embarrassing. Likewise, the actual outcome was similar: The Queen was perhaps gossiped about, but she was able to continue with her work. In the case of Rasputin, it created a stir in the royal palace and it caused his employers to worry about his misbehavior.

In terms of foreignness, it is also a classic means to attack: Where do the loyalties lie, to one country or the other? For the Tsarina, this took the level of gossip and nonseriousness. The Russian empire expanded and increased during her rule. The German born Queen was able to lead the country to new heights – whereas the government which was advised by Rasputin suffered greatly and eventually, disgracefully, quit the War under the Bolshevik leadership which had swept the Tsar from power.

The outcome in terms of attacks of foreignness between the two was also far different: The foreignness of the Tsarina may have been funny, in terms of her linguistic abilities or her personality, but she remained the queen who was actively expanding Russia. Cheap shots at her did not succeed. Mocking was the worst she faced because she was "not really Russian." On the other hand, attacks against Rasputin were so successful that the Russian elites decided he needed to be murdered. True to this, the attack against his character was wholly successful and was a character assassination – which led to his eventual bodily assassination.

References / Список використаних джерел:

1. Rasputin facts. History of Russia Site, 2011 [Electronic source]. – Access mode : <http://historyofrussia.org/rasputin-facts>. – Accessed: 2 Jul. 2016.

2. Aprelenko M. Prominent Russians: Grigory Rasputin. Russiapedia, RT [Electronic source] / M. Aprelenko. – Access mode : <http://russiopedia.rt.com/prominent-russians/history-and-mythology/grigory-rasputin>. – Accessed: 3 Jul. 2016.
3. This day in History – Dec 30: 1916 – Rasputin Murdered. History.com. [Electronic source]. – Access mode : <http://www.history.com/this-day-in-history/rasputin-murdered>. – Accessed: 3 Jul. 2016.
4. Reeves P. Rasputin was no love machine [Electronic source] / P. Reeves // Independent. – 22 Feb. 1998. – Access mode : <http://www.independent.co.uk/news/rasputin-was-no-love-machine-1146342.html>. – Accessed: 3 Jul. 2016.
5. Rasputin: The Mad Monk. Dir. Don Sharp. Perf. / Christopher Lee, Barbara Shelley and Richard Pasco. Twentieth Century Fox, 1966. IMDB. [Electronic source]. – Access mode : <http://www.imdb.com/title/tt0059635>. – Accessed: 3 Jul. 2016.
6. Shevtsova T. Spiritual Pilgrim [Electronic source] : Radio: The Voice of Russia, Sputnik News / T. Shevtsova. – 25 Dec 2009. – Access mode : http://sputniknews.com/voiceofrussia/radio_broadcast/2248514/3086228. – Accessed: 28 Jul. 2016.
7. Its long, and so is my beard. Rogues Gallery Online, post. by The Rake Yesterday [Electronic source]. – 3 Mar. 2013. – Access mode : <http://www.roguesgalleryonline.com/its-long-and-so-is-my-beard>. – Accessed: 4 Aug. 2016.
8. Figes O. Section 4: The Great War and the Russian Revolution – Rasputin and the Revolutionary Power of Rumours [Electronic source] / O. Figes. – Orlando Figes, 2014. – Access mode : http://orlandofiges.info/section4_TheGreatWarandtheRussianRevolution/RasputinandtheRevolutionaryPowerofRumours.php. – Accessed: 28 Jul. 2016.
9. Bennett V. Was Rasputin such a bad guy?. Vanora Bennett, 27 Jul. 2010 / V. Bennett [Electronic source]. – Access mode : <http://vanorabennett.com/blog/was-rasputin-such-a-bad-guy>. – Accessed: 28 Jul. 2016.
10. Ум хорошо, а три – лучше. Russia, 1917. Postcard. Pinterest, Upl. by Susan Heep, 4 Aug. 2011 [Electronic source]. – Access mode : <https://www.pinterest.com/pin/570901690239716491>. – Accessed: 28 Aug. 2016.
11. Simkin J. Political and Military Figures: 1860-1920 – Gregory Rasputin. Spartacus Educational [Electronic source] / J. Simkin. – Sept. 1997, upd. Aug. 2014. – Access mode : <http://spartacus-educational.com/RUSrasputin.htm>. – Accessed: 11 Jul. 2016.
12. Figes O. Rasputin – The Cause of Russia's Problems [Electronic source] / O. Figes. – PBS, Cambridge University. – Access mode : http://www.pbs.org/greatwar/historian/hist_figes_01_rasputin.html. – Accessed: 11 Jul. 2016.
13. Yusupov Palace on the Moika River. Saint-Petersburg Site, 2001, upd. 2016 [Electronic source]. – Access mode : <http://www.saint-petersburg.com/palaces/yusupov-palace> – Accessed: 4 Aug. 2016.
14. Duffy M. Who's Who – Felix Yusupov [Electronic source] / M. Duffy // Who's Who, FirstWorldWar. – 22 Aug. 2009. – Access mode : <http://www.firstworldwar.com/bio/yusupov.htm>. – Accessed: 4 Aug. 2016.
15. Grigori Rasputin – a summary. History in an Hour [Electronic source]. – 29 Dec. 2012. – Access mode : <http://www.historyinanhour.com/2012/12/29/grigori-rasputin-summary>. – Accessed: 21 Jul. 2016.
16. Maranzani B. 8 Things You Didn't Know About Catherine the Great [Electronic source] / B. Maranzani // History.com. – 9 Jul. 2012. – Access mode : <http://www.history.com/news/8-things-you-didnt-know-about-catherine-the-great>. – Accessed: 3 Jul. 2016.
17. Diaries and Letters – Paul I. Alexander Palace Site [Electronic source]. – Access mode : <http://www.alexanderpalace.org/palace/Paul.html>. – Accessed: 21 Jul. 2016.
18. Catherine the Great and her many lovers. Just don't mention the horses... History is Now Magazine. – 5 Feb. 2015 [Electronic source]. – Access mode : <http://www.historyisnowmagazine.com/blog/2015/1/31/catherine-the-great-and-her-many-lovers-just-dont-mention-the-horses#VVUCVPIViko>. – Accessed: 11 Jul. 2016.
19. Biographies: Catherine The Great // History.com [Electronic source]. – Access mode : <http://www.history.co.uk/biographies/catherine-the-great>. – Accessed: 4 Aug. 2016.
20. @spiderlily. The Many Lovers of Catherine the Great. HubPages, 24 May 2010 [Electronic source]. – Access mode : <http://spiderlily.hubpages.com/hub/The-Many-Lovers-of-Catherine-the-Great>. – Accessed: 4 Aug. 2016.
21. Santoso A. A Pain in the Royal Horse: 5 Sex Rumors About Royalty [Electronic source] / A. Santoso // Neatorama. – 16 Oct. 2008. – Access mode : <http://www.neatorama.com/2008/10/16/a-pain-in-the-royal-horse-5-sex-rumors-about-royalty>. – Accessed: 8 Aug. 2016.
22. Drapkin J. Catherine the Great: Anatomy of a Rumor [Electronic source] / J. Drapkin // Psychology Today. – 1 Nov. 2005. – Access mode : <https://www.psychologytoday.com/articles/200511/catherine-the-great-anatomy-rumor>. – Accessed: 3 Jul. 2016.
23. Kliuchevsky V. O. A Course in Russian History: The Time of Catherine the Great [Electronic source] / V.O. Kliuchevsky ; ed. and trans. Marshall S. Shatz. – Armonk : M.E. Sharpe, 1997. – Access mode : https://books.google.com.ua/books?id=CahzCQAQAQBAJ&pg=PT77&lpg=PT77&dq=catherine+the+great+rumors+%22foreign%22&source=bl&ots=c_YiqQiqW&sig=dTS_ubU7mf_ki1WMLWJBVwCxxeY&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEWiOJ9vh8bbOAhXEB5oKHapvB9EQ6AEIPTAG#v=onepage&q=catherine%20the%20great%20rumors%20%22foreign%22&f=false. – Accessed: 3 Jul. 2016.
24. Icks M. Character Assassination throughout the Ages [Electronic source] / eds. M. Icks, E. Shiraev. – Palgrave Macmillan US, 2014. – Access mode : <http://www.palgrave.com/us/book/9781137397867>. – Accessed: 8 Jul. 2016.
25. Jarus O. Catherine the Great: Biography, Accomplishments & Death [Electronic source] / O. Jarus // LiveScience. – 16 Dec. 2013. – Access mode : <http://www.livescience.com/42006-catherine-the-great.html>. – Accessed: 11 Jul. 2016.
26. Alexander J.T. Catherine the Great – Life and Legend [Electronic source] / J.T. Alexander. – Oxford University Press, 1989. – Access mode : https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=5kFpAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=catherine+the+great+stroke&ots=GJqRgDngq5&sig=Jfj_alcGhesLHtJS2B06inG5LE&redir_esc=y#v=snippet&q=died%201796&f=false. – Accessed: 8 Jul. 2016.
27. @Savannah. Catherine the Great (lover of beastiality?). Getting to the Myth of It, Blogspot, 10 May 2012 [Electronic source]. – Access mode : <http://getting2themythofit.blogspot.com/2012/05/catherine-great-lover-of-beastiality.html>. – Accessed: 4 Aug. 2016.
28. Пушкин А.С. Собрание сочинений : в 10 т. [Электронный ресурс] А.С. Пушкин. – М. : Гос. изд. худ. л-ры. – 1959. – Т. 2. Web pub.: ПББ, 2000. – Режим доступа : http://rvb.ru/pushkin/01text/01versus/05misc23_36/1824/0645.htm. – Accessed: 4 Aug. 2016.
29. Horses in history and legend – Catherine the Great. Coventry's Lady Godiva story, Lady-Godiva.info [Electronic source]. – Access mode : <http://www.lady-godiva.info/horses/catherine>. – Accessed: 21 Jul. 2016.
30. Wilde R. The Death of Catherine the Great: Debunking the Horse Myth. [Electronic source] / R. Wilde // EuropeanHistory. – AboutEducation, upd. 12 Feb. 2016. – Access mode : <http://europeanhistory.about.com/od/catherinethegreat/a/histmyths1.htm>. – Accessed: 3 Aug. 2016.

Received Editorial Board 13.01.17

Джейсон Джей Смарт, здобувач
Державний університет Молдови, Кишинів, Молдова

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНКРЕТНИХ ІСТОРИЧНИХ ПРИКЛАДІВ: ПОЛІТИЧНОГО ОЧОРНЮВАННЯ КАТЕРИНИ ВЕЛИКОЇ І ГРИГОРІЯ РАСПУТИНА

Століттями наклеп і політичне очорнення були невід'ємною складовою російської культури. Причини, за якими деякі нападки були успішні, а деякі – ні, залишаються предметом дискусій сучасних дослідників. У статті наведено аргументи на користь того, що нападки на Распутіна були успішні із двох причин. Перша – чутки на сексуальному ґрунті ставили під сумнів обґрунтованість його ролі як релігійного лідера. Люди, які вважали його святым, повинні були знаходити виправдання його розпусної поведінки. З іншого боку, сексуальність цариці Катерини викликала лише збентеження, що не позбавляв її права на престол, у той час як сексуальні скандали навколо святої людини позбавляли його святості. Так само вагому роль відіграє іноземне походження. Подано аргументи, що незважаючи на те, що Катерина, по суті, була іноземкою, у свідомості суспільства вона зуміла вкоренитися та країна при ній процвітала. Що ж стосується Распутіна, то незважаючи на те, що він був росіянином, ніхто не міг знайти пояснення втрат країни в Першій світовій війні, поки провину не поклали на Распутіна, з огляду на те, що він був іноземним шпигуном і мав поганий вплив на царську сім'ю.

Ключові слова: політичне очорнення, метод кейсів, репутація, імідж, соціальна комунікація.

Джейсон Джей Смарт, соискатель
Государственный университет Молдовы, Кишинев, Молдова

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНКРЕТНЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРИМЕРОВ: ПОЛИТИЧЕСКОГО ОЧЕРНИТЕЛЬСТВА ЕКАТЕРИНЫ ВЕЛИКОЙ И ГРИГОРИЯ РАСПУТИНА

Столетиями клевета и политическое очернительство были неотъемлемой составляющей российской культуры. Причины, по которым некоторые нападки были успешны, а некоторые – нет, до сих пор остаются предметом дискуссии исследователей. В статье приводятся доводы в пользу того, что нападки на Распутіна были успешны по двум причинам. Первая – слухи на сексуальной почве ставили под сомнение обоснованность его роли религиозного лидера. Люди, считавшие его святым, должны были находить оправдания его развратному поведению. С другой стороны, сексуальность царицы Катерины вызывала лишь смущение, не лишая ее права на престол, в то время как сексуальные скандалы вокруг святого человека лишали его любой святости. Точно так же

значительную роль играет иностранное происхождение. В работе приводятся аргументы, что не смотря на то, что царица по сути была иностранкой, в сознании общества она сумела укорениться в достаточной степени русской, страна при ней процветала. Что же касается Распутина, несмотря на то, что он был русским, никто не мог найти объяснения потерям страны в Первой мировой войне пока вину не возложили на Распутина в виду того, что он был иностранным шпионом и имел дурное влияние на царскую семью.

Ключевые слова: политическое очернительство, метод кейсов, репутация, имидж, социальная коммуникация.

УДК 321.015

А. О. Ткач, здобувач

Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", Київ

КРИЗА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДІВ ДЖ. БУША ТА Б. ОБАМИ У КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Розглянуто особливості зовнішньої політики США щодо країн Латинської Америки; проаналізовано концептуальне забезпечення зовнішньої політики США, здійснено порівняльний аналіз зовнішньої політики щодо Латинської Америки, подано докладний аналіз впливу зовнішньополітичного курсу США, з'ясовано основні чинники формування нової зовнішньої політики США щодо Латинської Америки. Предметом аналізу є зовнішньополітична стратегія США як діяльність держави, що спрямована на залучення Латинської Америки до процесу формування вигідної моделі міжнародних відносин й охоплює постанову довгочасних цілей і довгострокового планування з урахуванням співвідношення застосування у просторі і в часі необхідних ресурсів, як діяльність американської держави, що спрямована на визначення та досягнення довгострокових цілей у регіоні за допомогою відповідних засобів.

Ключові слова: Латинська Америка, зовнішня політика США, регіональна безпека, стратегія національної безпеки, трансформація.

Вступ. Аналіз еволюції латиноамериканської політики США є актуальними для вивчення закономірностей нової парадигми безпеки в латиноамериканському регіоні. Чимало явищ, що відбуваються нині в нашій країні, можуть бути зрозумілими лише за допомогою співставлення з процесами в інших державах, особливо в тих, які стикаються з проблемою забезпечення політичної стабільності, підвищення власного міжнародного авторитету і забезпечення зовнішньої безпеки, визначення основних параметрів економічного і соціального розвитку в перехідний період.

Дослідження концептуальних основ зовнішньої політики США у стані гострої системної кризи є актуальним. Незважаючи на зміну з приходом демократичної адміністрації Б. Обама підходів до розв'язання ключових зовнішньополітичних проблем, вивчення "імперської зовнішньої політики" Президента США є актуальним в довгостроковій перспективі. А. Шлезінгер у праці "Цикли американської історії" сформулював принцип "циклічності" зовнішньої політики США. Політика характеризувалася системною кризою ідеології зовнішньої політики, "імперським президентством", кризою еліт, феноменом клану Бушів. Ідеологія зовнішньої політики Дж. Буш-мол. мала "неоконсервативний" характер, послідовно змінила кілька етапів розвитку від "реалізму" через політику "крайнього неоконсерватизму" до прагматизму. Політика мала вплив на той набір інструментів і доктрин, якими США користувалися в країнах Латинської Америки.

Упродовж 2001–2009 рр. уряд Дж. Буш-мол. прийняв низку заходів, спрямованих на фактичний демонтаж системи міжнародного права і міжнародних інститутів, що склалися після Другої світової війни. Це призвело до наслідків у різних сферах: економічній, політичній, військовій.

Аналіз фундаментальних змін зовнішньої політики країни за Б. Обама допомагає зрозуміти причини і механізми зазначених процесів, а також розробити концепцію реагування на них з боку країн Латинської Америки.

Криза ідеології зовнішньої політики США виявила незначний рівень ефективності, нереалістичність односторонніх, "неоконсервативних" підходів до вирішення основних латиноамериканських проблем, наприклад, міжнародний тероризм і екстремізм, бідність, нерозповсюдження ядерної зброї і забезпечення безпеки окремих країн і регіонів. Спроби "експорту демократії", "будівництва держав", силового вирішення міжнародних конфліктів, "просування" американської стратегії призвели до

падіння рівня впливу США. Залишається невирішеним завдання подолання кризи американських політичних еліт. Зважаючи на це актуальність запропонованих підходів до вивчення моделей прийняття зовнішньополітичних рішень у США зберігається.

Еволюція латиноамериканської політики США досліджується в працях таких авторів як: З. Бжезинського, І. Валерстайна, Г. Морґентау, С. Хантінгтона; аналіз основних ідеологічних принципів формування політики США Дж. Буша-мол в працях А. Вейсмана, Дж. Д. Мура, А. Робертса; теорії "політичного реалізму" у відносинах із країнами Латинської Америки в працях Г. Морґентау, Г. Кіссінджера; теорії міжнародних відносин в працях С. Хантінгтона, К. Райса, А.В. Торкунова. Дослідження зазначеної проблематики відбувалося у працях вітчизняних учених: Н.М. Веселюк, М. В. Засядько, Є.Є. Камінського, В.П. Кириченка, О.І. Ковальової, А.І. Кудряченка, Л.П. Неліної, М.М. Рижкова, І.А. Хижняка, О.В. Потехіна, С.В. Кононенко, С.В. Толстова, О.В. Сушка, М.М. Храмова та ін.

Метою статті є розкриття еволюції концептуальних засад, практичної політики США та латиноамериканських держав щодо забезпечення національних інтересів.

Особливостями в міжнародних відносинах країн Латинської Америки і Карибського басейну за перше десятиліття ХХІ ст. стали: падіння престижу і впливу США в регіоні; розвиток латиноамериканських та карибських інституційних структур і схем регіональної взаємодії; починаючи приблизно з 2005 р., економічне зростання ведучих латиноамериканських держав на чолі з Бразилією. Це свідчило про посилення їх міжнародного економічного і політичного значення. На цьому тлі поширювалися відносини країн ЛАКБ за межами регіону [1, с. 11].

Падіння престижу і впливу США стало результатом тривалого втручання Сполучених Штатів у внутрішні справи країн ЛАКБ, ігнорування ними їхніх законних інтересів, спроб нав'язування їм своєї моделі економічного, політичного і культурного розвитку, пошуку багатьма з них власної економічної моделі з визначальною участю держави у врегулюванні соціальних проблем. Фактором, що зменшив можливість США оперативно втручатися в справи своїх сусідів, стало економічне зростання країн Південно-Східної Азії, насамперед Китаю, що забезпечило практично всім країнам ЛАКБ можливість взаємодії на альтернативних ринках.

Подіями, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. визначили початок кінця епохи "сфери впливу" Вашингтона, стали осуд переважною більшістю країн ЛАКБ військової акції США і НАТО в Югославії, відмова ведучих держав регіону підтримати вторгнення військ США в Ірак у 2003 р. і провал планів США зі створення "Всеамериканської зони вільної торгівлі" (АЛКА) у 2005 р. На цьому тлі цілком органічною стала поява в регіоні "лівих" урядів антиамериканської орієнтації ("боліваріанських") на чолі з венесуельським. Внаслідок цього відбулася фрагментація латиноамериканського курсу США, що намагався знайти підтримку серед деяких урядів, які підтримували "панамериканську ідею" [2, с. 438].

Провал спроби США сформувати під своєю егідою міцну антитерористичну коаліцію позначився практично відразу ж після терактів 11 вересня 2001 р., незважаючи на те, що всі латиноамериканські країни (у т. ч. Венесуела і Куба) висловили Вашингтону свої співчуття у зв'язку із цими подіями. На засіданні Консультативної наради міністрів закордонних справ ОАД з ініціативи Бразилії було вирішено "реанімувати" Міжамериканський договір про взаємну допомогу (Пакт Ріо-де-Жанейро) у редакції 1947 р.

На тій же нараді було ухвалено рішення про створення спеціальної комісії ОАД для розробки міжамериканської антитерористичної конвенції. Латиноамериканські держави (Чилі, Бразилія, Мексика, Аргентина) висловили надію, що визначення поняття "тероризм" у міжамериканській конвенції допоможе потім міжнародному співтовариству виробити відповідне визначення в межах ООН. Однак буквально вже наступного дня після початку роботи комісії Держдепартамент заявив про небажання США брати участь у виробленні такого визначення. Міжамериканська антитерористична конвенція як Бриджтаунська конвенція (2002) була прийнята без визначення про генезис і характер цього явища, його зв'язку з конкретними проблемами регіону [3, с. 56].

Можливість розширювального трактування поняття "тероризм" у міжамериканській конвенції зміцнила підозри деяких країн ЛАКБ щодо можливості втручання США під приводом боротьби з тероризмом у їхні внутрішні справи. Це стосувалося тих "уразливих" точок на карті Латинської Америки, де ситуація не повністю контролювалася урядами відповідних країн. Наприклад, район "потрійного кордону" між Аргентиною, Бразилією і Парагваєм поблизу від м. Фос-де-Ігуасу) або стратегічно важливих для інтересів США ареалів, наприклад, зона Панамського каналу, бурові установки в Карибському морі, район американо-мексиканського кордону. У найбільших країнах регіону поступово зростає рівень побоювання за суверенітет за свої природні багатства. Наприклад, великі райони лісового масиву Амазонії, район "потрійного кордону" між Бразилією, Венесуелою і Колумбією на північному заході Бразилії. Внаслідок цього, в перше десятиліття ХХІ ст. з'явилися доктрини і концепції безпеки, наприклад у Перу у 2005 р., Бразилії у 2008 р., зростали військові бюджети ведучих країн регіону.

У війні з "новим тероризмом" уряди США спиралися на силові підходи, порушували принципи суверенітету і невтручання у внутрішні справи, які є традиційними пріоритетами в латиноамериканських країнах. Очікувалося лише технічне співробітництво, яке не стосувалося глибинних шарів проблеми. Проте існуючі в Латинській Америці доктрини і концепції безпеки трактували міжнародний тероризм і пов'язані з ним проблеми наркотрафіку та злочинності як комплексні і довгострокові явища. Розбіжності в базисних підходах доктрини міжамериканської безпеки "двох Америк" до поняття "регіональна

безпека" не сприяли виробленню ними загальної стратегії щодо нових загроз безпеки на початку нового сторіччя. У країнах Латинської Америки до наукового обігу уведено поняття "мультиплікативна безпека" [4, с. 56].

Ініціатива створення "Всеамериканської зони вільної торгівлі", в іспаномовній абревіатурі – АЛКА, була висунута Дж. Бушем-старшим. Вона активно пропагувалася президентами Б. Клінтоном, Дж. Бушем-молодшим. Вона перекреслила надії США відновити в новому столітті ідею "панамериканської солідарності і співпраці". Ідея об'єднати до 2005 р. у рамках єдиної зони вільної торгівлі (ЗВТ) 34 країни Західної півкулі (крім Куби), "від Аляски до Вогненної Землі", наштовхнулася на небажання латиноамериканців жертвувати власними інтересами в обмін на розмиті обіцянки Вашингтона, на неготовність США втілити в реальність намічені ними ж самими контури єдиного економічного простору. Блок НАФТА, усупереч наміру США, так і не відбувся як центр, навколо якого мала формуватися єдина ЗВТ країн Західної півкулі, залишившись "північноамериканським проектом". Інтеграційна стратегія на півдні континенту змушувала задуматися про висування Бразилії як нової доцентрової сили в масштабах усієї Південної Америки.

Провал ідеї АЛКА виявився підтвердженням втрати Сполученими Штатами перспективного бачення нових процесів, що перебігали в постбіполярному світі, наслідком необґрунтованої впевненості у впливі єдиної наддержави. Упевненість позначилася на діяльності урядів США на Близькому і Середньому Сході, в Афганістані, Іраку. Наслідком став неприкритий латиноамериканський напрям зовнішньої політики.

Особливу напруженість у цей період вирізнялися американо-бразильські торгово-економічні відносини, які сконцентрували масу проблем, що нагромадилися між двома Америками в торговельно-економічній і фінансовій сферах.

Очолюючи з листопада 2002 р. переговорний процес зі створення АЛКА, США і Бразилія так і не змогли виробити до кінця 2005 р. такий договір, що влаштовував би всіх потенційних учасників. Неврегульовані проблеми у відносинах двох найбільших країн і двох найбільших економік Західної півкулі унеможливили об'єднання ринків Півночі і Півдня Американського континенту.

Бразилія, як й інші держави – члени МЕРКОСУР, виступала проти субсидування США свого сільського господарства, тарифних і нетарифних обмежень на продукцію (квотування, норми, обвинувачення в "екологічному" або "соціальному" демпінгу). Залишалися неурегульованими питання патентної політики, державного замовлення, забезпечення соціальних прав. Високи мита на бразильський етанол на ринку США унеможливили створення між двома країнами "етанолового альянсу", обмеживши перспективи співпраці США і Бразилії у сфері "нетрадиційної" енергетики [5, с. 361].

У 2009 р. Бразилія займала перше місце у світі за експортом етанолу, пального, виробленого з органічних матеріалів, а США – з його виробництва. Однак бразильський етанол за переробки маніюки і цукрового очерету був дешевшим. Це підвищувало його конкурентоспроможність на світових ринках.

Після проекту АЛКА США погодилися на угоди про ЗВТ з окремими державами регіону, а саме із Чилі, Колумбією, Перу, державами Центральної Америки і Домініканською Республікою.

Чилі з усіх держав Південної Америки має найрозгалуженішу мережу угод про ЗВТ, що охоплює 23 держави Північної і Південної Америки, Європи й Азії.

Зростання рівня товарообігу країн Тихоокеанського узбережжя – Чилі і Перу з країнами АТР, насамперед із

Китаєм, почало поступово перетворювати ринок США "в один серед інших". Це знижувало можливість впливу США на ситуацію в південноамериканських країнах. Знаменною подією 2010 р. став вихід КНР на перше місце з товарообігу Бразилії.

Сполучені Штати не змогли протиставити конструктивні рішення процесу "лівого повороту", що поступово охоплював латиноамериканські країни.

З часу перемоги на президентських виборах у Венесуелі харизматичного полковника Уго Чавеса (1998) уряди "лівої" орієнтації, але з різним ступенем радикальності, почали приходити до влади у Бразилії (2002), Аргентині (2003), Уругваї (2005), Чилі (2006), Болівії (2005), Еквадорі (2006), Нікарагуа (2006), Гондурасі (2007), Парагваї (2009) Свідченням розгубленості Держдепартаменту в цьому питанні стали, наприклад, кількаразові звертання США до президента Бразилії Луїса Інасіо Луле да Сілва із проханням "вплинути" на антиамериканську риторику представників радикального крила "лівого повороту". Процес цього "повороту" був продиктований зростанням рівня національної самосвідомості народів Латинської Америки, результатом їхнього розчарування у проекті АЛБА, у неоліберальній моделі розвитку урядів майже всіх країн регіону на початку 1990-х рр.

Глобальна економічна криза наприкінці 2008 р., ще чіткіше визначила пороки застосування "транснаціональної" моделі необмеженого лібералізму до латиноамериканської конкретики. Сильніше вона вдарила по тих країнах, що були найтісніше пов'язані з ринком США (Мексика в межах НАФТА), зачепивши лише дотично ті, які вчасно скорегували принципи економічного лібералізму, доповнивши їх елементами державного регулювання (Бразилія, Чилі). Криза негативно позначилася на країнах, що односторонньо залежали від експорту вуглекисної сировини (Венесуела). Це зменшило потенціал їхнього впливу на внутрішнє і зовнішнє середовище, "початок кінця" "лівого повороту" через поразку лівих сил на виборах у Панамі – 2009 р., у Чилі – 2010 р., скинення "лівого" президента М. Селайя в Гондурасі – 2009 р., спроба скинення президента К. Корреа в Еквадорі – 2010 р., втрату У. Чавесом майже мільйона виборців на парламентських виборах у Венесуелі в лютому 2010 р. [6, с. 89].

Заходи США в той період можна було б вважати стереотипними, за винятком, мабуть, лише одного: своєрідного "напіввизнання" ними нової регіональної відповідальності Бразилії. Уряд США як і раніше визначав пріоритети у відносинах із привілейованими союзниками, наприклад, Колумбією і демонстрацію грубої сили через посилення військової присутності, відтворення 4-го флоту для операцій у Південній Атлантиці. Однак у нових історичних умовах ці заходи виявилися неефективними та небезпечними. На той час не були розв'язані питання у відносинах із країнами цього регіону, наприклад, проблема незаконної міграції з Мексики, країн Центральної Америки і Карибського субрегіону, боротьба з наркотиками на ринку США, що надходили з Мексики, Колумбії, Болівії і Перу, затягування ратифікації угоди про створення ЗВТ із Колумбією.

Пріоритетом зовнішньої політики адміністрації Б. Обама можна вважати взаємодію з міжнародними організаціями замість їх маргіналізації, як це часом здійснювала адміністрація Дж. Буша-молодшого, ухвалюючи рішення з безпеки на власній розсуд. Разом із тим, Б. Обама розглядає перспективу входження ЛАКБ у міжнародні альянси із західними державами на засадах організації "колективної відсічі" спільним загрозам. У такій постановці питання бачиться певна перспектива

для прогнозування американської офіційної реакції на кризові події у відносинах. Президент Б. Обама проголосив оновлення змісту американської активності. Центральним компонентом його стратегії є світовий порядок через налагодження відносин між існуючими найвпливовішими державами і тими з них, що формуються в такій ролі, зокрема, "перезавантаженню" відносин із ЛАКБ при цьому відведено вирішальну роль. Б. Обама поділяв принципову позицію ЛАКБ про формування багатополлярної системи міжнародних відносин, у тому числі через відмову Білого дому від однопольного домінування та вважає за доцільне сприяти колективному управлінню транснаціональними проблемами, завдяки чому можна було б узгодити динаміку формування нових стратегій зі збереженням стабільності міжнародних відносин. Незаперечним фактором позиціонування США можна визначити перехід до реалізації ідеї американських фахівців про перенесення фінансово-економічного і мілітарного навантаження на інші держави задля здійснення безпекових рішень глобального і регіонального характеру. Складовою доктрини Б. Обама є пов'язування принципів суверенітету і відповідальності органів державної влади всіх учасників міжнародного співтовариства націй з дотриманням існуючих правил і договірних умов. Підхід Б. Обама стосується недопущення можливого переростання нинішніх кризових явищ у серйозні конфлікти, щоб перерозподілити з іншими державами фінансовий, технічний, військовий та інші глобальні виклики США. Елементом позиціонування адміністрації США є відмова від активних складових сприяння демократії та правам людини в інших країнах, зважаючи на сприйняття ідеї про наявність різних національних форм забезпечення демократичного розвитку. Цим підхід президента відрізняється від американської традиції. Підтверджується стратегія США за принципом ООН "демократію не можна нав'язати". Існує певний рівень спадковості та наступництва у сфері зовнішньої і безпекової політики: системні обмеження і стримування. Основною лінією зовнішньої політики Дж. Буша-молодшого і Б. Обама була підтримка і збереження інтересів США в регіоні. Б. Обама не вдалося повністю відійти від анонсованої політики односторонніх дій. Існує більше відмінностей між першим і другим терміном виконання обов'язків Дж. Буша-молодшого й адміністрацією Б. Обама 2009–2015 рр.

Таким чином, головною зміною в зовнішній політиці США є новий підхід адміністрації Б. Обама до ЛАКБ, оскільки відносини в межах взаємовигідної співпраці стають прагматичними з огляду на наявність спільних інтересів щодо вирішення глобальних проблем. Насамперед це стосується скорочення зброї масового ураження, появи нових спільних інтересів як у Європі, так й у світі, започаткування відносин партнерства в умовах вільної торгівлі США та ЛАКБ у таких сферах, як інвестиції та енергетика. На переконання Б. Обама глобальне партнерство лише зміцніє, якщо Бразилія відіграватиме у світі роль провідної держави. Вважаємо, що такі наміри Б. Обама були лише зовнішньою рефлексією, тому що на нього впливали структурні стримуючі чинники, найближче оточення. Послаблення позицій США порівняно з роками правління Дж. Буша і Б. Клінтона стримували Б. Обаму від активнішої міжнародної взаємодії: Б. Обама не зміг вийти за межі усталеної зовнішньополітичної доктрини США, яка унеможлиблює залежність від рішень багатосторонніх організацій у разі їх невідповідності національним інтересам США. Оскільки американська еліта усвідомила безперспективність

"неоконсервативних" доктрин, а нових концепцій запропоновано не було, це призвело до "вакууму ідеології".

Список використаних джерел / References:

1. Ortega P. Militarismo en América Latina [Electronic source] / P. Ortega, J.S. Gómez en // Cuadern per a la Solidaritat". – Barcelona, 2010. – № 39: Justicia i Pau. – Access mode : [http://www. Cent re delas.org/attachments/663_Militarisme%20a%20America%20Latina_cat.pdf](http://www.Cent re delas.org/attachments/663_Militarisme%20a%20America%20Latina_cat.pdf) [Abril]. – Actualiz ación sitio web 30 abril 2011.
2. Palazuelos E. Exportaciones de energía y capacidad de integración regional de América Latina / E. Palazuelos // El petróleo y el gas en la geoestrategia mundial / E. Palazuelos (dir.), Ediciones Akal. – Madrid, 2008. – P. 409–438.
3. Páramo P. Honduras y la mala hora de América Latina / P. Páramo // Nueva Sociedad. – 2010. – № 226. – P. 115–124.

4. Omar V. Balance y desafíos de las izquierdas continentales / V. Omar // Nueva Sociedad. – 2011. – № 234. – P. 46–59.
5. Romano S.M. Democracia liberal y seguridad nacional en el gobierno estadounidense: continuidades y rupturas / S.M. Romano // Estados Unidos: la crisis sistémica y las nuevas condiciones de legitimación / M.A. Gandasegui (Hijo), D. Castillo (compiladores). – Clacso y Siglo XXI Editores, México. – 2010. – P. 360–384.
6. Romero C.A. Las secuelas regionales de la crisis en Honduras / C.A. Romero // Nueva Sociedad. – 2010. – № 226. – P. 85–99.
7. Serbin A. América del Sur en un mundo multipolar: ¿es la Unasur la alternativa? / A. Serbin // Nueva Sociedad. – 2009. – № 219. – P. 145–156.
8. Tokatlian J.G. Una tentación imperial que aún no ha cedido [Electronic source] / J.G. Tokatlian. – 2010. – Access mode : http://www.clarin.com/mundo/tentacion-imperial-cedido_0_381561947.html. – [Agosto 2011] Actualización sitio web 25 septiembre de 2011.

Надійшла до редколегії 15.01.17

A. O.Ткач, соискатель

Открытый международный университет развития человека "Украина"

КРИЗИС ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ В ПЕРИОД ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРАВИТЕЛЬСТВ ДЖ. БУША И Б. ОБАМИ В СТРАНАХ ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ

Рассматриваются особенности внешней политики США в Латинской Америке; концептуальное обеспечение внешней политики США, осуществлен сравнительный анализ внешней политики относительно Латинской Америки, проанализированы основные факторы формирования новой внешней политики США.

Ключевые слова: Латинская Америка, внешняя политика США, региональная безопасность, стратегия национальной безопасности, демократическая трансформация.

A. Tkach, Postgraduate (в роздрукованому варіанті PhD student)
Open International University of Human Development "Ukraine"

CRISIS OF FOREIGN POLICY OF G. BUSH AND B. OBAMA IN LATIN AMERICA

In the article features of foreign policy of the USA of relatively Latin America are examined in the article; the conceptual providing of foreign policy is analysed the USA, the comparative analysis of foreign policy of administrations of presidents of relatively Latin America is carried out, the detailed analysis of influence of foreign-policy course of the USA is presented, the basic factors of forming of new foreign policy the USA of relatively Latin America are found out. The article of analysis is includes resolution of long duration aims and corporate strategic planning taking into account correlation of application in space and in time of necessary resources, as activity of the American state that is sent to determination and achievement of long-term aims in a region by means of corresponding facilities. Tracing the events in the western hemisphere at the beginning of the XXI century, it is possible to draw some conclusions. The situation in the region has changed substantially even compared to the 90 years of the last century. Almost simultaneously, the coming to power by democratic means the left orientated presidents in most of Latin America has become an unpleasant surprise for the United States. Most researchers explain this fact by the weakening of the United States in its "backyard", as has long been considered Latin America, due to the fact that of "cold war" end on the planet, all the US efforts directed at establishing its hegemony in globally. This advantage was used by Latin American countries to defend its political and economic independence from powerful northern neighbor.

Keywords: foreign policy of the USA, Latin America, "restart" of relations, international system, international safety, strategy of national safety, democracy.

УДК 340.12

О. І. Ткач, д-р політ. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто основні засади правового регулювання процесів створення та функціонування інститутів громадянського суспільства. Особливу увагу приділено питанню правового регулювання таких інститутів, як політичні партії, громадські організації, професійні спілки тощо. Здійснено комплексну наукову розробку єдиних правових засад діяльності інститутів громадянського суспільства. Розкрито основні підходи, представлені в науці, до визначення громадянського суспільства, встановлено структуру громадянського суспільства і вироблено єдині критерії, яким має відповідати інститут громадянського суспільства. Проведено класифікацію інститутів громадянського суспільства, яку покладено в основу визначення специфіки правового регулювання їх діяльності.

Ключові слова: громадянське суспільство, структура громадянського суспільства, принципи громадянського суспільства, інститут громадянського суспільства, формалізовані інститути громадянського суспільства, неформалізовані інститути громадянського суспільства, громадянська активність, корпоративні норми.

Формування та розвиток демократичної, правової держави в Україні може відбуватися винятково в умовах розвиненого громадянського суспільства. Громадянське суспільство, як одне із ключових понять політології, філософії, соціології, його інституційний вияв у наукових дослідженнях стає поряд із такими категоріями, як демократія і правова держава.

Актуальність визначення статусу та правових засад діяльності волонтерського руху як політичного інституту громадянського суспільства обумовлена цілою низкою причин, головною з яких є підвищення ролі громадян та їх добровільних об'єднань в усіх сферах життєдіяльності людини: політичній, економічній, соціальній, духовній та правовій, оскільки це найпотужніша сила в секторі

громадянського суспільства, ефективна форма організації громадянського суспільства.

Світовий досвід розвитку демократії свідчить, що політичний режим, заснований на принципах народовладдя, не може бути сформований без належного функціонування інститутів громадянського суспільства, що є, в свою чергу, основою правової держави. Конституція України закріплює та гарантує право на об'єднання у різноманітні інститути громадянського суспільства – волонтерський рух як інститут громадянського суспільства, політичні партії, громадські організації, професійні спілки, релігійні організації тощо. Інститути громадянського суспільства все ще перебувають на стадії свого формування, а тому не можуть повною мірою здійснювати громад-

© Ткач О.І., 2017

ський контроль над державною владою. Волонтерський рух в Україні став невід'ємною частиною глибоких соціальних змін у структурі українського суспільства.

Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні на сучасному етапі відбувається за рахунок внутрішніх ресурсів та викликів, наприклад, відродження традицій добровільної допомоги, загальнонаціональний кризовий стан українського суспільства внаслідок різких структурних трансформацій, соціально-політичної нестабільності, а також зовнішніх ресурсів, наприклад, привнесені з-за кордону основи інституту міжнародного волонтерства.

Отже, нагальною є потреба у визначенні правового статусу волонтерського руху як інституту громадянського суспільства, формуванні узгодженої системи законодавчих вимог до порядку їх створення та діяльності, розкритті природи корпоративних норм права, що мають служити основним джерелом регулювання відносин між учасниками інститутів громадянського суспільства.

Метою статті є визначення системи єдиних засад діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства, розкрити основні підходи, представлені в науці, до визначення громадянського суспільства; з'ясувати структуру громадянського суспільства, визначивши єдині критерії, яким має відповідати інститут громадянського суспільства; провести класифікацію інститутів громадянського суспільства, що має лягти в основу визначення специфіки правового регулювання їх діяльності; дослідити особливості становлення громадянського суспільства в Україні; запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства України, предметом регулювання якого є порядок створення і діяльність волонтерського руху як інституту громадянського суспільства; визначити особливості правового регулювання діяльності окремих інститутів громадянського суспільства; встановити природу правил поведінки, що встановлюються всередині окремого об'єднання людей і є обов'язковими для учасників такого об'єднання.

Питання становлення та функціонування громадянського суспільства завжди перебували в центрі наукових міждисциплінарних досліджень. До найгрунтовніших праць із зазначених проблем належать дослідження Е. Арато, Г. Арндт, А. Блека, Ю. Габермаса, Е. Гелнера, Р. Дарендорфа, Д. Кіна, Дж. Л. Коена, Р. Патнема, А. Селігмена. Серед вітчизняних вчених, що зробили свій внесок до розв'язання проблем, пов'язаних із еволюцією теорії громадянського суспільства, слід назвати А. Карася, В. Князева, А. Колодій, А. Кочеткова, І. Кравченка, В. Моргуна, А. Одинцову, І. Орлову, А. Солюйова, В. Шинкарука та ін.

Важливий напрям – це дослідження, метою яких є розкриття окремих аспектів взаємозв'язку громадянського суспільства, волонтерського руху як інституту громадянського суспільства з державою. До таких питань у своїх працях зверталися В. Дудченко, С. Кириченко, В. Костицький, В. Литвин, Ф. Рудич, В. Сіренко, В. Степаненко, М. Цимбалюк, Ю. Шемшученко, Г. Щедрова та ін.

Таким чином, погляди на природу громадянського суспільства можуть бути об'єднані за такими підходами: широкий підхід, за яким громадянське суспільство розглядається як етап розвитку суспільства загалом і включає в себе державу як один із його структурних елементів; підхід, за яким громадянське суспільство визначається через протиставлення державі й охоплює всю сферу позадержавних відносин; підхід, відповідно до якого основними сферами суспільного життя є публічна сфера (сфера реалізації загального суспільного інтересу, а тому – сфера функціонування публічної влади), економічна сфера (у якій відбувається реалізація суто

економічних інтересів і розвиток якої є можливим як за умови наявності громадянського суспільства, так і в умовах його відсутності або слабкості), сімейна сфера і, нарешті, громадська сфера, тобто сфера вільної комунікації членів суспільства з метою реалізації певного спільного інтересу, сфера реалізації свободи; підхід, прибічники якого закликають розглядати громадянське суспільство не тільки як сферу відносин, що існує в межах національної держави, але і як глобальнішу сферу, сферу глобального громадянського суспільства; підхід, відповідно до якого громадянським суспільством є будь-які форми комунікації членів суспільства для реалізації певних спільних інтересів – громадських, політичних, економічних та ін. [1, с. 14].

Дослідники Д. Косенко, В. Степаненко визначили, що теоретичним містком, який поєднав неомарксистську концепцію громадянського суспільства та численні його сучасні інтерпретації, а також – зв'язок з актуальною соціальною практикою, стали історико-концептуальні розробки німецького соціального теоретика Ю. Габермаса. Зокрема, становлення громадянського суспільства в Польщі за часів "Солідарності" майже відтворює у своїй спонтанності, множинності голосів та у формуванні нової соціальної ідентичності Габермасову ліберальну модель публічної сфери. Звичайно, таке "відтворення" відбувалось із певними адаптаціями, адже у своїх теоретичних розробках німецький теоретик навряд чи міг уявити виникнення нових форм сфери публічності, що була забезпечена активним розвитком самвидаву та широкою циркуляцією незалежних медіа за відсутності розвиненого ринку, як це було в Польщі на початку 1980-х рр. або мобілізаційних можливостей Інтернету на початку 2000-х рр. та пов'язаних із ними комунікативно-інформаційних особливостей "Помаранчевої революції" 2004 р. та "Революції гідності" 2013–2014 рр. в Україні [2, с. 144].

Волонтерський рух як політичний інститут громадянського суспільства є засобом акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент політичного, соціального, культурного й економічного розвитку суспільства, який у ринкових умовах сприяє збереженню балансу в політичних відносинах та їх гармонізації, ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства й органів державної влади щодо врегулювання соціальних проблем. Він є базисною передумовою й основою діяльності більшості громадських організацій, способом зниження соціальної напруги, оскільки державні структури неспроможні задовольняти соціальні потреби громадян. Крім того, волонтерський рух є інструментом збереження власної суверенності, розбудження само-свідомості та самоідентичності українського суспільства, підвищення рівня політичної культури, реактивним механізмом громадянського суспільства подолання деформацій розвитку гібридного політичного режиму, засилля корпоративно-кланових суспільних відносин, налагодження комунікації публічної сфери між владними інституціями і громадянським суспільством.

Фактором інституціоналізації громадянського суспільства в Україні стали протестні майдани, зокрема Євромайдан.

Дослідники вважають необхідним здійснення систематизації інституціональних факторів, по-перше, сприятливих для розвитку самоорганізованої громадянської активності, наприклад, набутий соціальний досвід самоорганізації та волонтерства, мотиваційні орієнтації громадян до самоорганізації, волонтерських і солідаристських практик часто поза організаційними рамками НУО, поширення новітніх електронно-комунікаційних технологій; по-друге, які блокують та перешкоджають

розвитку, зокрема, стійкі суспільно-психологічні ефекти патерналізму у масовій свідомості, розколотість політико-ідеологічних і ціннісних орієнтацій населення країни, переважно за регіональним принципом, формування владних еліт зазвичай за принципом корпоративно-кланової кооптації, глибоке соціально-економічне розшарування, відтворення патрон-клієнтелістських мереж та невеликий прошарок самодостатнього "середнього класу", масовий правовий нігілізм і нерозвинена культура правових контрактних взаємин [3, с. 2].

Проте питання діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства, вироблення єдиних принципів, на яких має базуватися законодавче забезпечення їх функціонування, визначення місця правил поведінки, що виробляються самими інститутами громадянського суспільства і поширюються винятково на їх членів, у системі соціальних норм предметом спеціальних наукових досліджень не ставали.

У вироблених політичною наукою підходах до визначення природи громадянського суспільства обґрунтовується, що в основі розуміння інститутів громадянського суспільства мають лежати певні єдині вихідні ознаки, що розкривають їх природу та дозволяють зрозуміти їх роль у суспільному житті. Відповідно, громадянське суспільство визначається через таку сутнісну ознаку, як забезпечення комунікації через спільний інтерес учасників відносин, що реалізується поза сферами родинних відносин і реалізації публічної влади. До сфери таких інтересів слід внести у тому числі інтереси економічні, оскільки активність членів соціуму, спрямована на реалізацію їх спільних економічних інтересів (бізнес-асоціації, об'єднання співвласників, споживчі спілки, форми кооперації тощо), не повинна залишатися поза сферою громадянського суспільства. Адже ідея громадянського суспільства виникла саме як ідея свободи реалізації економічного інтересу. Підґрунтям особистісної свободи громадянського суспільства стала приватна власність, яка, створюючи багато центрів економічної влади, унеможлиблює її централізацію однією особою, групою або партією і врівноважує владу держави. Підхід дозволяє виходити з розуміння громадянського суспільства як сфери вільної комунікації учасників суспільних відносин, в основі якої перебувають не родинні зв'язки, а мета реалізації певних спільних інтересів – політичних, соціальних, економічних, культурних чи іншого характеру – поза інститутами публічної влади [4, с. 243].

Реалізація активної позиції учасників волонтерського руху як інституту громадянського суспільства може здійснюватися поза тими формами, які передбачено чинним законодавством, адже його оновлення може не встигати за появою нових форм громадської активності, а тим паче випереджати її. У такому разі такі неформалізовані види активності будуть залишатися у сфері правового регулювання, оскільки їх учасники можуть розраховувати на судовий захист своїх прав у разі, якщо будуть чинитися перешкоди реалізації їх спільних інтересів, проте вони не будуть здійснюватися винятково у встановлених державою формах [5, с. 2].

Громадянське суспільство може вільно обирати форми свого існування, а тому його інститути можуть бути як формалізованими, тобто такими, що здобули певний, передбачений законодавством, правовий статус у той спосіб, який встановлено офіційно закріпленими нормами права, так і неформалізованими, такими, що засновані на певній стійкій формі спільної діяльності учасників суспільних відносин із метою реалізації певної спільної мети, які при цьому не потребують визнання з боку держави. При цьому до структури громадянського суспільства необхідно залучати не тільки інститути, але

й інші елементи громадянського суспільства, у тому числі ті форми громадянської активності, що перебувають у передінституційному стані або інституціоналізації не потребують, наприклад, волонтерський рух, які можуть проводитися з певних соціально важливих питань – проблеми безпеки руху, вшанування людей похилого віку, участь в інтернет-спільнотах тощо.

Конституція України 1996 р. не оперує поняттям "громадянське суспільство". У завуальованій формі його було проголошено в Декларації про державний суверенітет України від 16.07.90; уперше в новітній історії України термін "громадянське суспільство" наведено в Законі України "Про надзвичайний стан" від 26.06.92. "Цей недолік Конституції негативно позначається на процесі формування громадянського суспільства", – вважає В. Богайчук. До того ж він вважає стратегічно неприпустимою ситуацію, коли держава, проголосивши своє прагнення досягти ідеалів правової держави, не пов'язала це на конституційному рівні із формуванням громадянського суспільства" [6, с. 165].

На підставі Основного Закону України була створена низка законодавчих актів, що регулюють діяльність окремих складових громадянського суспільства або окремі аспекти взаємодії суб'єктів громадянського суспільства, у тому числі волонтерських організацій, із суб'єктами публічної влади. Зокрема, це законодавчо-нормативні акти: "Про всеукраїнський та місцевий референдуми" (03.07.91), "Про об'єднання громадян" (16.06.92) [4, с. 16], "Про інформацію" (02.10.92), "Про свободу совісті та релігійні організації" (23.12.93), "Про звернення громадян" (21.10.96), "Про місцеве самоврядування в Україні" (21.05.97), "Про благодійництво та благодійні організації" (16.09.97), "Про молодіжні та дитячі громадські організації" (01.12.98), "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" (15.09.99), "Про внесення змін до Закону України "Про об'єднання громадян" (11.07.2001), "Про органи самоорганізації населення" (із змінами; редакція від 6.12.2012); Удосконалення нормативно-правового забезпечення організацій громадянського суспільства в контексті підписання Угоди про асоціацію 10 січня 2016 р.

Інституціоналізації руху та організацій сприяли Закони України "Про громадські об'єднання", "Про волонтерську діяльність", Податковий кодекс України (у частині оподаткування неприбуткових організацій), Бюджетний кодекс України (у частині видатків державного та місцевих бюджетів для фінансової підтримки ІГС); постанова КМУ від 05.11.2008 № 976 "Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади".

Розглядаючи розвиток ідей громадянського суспільства в Україні й основні етапи його інституціоналізації, визначимо вплив на подальший розвиток інститутів громадянського суспільства Закону України "Про громадські об'єднання" від 22.03.2012 № 4572-VI (відсутність обмеження для громадських організацій щодо захисту інтересів винятково своїх членів, спрощення державної реєстрації громадських об'єднань, приведення положень про контроль за діяльністю громадських об'єднань до європейських стандартів, спрощення ведення громадською організацією господарської діяльності для реалізації своїх статутних завдань) [2, с. 14].

Публічність інститутів у розумінні третьої статті закону "Про громадські об'єднання" означає, що "громадські об'єднання інформують громадськість" про свої цілі та діяльність. Ці приклади свідчать про викривлення діяльності громадянського суспільства.

5 березня 2015 р. прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законів України (щодо волонтер-

ської діяльності)", у якому враховуються інтереси всіх волонтерських ініціатив та організацій, які залучають до своєї діяльності волонтерів. Згідно з ним, скасовується обов'язкова реєстрація волонтерських організацій в Міністерстві соціальної політики, визнаються неформальні групи, дозволяється індивідуальна волонтерська діяльність, скасовується обов'язкове страхування.

Визначальним на шляху становлення громадянського суспільства має бути відданість загальнолюдським цінностям, у яких втілені потреби й інтереси людства. Провідне значення для всього процесу формування волонтерського руху як інституту громадянського суспільства мають положення про права та свободи людини і громадянина, про їх природний і невідчужуваний характер.

В українському суспільстві поступово формується розуміння важливості належного правового, на конституційному рівні, забезпечення функціонування волонтерського руху як інституту громадянського суспільства. Наголошується, що взаємодія державних інститутів із волонтерським рухом як інституту громадянського суспільства є умовою існування правової демократичної держави.

В основі системи загальних вимог до діяльності інститутів громадянського суспільства мають лежати принципи громадянського суспільства, а саме, відкритість, плюралізм, ініціативність, самоврядність, автономність, громадська відповідальність, спрямованість на досягнення компромісів, на здійснення контролю інститутів публічної влади. Усі формалізовані інститути громадянського суспільства, у тому числі волонтерський рух як інститут створюються з особливим правовим статусом і мають спеціальну правосуб'єктність. Обсяг прав та обов'язків у різних видів об'єднань не збігається. Це пояснюється намаганням закріпити в законодавстві всі права, спрямовані на найефективнішу реалізацію мети створення відповідної організації, і, водночас, не допустити зловживань із їх боку. На рівні чинного національного законодавства України виокремлено три групи актів, що регулюють діяльність інститутів громадянського суспільства: акти, які встановлюють загальні засади діяльності як політичних, так і неополітичних (прибуткових, так і неприбуткових) формалізованих інститутів громадянського суспільства; акти, що врегульовують діяльність формалізованих неополітичних інститутів громадянського суспільства. Вони у свою чергу поділяються на: ті, що регулюють діяльність неприбуткових неополітичних інститутів (відмінною рисою норм, що регулюють діяльність названих інститутів, є їх публічно-правовий характер; цим правове регулювання в зазначеній сфері відрізняється від інших сфер громадянського суспільства, де домінують приватно-правові відносини); акти, що врегульовують діяльність формалізованих прибуткових інститутів громадянського суспільства; акти, які регулюють діяльність політичних формалізованих інститутів громадянського суспільства.

Отже, формуються правові засади діяльності основних формалізованих інститутів громадянського суспільства – волонтерського руху, політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації, профспілкових організацій тощо.

Волонтерський рух як інститут особливу увагу приділяє аналізу правових засад регулювання діяльності громадських рад, які є постійно діючими консультативно-дорадчими органами, що створюються при органах державної влади, є інститутом громадянського суспільства, оскільки не належать до апарату держави, члени громадської ради не набувають статусу державного службовця і не входять до складу відповідного органу публічної влади; формуються із предста-

вників інститутів громадянського суспільства на основі форм їх взаємної самоорганізації; не фінансуються із державного чи місцевих бюджетів, не перебувають у відносинах підпорядкування щодо органів державної влади та місцевого самоврядування, не є підзвітними і підконтрольними їм; не можуть бути розформованими за ініціативою органів публічної влади.

Таким чином, існує об'єктивна потреба систематизації нормативно-правових актів, предметом регулювання яких є діяльність волонтерського руху як інституту. Створення єдиної законодавчої бази регулювання відносин, пов'язаних із діяльністю інститутів громадянського суспільства, систематизація нормативно-правових актів дозволить вирішити низку проблем, зокрема: забезпечити реалізацію принципу правової достатності у правовому регулюванні; уніфікувати термінологію; спростити процедури реєстрації та встановлення прозорих і простих процедур легалізації організацій, що є інститутами громадянського суспільства. Оптимальною формою такої систематизації визначено кодифікацію, результатом якої має стати Кодекс законів України про інститути громадянського суспільства.

Правове регулювання, через яке держава може намагатися здійснювати вплив на волонтерський рух як інститут громадянського суспільства, має здійснюватися у чітко визначених межах, здатних забезпечити поєднання та узгодження інтересів як суспільства загалом, представником якого є держава, так й інститутів громадянського суспільства. Таке правове регулювання має обмежитися встановленням у законодавстві таких елементів: порядок утворення та ліквідації таких об'єднань, мета створення, обсяг прав і обов'язків, ступінь контролю з боку державних органів за їх діяльністю, заходи впливу, що застосовуються до них [7, с. 80].

Розуміння корпоративних норм, за яким їх розгляд не зводиться винятково до сфери корпоративного права, тобто права господарських товариств та інших комерційних організацій. Такі відмінності як політичний чи неополітичний характер діяльності, наявність або відсутність мети отримання прибутку, можуть бути підставою для змістовних розбіжностей у нормативному регулюванні відносин за участі волонтерського руху як інституту громадянського суспільства, у той час як спільність природи зазначених утворень (об'єднання з метою досягнення певної мети поза інститутами публічної влади) має бути покладена в основу розуміння характеру правил поведінки, що виробляються такими об'єднаннями і є обов'язковими для їх учасників. Отже, ефективним може стати: поділ корпоративних норм на ті, що мають правовий характер, і корпоративні норми, які регулюють позаправові відносини, відносини, що не охоплюються сферою правового регулювання; розробка критеріїв розмежування локальних і корпоративних актів: локальні акти є актами, що приймаються уповноваженими суб'єктами публічної влади і поширюють свою дію на всіх осіб, що перебувають на певній території (тобто мають місцевий характер дії); корпоративні акти є актами, що приймаються інститутами громадянського суспільства і поширюють свою дію на кожного члена відповідного об'єднання, незалежно від місця його перебування [8, с. 271].

Право може лише встановити межу, у разі перетинання якої воно втрутиться до регулювання суспільних відносин. Зазвичай така межа пов'язана з необхідністю захисту прав, свобод і законних інтересів людини. Проте доки ця межу не перетнули, відносини перебуватимуть у позаправовому регулюванні.

Отже, розуміння волонтерського руху як інституту громадянського суспільства має ґрунтуватися на певних єдиних вихідних ознаках з іншими інститутами, які

розкривають їх природу і дозволяють зрозуміти їх роль у суспільному житті, а отже волонтерський рух як інститут громадянського суспільства має визначитися через засновану на певному спільному інтересі комунікацію учасників суспільних відносин, що реалізується поза сферою родинних відносин і поза сферою реалізації публічної влади;

Реалізація активної позиції учасників відносин може здійснюватися поза тими формами, які пропонує суспільству держава, адже вона не може встигати за появою нових форм громадської активності, а тим паче випереджати їх. У такому разі такі неформалізовані види активності будуть залишатися у сфері правового регулювання, оскільки їх учасники можуть розраховувати на судовий захист своїх прав у разі, якщо будуть чинитися перешкоди реалізації їх спільних інтересів, проте вони не будуть здійснюватися винятково у встановлених державою формах [9, с. 251].

Таким чином, система загальних вимог до діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства базується на власних принципах громадянського суспільства, тобто положеннях, у яких знаходить вираз і конкретизацію сама ідея громадянського суспільства або цінності громадянського суспільства: відкритість, плюралізм тощо, на яких має базуватися діяльність кожного інституту громадянського суспільства як формалізованого, так і неформалізованого; як того, що має комерційний характер діяльності, так і того, що має неприбутковий статус; як створеного із політичного метою, так і того, діяльність якого політичного характеру не має. Держава, визначаючи засади їх правового статусу, не повинна зазіхати на самі цінності громадянського суспільства. Зазначені принципи врегульовують сферу суспільних відносин, яка лише частково перебуває у сфері правового регулювання, а тому тільки в цій частині вони можуть бути забезпечені за допомогою права, а отже другим елементом системи є правові засади діяльності інститутів громадянського суспільства,

що визначають їх правовий статус і не повинні суперечити власним принципам громадянського суспільства. Необхідність проведення систематизації чинних нормативно-правових актів, предметом регулювання яких є діяльність інститутів громадянського суспільства, зумовлена потребою формування системи нормативних вимог, в основі якої – базові цінності громадянського суспільства, розуміння правової природи тих відносин, що виникають між інститутами громадянського суспільства й органами публічної влади, специфіка правового статусу політичних і неполітичних, прибуткових і неприбуткових інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел / References:

1. Про об'єднання громадян : Закон України від 16.06.92 № 2460-XII [Електронний ресурс] : сторінка офіційного веб-сайту Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Косенко Д.В. Інституціалізація сфери політичної відкритості в процесі демократичних трансформацій / Д.В. Косенко // Гуманітарні студії : зб. наук. праць. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. – Вип. 26. – С. 142–148.
3. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI.; Про органи самоорганізації населення (зі змінами; ред. від 6.12.2012) : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/lavs/show/>.
4. Косенко Д.В. Політичне відчуження в комунікативній теорії Ю. Габермаса / Д.В. Косенко // Політологічний вісник : зб. наук. праць. – К. : «ІНТАС», 2012. – Вип. 60. – С. 243–251.
5. Удосконалення нормативно-правового забезпечення організацій громадянського суспільства у контексті підписання Угоди про асоціацію... 10.01.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1702/2/5>.
6. Богайчук В.Ж. Проблеми та перспективи становлення громадянського суспільства в Україні / В.Ж. Богайчук // Нова парадигма. – 2007. – Вин. 64. – С. 164–172.
7. Соляр С.П. Корпоративна нормотворчість інститутів громадянського суспільства [Текст] / С.П. Соляр // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – Х. : Право, 2010. – № 4 (63). – С. 80–87.
8. Соляр С. П. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення / С.П. Соляр // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – Х. : Право, 2013. – № 1 (72). – С. 271–279.
9. Степаненко В.П. Громадянське суспільство: дискурси і практики / В.П. Степаненко. – К. : Ін-т соціології НАН України. – 2013.

Надійшла до редколегії 15.01.17

О. И. Ткач, д-р полит. наук (в роздрукованому варіанті ще і проф.)
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ВОЛОНТЕРСТВА КАК ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Осуществлена научная разработка единых основ деятельности институтов гражданского общества. Раскрыты основные представленные в науке подходы к определению понятия гражданского общества, установлена структура гражданского общества и выработаны единые критерии, которым должны соответствовать институты гражданского общества. Проведена классификация институтов гражданского общества, в последующем положенная в основу определения специфики правового регулирования их деятельности.

Ключевые слова: гражданское общество, структура гражданского общества, институт гражданского общества, формализованные институты гражданского общества, неформализованные институты гражданского общества, гражданская активность, принципы гражданского общества, корпоративные нормы.

O. Tkach, Doctor of Political Sciences (в роздрукованому варіанті Dr., Professor)
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT OF VOLUNTEERING AS A CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS

The author has carried out a comprehensive scientific study of common legal framework for the activities of civil society. It is disclosed the basic science presented in the approaches to the definition of civil society. The author has established the structure of civil society and common criteria to be met by the institutions of civil society. In the paper the classification of institutions of civil society is proposed. It is clarified the development of civil society in Ukraine. Formation and development of democratic constitutional state in Ukraine can occur only under conditions of developed civil society. Civil society, as one of the key concepts of political science, philosophy, sociology, its institutional expression in research is next to categories such as democracy and the rule of law. The relevance of determining the status and legal foundations of volunteer movement as a political institution of civil society is stipulated by several reasons. The main one is to increase the role of citizens and their voluntary associations in all spheres of human life: political, economic, social, spiritual and legal, as it the most powerful force in the civil society sector, effective form of organization of civil society.

Keywords: civil society, structure of civil society, institution of civil society, principles of civil society, formalized institutions of civil society, not-formalized institutions of civil society, civil activity, corporate norm.

НАШІ АВТОРИ / AUTHORS

В'ячеслав Юрійович Вілков, кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: vilkof@voliacable.com

Aleksandra Kruk, доктор філософії в галузі політології, доцент,
Зеленогурський університет, Зелена Гура, Польща
E-mail: aleksandra.kruk@wp.pl

Анатолій Іванович Павко, доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри суспільних та політичних наук Національної академії управління,
Заслужений діяч культури України, лауреат премії ім. М.С. Грушевського НАН України,
Відмінник освіти України
E-mail: uanapavko@yandex.ua

Вікторія Василівна Петренко, кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: vvv-556@ukr.net

Віталій Йосипович Разіцький, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціальних дисциплін факультету обліку, аудиту та економічної кібернетики
Національного торговельно-економічного університету
E-mail: kremenets2000@ukr.net

Ігор Ігорович Петренко, кандидат політичних наук,
асистент кафедри політичних наук філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: i.i.petrenko@icloud.com

Джейсон Джей Смарт, здобувач,
Державний університет Молдови Кишинів, Молдова
E-mail: jasonjaysmart@gmail.com

Анатолій Олегович Ткач, здобувач,
кафедра політології та регіоналістики,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", Київ
E-mail: tio19@ukr.net

Олег Іванович Ткач, доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: tio19@ukr.net

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПОЛІТОЛОГІЯ

Випуск 1(1)

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 4,65. Наклад 300. Зам. № 217-8103.
Вид. № Фл2. Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний.
Підписано до друку 28.03.17

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02